

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών *Πολιτιστική Πολιτική
και Ανάπτυξη***

Πτυχιακή Εργασία

**Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων : Ανάπτυξη
Μουσειοπαιδαγωγικών Προγραμμάτων για την
Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση**

Αικατερίνη Δαμιανάκη

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Έφη Κυπριανίδου**

Μάιος 2019

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Πολιτιστική Πολιτική
και Ανάπτυξη**

Πτυχιακή Εργασία

**Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων : Ανάπτυξη
Μουσειοπαιδαγωγικών Προγραμμάτων για την
Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση**

Αικατερίνη Δαμιανάκη

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Έφη Κυπριανίδου**

Η παρούσα πτυχιακή εργασία υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση πτυχιακού τίτλου σπουδών στην Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Μάιος 2019

Περίληψη

Κύριο στόχο της παρούσας διατριβής αποτέλεσε η δημιουργία πέντε σύγχρονων μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων για το νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων, με βάση τη συνεργασία του με το σχολείο της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

Για την επίτευξη αυτού του στόχου, καταρχήν, αξιολογήθηκε η παρούσα σχέση του με τη μουσειοπαιδαγωγική. Η έρευνα έδειξε ότι, ενώ υπάρχει ενδιαφέρον από τους εκπαιδευτικούς και τα σχολεία για επίσκεψη στο μουσείο και παρά τις φιλότιμες προσπάθειες των αρχαιολόγων που εκτελούν και καθήκοντα ξενάγησης ή διεκπεραίωσης των εκπαιδευτικών δράσεων που σχεδιάζει το ΥΠΠΟΑ, ουσιαστικά δεν υπάρχουν εκπαιδευτικά προγράμματα σε τακτική βάση και με τις προϋποθέσεις που διεθνώς είναι αποδεκτές. Επιπλέον, ο χώρος του τωρινού Α.Μ.Χ. είναι μικρός και χωρίς υποδομές για εκπαιδευτικά προγράμματα. Ένα θετικό στοιχείο αποτελεί η αυτόνομη διαδικτυακή πύλη του που ωστόσο, χρειάζεται βελτιώσεις.

Έπειτα, διερευνήθηκαν οι τρόποι υποστήριξης του Νέου Α.Μ.Χ. στην εκπαιδευτική διαδικασία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Η έρευνα έδειξε ότι, με την έναρξη της λειτουργίας του το 2021, το Ν.Α.Μ.Χ. θα διαθέτει όλα τα μέσα (μεγάλο, σύγχρονο κτίριο με κατάλληλες υποδομές για τον εκπαιδευτικό ρόλο του, βολική τοποθεσία για την προσβασιμότητα σε αυτό, διαμόρφωση μόνιμης έκθεσης σε σχέση και με τις ανάγκες των μαθητών, αξιόλογη αυτόνομη διαδικτυακή πύλη) προκειμένου να πραγματοποιηθεί αυτό. Το επόμενο βήμα θα είναι η προσφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων για την οποία δεν έχει ληφθεί ακόμη πρόνοια – όπως φάνηκε από την έρευνα και τις συνεντεύξεις με τους αρχαιολόγους.

Τα προτεινόμενα μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα - με βάση τη συνεργασία μουσείου - σχολείου σε όλες τις φάσεις τους, τη συνάρτησή τους με το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου, τη δυνατότητα ένταξής τους στην Ευέλικτη Ζώνη, τη χρήση μεθόδων, όπως ανακαλυπτική, μαιευτική και βιωματική και την αξιολόγησή τους από μαθητές και εκπαιδευτικούς - αποσκοπούν στη στήριξη των εκπαιδευτικών στο έργο τους και στη βελτίωση της εμπειρίας των παιδιών, συνδυάζοντας τη μάθηση με την ψυχαγωγία. Απώτερος, αν όχι ιδανικός, στόχος για τον σχεδιασμό τους, είναι να αγαπήσουν οι μαθητές το μουσείο ώστε να έχουν την επιθυμία να επιστρέψουν σε αυτό, είτε με τους γονείς τους ή με το σχολείο αλλά και αργότερα ως ενήλικες.

Λέξεις - κλειδιά : Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων, μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα, συνεργασία μουσείου - σχολείου, αναλυτικό πρόγραμμα σχολείου, ευέλικτη ζώνη, μάθηση, ψυχαγωγία.

Summary

The main objective of this thesis was the creation of five modern museum-educational programs for the new Archaeological Museum of Chania, based on its collaboration with the Primary School.

In the first place, to achieve this goal, its present relationship with museum education was evaluated. The research has shown that while there is interest from teachers and schools for a visit to the museum and despite the good efforts of archaeologists who carry out tasks of guiding or carrying out educational activities planned by the Ministry of Culture and Sports, there are virtually no educational programs on a regular basis and with the conditions that are internationally acceptable. In addition, the space of today's Archaeological Museum is small and without infrastructure for educational programs. A positive element is its autonomous web portal, which nevertheless needs improvements.

Then, the ways that the New AMC can support the educational process of Primary Education were explored. The research showed that, with the beginning of its operation in 2021, the New AMC will have all the means (large, modern building with adequate infrastructure for its educational role, a convenient location for accessibility, a permanent exhibition aimed at all the audiences and in relation to the pupils' needs, a remarkable autonomous web portal) to achieve this. The next step will be to offer educational programs for which provision has not yet been made - as shown by research and interviews with archaeologists.

The proposed museum - educational programs - based on the museum-school collaboration in all their phases, their association with the curriculum of the school, the possibility of integrating them within the Flexible Zone, the use of methods such as discovery, obstric and experiential and their assessment by pupils and teachers- aim to support teachers in their work and to improve children's experience, combining learning with entertainment. The ultimate, if not ideal, goal for their design is for the students to love the museum so to have the desire to return to it either with their parents or with school but also later as adults.

Keywords : New Archaeological Museum of Chania, museum - educational programs, museum - school collaboration, school curriculum, flexible zone, learning, entertainment.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά τους έξι εκπαιδευτικούς του 3^{ου} Δημοτικού Σχολείου Χανίων για τις συνεντεύξεις τους, το προσωπικό της Εφορείας Αρχαιοτήτων Χανίων - αρχαιολόγους που μου παραχώρησαν συνέντευξη και με συνόδεψαν στο νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων και ιδιαίτερα την υπάλληλο κ. Κυριακή Καβρουδάκη για τη βοήθεια, την υπομονή και την ευγένειά της. Επίσης, ειλικρινείς ευχαριστίες στον κ. Στάθη Γκότση, Αρχαιολόγο και Υπεύθυνο Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας, για τη συνέντευξή του και στην κ. Έφη Κυπριανίδου, επιβλέπουσα καθηγήτριά μου για τις καίριες παρατηρήσεις της κατά την εκπόνηση της παρούσας διατριβής. Ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω και στον κ. Γ. Παπαϊωάννου, καθηγητή μου σε δύο θεματικές ενότητες του μεταπτυχιακού προγράμματος «Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη» για την υπομονή, το ενδιαφέρον και τις παρατηρήσεις του. Τέλος, ένα τεράστιο ευχαριστώ στον σύζυγό μου Νίκο Αποστολίδη, για τη στήριξη, την υπομονή του και επειδή πίστεψε σε εμένα, ίσως πιο πολύ και από εμένα.

Τη διατριβή αυτή την αφιερώνω στο γιο μου Αποστόλη, ο οποίος έζησε από κοντά και από τη νηπιακή ηλικία του έως σήμερα που είναι φοιτητής, την προσπάθειά μου και την επίτευξη των στόχων μου, για την απόκτηση του πτυχίου μου στον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό και του μεταπτυχιακού στην Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη.

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
Σκοπός και στόχοι της μεταπτυχιακής διατριβής.....	1
Δομή μεταπτυχιακής διατριβής.....	1
Μεθοδολογία έρευνας της πτυχιακής διατριβής.....	2
Περιορισμοί έρευνας μεταπτυχιακής διατριβής.....	3
1. ΜΟΥΣΕΙΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ : Θεωρία και Πράξη.....	3
1.1 Η εμφάνιση της μουσειοπαιδαγωγικής στον επιστημονικό χώρο και η εξέλιξη της.....	4
1.2 Τα σύγχρονα μουσειοεκπαιδευτικά προγράμματα στην Ευρώπη και τα χαρακτηριστικά τους.....	5
1.3 Μελέτες περιπτώσεων εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε μουσεία της Ευρώπης και της Αμερικής.....	7
2. Η παρούσα σχέση του Αρχαιολογικού Μουσείου Χανίων με τη Μουσειοπαιδαγωγική.....	9
2.1 Τρέχουσες εκπαιδευτικές δράσεις για την πρωτοβάθμια εκπ/ση στο Α.Μ.Χ.....	10
2.2 Παρουσίαση στατιστικών στοιχείων για την επίσκεψη μαθητών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης στο Α.Μ.Χ. κατά τα έτη 2016 - 2018.....	10
2.3 Παρακολούθηση - παρατήρηση και αξιολόγηση των τρεχουσών εκπαιδευτικών δράσεων.....	11
2.4 Συνεντεύξεις με αρχαιολόγους που πραγματοποιούν εκπαιδευτικές δράσεις στο Α.Μ.Χ.....	13
2.5 Συμπλήρωση ερωτηματολογίων από τους μαθητές και αξιολόγηση των απαντήσεων.....	14
2.6 Συνεντεύξεις με εκπαιδευτικούς του 3 ^{ου} Δημοτικού Σχολείου Χανίων που έχουν επισκεφθεί το μουσείο.....	15
2.7 Επίσκεψη και αξιολόγηση της διαδικτυακής πύλης του Α.Μ.Χ.....	17
3. Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων : Πώς μπορεί να στηρίξει την εκπαιδευτική διαδικασία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης;.....	18
3.1 Αξιολόγηση του κτιρίου και της αίθουσας εκπαιδευτικών προγραμμάτων.....	18
3.2 Διαμόρφωση της μόνιμης έκθεσης και σε σχέση με τις ανάγκες των μαθητών.....	19
3.3 Αξιολόγηση της τοποθεσίας του νέου μουσείου.....	21
3.4 Προτάσεις βελτίωσης της διαδικτυακής πύλης του Α.Μ.Χ.....	21
4. Προτάσεις μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.....	23
4.1 Βασικοί άξονες σχεδιασμού των προτεινόμενων μουσειοπαιδαγωγικών Προγραμμάτων.....	23
4.2 Μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα για μαθητές του Νηπιαγωγείου και της Α΄ Τάξης Δημοτικού.....	25
4.3 Μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα για μαθητές της Β΄ Τάξης του Δημοτικού	29
4.4 Μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα για μαθητές της Γ΄ Τάξης του Δημοτικού.....	33

4.5 Μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα για μαθητές της Δ΄ Τάξης του Δημοτικού.....	40
4.6 Μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα για μαθητές των Ε΄ και ΣΤ΄ Τάξεων του Δημοτικού.....	46
4.7 Μέθοδοι αξιολόγησης των προτεινόμενων μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων.....	53
5. ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	55
Βιβλιογραφία.....	57
Παραρτήματα.....	69
A Επιλεγμένο Δείγμα Φωτογραφιών (Screen Shots).....	69
A1 Φύλλα εργασίας και οδηγίες για εκπαιδευτικούς από Ευρωπαϊκά Εκπαιδευτικά Προγράμματα	69
A.1.1 Οδηγίες και Φύλλα Εργασίας για εκπαιδευτικούς για όλες τις φάσεις ενός Προγράμματος	69
A.1.2 Οδηγίες για εκπαιδευτικούς για πραγματοποίηση μέρους ή ολόκληρου Εκπαιδευτικού προγράμματος από αυτούς.....	75
A2 Σκηνές από απτικές δραστηριότητες σε μουσεία της Αμερικής	77
A.2.1 Artifact Detectives – Πιλοτικό πρόγραμμα στο Clark County Historical Museum.....	77
A.2.2 Seeing special things – εκπαιδευτικό πρόγραμμα στο Austin Museum of Art.....	78
A3 Σκηνές από καινοτόμα εκπαιδευτικά προγράμματα, σχεδιασμένα από τον Marco Peri	79
A4 Από τη διαδικτυακή πύλη του Αρχαιολογικού Μουσείου Χανίων	80
B Φωτογραφικό Υλικό	86
B1 Από τις επισκέψεις των δύο τμημάτων της Δ΄ Τάξης Δημοτικού στις 14-11-2018.....	86
B.1.1 Από το τμήμα που παρακολούθησε τη δράση «Πνοές Ανέμων».....	86
B.1.2 Από το τμήμα που παρακολούθησε την ξενάγηση.....	87
B.1.3 Βοηθητικό υλικό της δράσης «Πνοές Ανέμων».....	88
B2 Φωτογραφίες από το νέο αρχαιολογικό μουσείο Χανίων.....	89
B.2.1 Το νέο κτίριο εξωτερικά.....	89
B.2.2 Από το εσωτερικό του νέου μουσείου.....	90
Γ Συνεντεύξεις.....	91
Γ1 Υπόδειγμα ερωτήσεων συνέντευξης με αρχαιολόγους.....	91
Γ2 Υπόδειγμα ερωτήσεων συνέντευξης με εκπαιδευτικούς του 3 ^{ου} Δημοτικού Σχολείου Χανίων	92
Γ3 Συνέντευξη με τον κ. Στάθη Γκότση, Υπεύθυνο των εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου στην Αθήνα.....	93
Δ Ερωτηματολόγια Αξιολόγησης.....	95
Δ1 Υπόδειγμα ερωτηματολογίου στους μαθητές της Δ΄ Τάξης του Δημοτικού που επισκέφθηκαν το Α.Μ.Χ. στις 14-11-2018.....	95
Δ.1.1 Υπόδειγμα ερωτηματολογίου για το τμήμα της Δ΄ Τάξης που παρακολούθησε τη δράση «Πνοές Ανέμων».....	95
Δ.1.2 Υπόδειγμα ερωτηματολογίου για το τμήμα της Δ΄ Τάξης που παρακολούθησε την ξενάγηση.....	97
Δ2 Υπόδειγμα ερωτηματολογίου αξιολόγησης των προτεινόμενων μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων για τους εκπαιδευτικούς.....	98
Δ.2.1 Για τους εκπαιδευτικούς της Β΄ Τάξης Δημοτικού.....	98
Δ.2.2 Για τους εκπαιδευτικούς της Γ΄ Τάξης Δημοτικού.....	99

Δ.2.3	Για τους εκπαιδευτικούς της Δ΄ Τάξης Δημοτικού.....	100
Δ.2.4	Για τους εκπαιδευτικούς των Ε΄ και ΣΤ΄ Τάξεων Δημοτικού.....	101
Δ3	Υπόδειγμα ερωτηματολογίου αξιολόγησης των προτεινόμενων μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων για τους μαθητές.....	102
Δ.3.1	Για τους μαθητές της Δ΄ Τάξης Δημοτικού.....	102
Δ.3.2	Για τους μαθητές των Ε΄ και ΣΤ΄ Τάξεων του Δημοτικού.....	103
Ε	Πίνακες.....	105
E1	Πίνακες με στατιστικά στοιχεία για τις επισκέψεις σχολείων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης στο Α.Μ.Χ. κατά τα έτη 2016, 2017 και 2018.....	105
ΣΤ	Βοηθητικό υλικό μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων.....	108
ΣΤ.1	Βοηθητικό υλικό για μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα Νηπιαγωγείου – Α΄ Τάξης Δημοτικού.....	108
ΣΤ.1.1	Κάρτα με ενδεικτικά αντίγραφα μουσειακών αντικειμένων – παιχνιδιών.....	108
ΣΤ.1.2	Φύλλο εργασίας με μουσειακά αντικείμενα για την 1 ^η δραστηριότητα μέσα στο Μουσείο.....	112
ΣΤ.1.3	Παράδειγμα φωτογραφικών δίπτυχων.....	119
ΣΤ.2	Βοηθητικό υλικό για μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα Β΄ Τάξης Δημοτικού.....	120
ΣΤ.2.1	Φύλλο εργασίας για δραστηριότητα μέσα στην τάξη.....	120
ΣΤ.2.2	Φύλλο εργασίας για την 1 ^η δραστηριότητα μέσα στο μουσείο.....	121
ΣΤ.2.3	Ενδεικτική παρουσίαση για την 2 ^η δραστηριότητα στην αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμμάτων.....	124
ΣΤ.2.4	Ενδεικτική παρουσίαση για την 2 ^η δραστηριότητα, στον πίνακα, στην αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμμάτων	127
ΣΤ.2.5	Ενδεικτικά σχέδια για μάσκες για την 3 ^η δραστηριότητα στην αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμμάτων.....	130
ΣΤ.3	Βοηθητικό υλικό για το μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα της Γ΄ Τάξης Δημοτικού.....	132
ΣΤ.3.1	Ενδεικτικός χάρτης με νεοανακτορικά κέντρα στο νομό Χανίων για δραστηριότητα μέσα στην τάξη.....	132
ΣΤ.3.2	Φύλλο εργασίας με προτεινόμενα μουσειακά αντικείμενα για κατασκευή στο σχολείο	133
ΣΤ.3.3	Φύλλο εργασίας για την 1 ^η δραστηριότητα στο μουσείο	141
ΣΤ.4	Βοηθητικό υλικό για το μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα της Δ΄ Τάξης Δημοτικού.....	144
ΣΤ.4.1	Φύλλο εργασίας για δραστηριότητα μέσα στην τάξη (κεφ. 5, 2 ^{ης} ενότητας του βιβλίου «ΑΡΧΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΑ»).....	144
ΣΤ.4.2	Φύλλο εργασίας για δραστηριότητα μέσα στην τάξη (κεφ. 8, 2 ^{ης} ενότητας του βιβλίου «ΑΡΧΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΑ»)	145
ΣΤ.4.3	Φύλλο εργασίας για δραστηριότητα μέσα στην τάξη (κεφ. 23, 3 ^{ης} ενότητας του βιβλίου «ΚΛΑΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ»)	147
ΣΤ.4.4	Φύλλο εργασίας για δραστηριότητα μέσα στην τάξη (κεφ. 23, 3 ^{ης} ενότητας του βιβλίου «ΚΛΑΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ»).....	149
ΣΤ.4.5	Φύλλο εργασίας για δραστηριότητα μέσα στην τάξη (κεφ. 24, 3 ^{ης} ενότητας του βιβλίου «ΚΛΑΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ»).....	152
ΣΤ.4.6	Κάρτες για την 1 ^η δραστηριότητα μέσα στο μουσείο και φωτογραφίες με εκθέματα στα οποία αντιστοιχούν αυτές.....	153
ΣΤ.4.7	Ενδεικτικά μουσειακά αντικείμενα για τη 2 ^η δραστηριότητα στην αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμμάτων.....	157

ΣΤ.5 Βοηθητικό υλικό για το μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα των Ε΄ & ΣΤ΄ Τάξεων Δημοτικού.....	158
ΣΤ.5.1 Φύλλο εργασίας για δραστηριότητα μέσα στην τάξη	158
ΣΤ.5.2 Φύλλο εργασίας για δραστηριότητα μέσα στην τάξη.....	159
ΣΤ.5.3 Φύλλο εργασίας για δραστηριότητα μέσα στην τάξη – Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή Ε΄ Δημοτικού – Ενότητα Α «Είμαστε όλοι πολίτες».....	161
ΣΤ.5.4 Φύλλο εργασίας για δραστηριότητα μέσα στην τάξη – Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή Ε΄ Δημοτικού – Ενότητα Γ «Ζούμε στη Δημοκρατία».....	162
ΣΤ.5.5 Φύλλο εργασίας για την 1 ^η δραστηριότητα μέσα στο μουσείο.....	164
ΣΤ.5.6 Ενδεικτική παρουσίαση για την 1 ^η δραστηριότητα στην αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμμάτων.....	165
ΣΤ.5.7 Φύλλο εργασίας για την 2 ^η δραστηριότητα στην αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμμάτων.....	166
ΣΤ.5.8 Φύλλο εργασίας για την 3 ^η δραστηριότητα στην αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμμάτων.....	167
Z Σημειώσεις για εκπαιδευτικά προγράμματα.....	169
Z.1 Χαρακτηριστικά επετειακού εκπαιδευτικού προγράμματος στο Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών Ελευθέριος Βενιζέλος.....	169
Z.2 Ενδεικτικό παράδειγμα για την ένταξη του μουσειοπαιδαγωγικού προγράμματος για την Β΄ Τάξη Δημοτικού, σε project.....	169

Εισαγωγή

Για τον Talboys (2005), η κατανόηση του υλικού πολιτισμού που «εκθέτει» ένα μουσείο, προϋποθέτει κατανόηση του μη – υλικού πολιτισμού που οδήγησε στη δημιουργία του. Δεν μπορεί, δηλαδή, να υπάρξει ικανοποιητική «κατανόηση» των μουσειακών αντικειμένων από το κοινό, εάν δεν έχουν εκτιμηθεί οι πεποιθήσεις, οι φιλοδοξίες, οι συμπεριφορές των ανθρώπων που τα δημιούργησαν καθώς και οι πολιτισμοί στους οποίους αυτοί έζησαν (Talboys 2005:128).

Σκοπός και στόχοι της μεταπτυχιακής διατριβής

Σκοπό της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής αποτελεί η δημιουργία σύγχρονων και αξιόλογων μουσειοεκπαιδευτικών προγραμμάτων για μαθητές της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, με κύριο άξονα σχεδιασμού τη συνεργασία μεταξύ του νέου Αρχαιολογικού Μουσείου Χανίων – το οποίο θα λειτουργήσει το 2021 - και του σχολείου.

Στο πλαίσιο αυτό, τρεις ήταν οι κύριοι στόχοι :

- Η διερεύνηση της παρούσας σχέσης του τωρινού Αρχαιολογικού Μουσείου Χανίων με την μουσειοπαιδαγωγική
- Η διερεύνηση των τρόπων με τους οποίους το νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων (N.A.M.X.) μπορεί να υποστηρίξει την εκπαιδευτική διαδικασία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης
- Ο σχεδιασμός πέντε μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση με βάση τη συνεργασία του N.A.M.X. με το σχολείο και την αξιοποίηση όλων των τρόπων με τους οποίους το μουσείο μπορεί να υποστηρίξει την εκπαιδευτική διαδικασία

Δομή μεταπτυχιακής διατριβής

Η παρούσα πτυχιακή διατριβή διαρθρώνεται σε πέντε κεφάλαια, ως εξής :

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μία σύντομη αναφορά στην εμφάνιση της μουσειοπαιδαγωγικής στον επιστημονικό χώρο και στην εξέλιξή της μέχρι το τέλος του

20^{ου} αιώνα. Επίσης, παρουσιάζονται, εν συντομία, τα βασικά χαρακτηριστικά των σύγχρονων μουσειο-εκπαιδευτικών προγραμμάτων κατά τα τελευταία χρόνια και γίνεται αναφορά σε συγκεκριμένα τέτοια προγράμματα μουσείων της Ευρώπης και της Αμερικής, ως μελέτες περιπτώσεων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, ερευνάται η παρούσα σχέση του Αρχαιολογικού Μουσείου Χανίων με την μουσειοπαιδαγωγική, διαμέσου της αξιολόγησης : α) τρεχουσών εκπαιδευτικών δράσεων β) συνεντεύξεων με εκπαιδευτικούς και αρχαιολόγους γ) απαντήσεων μαθητών της Δ΄ Τάξης Δημοτικού σε ερωτηματολόγια δ) στατιστικών στοιχείων για τον αριθμό σχολείων και μαθητών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης που επισκέφθηκαν το μουσείο τα τρία τελευταία χρόνια και ε) της διαδικτυακής πύλης του Α.Μ.Χ.

Στο τρίτο κεφάλαιο, διερευνώνται οι τρόποι υποστήριξης του νέου Α.Μ.Χ. στην εκπαιδευτική διαδικασία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, μέσω της αξιολόγησης του νέου κτιρίου και της αίθουσας εκπαιδευτικών προγραμμάτων που διαθέτει, της τοποθεσίας στην οποία βρίσκεται, της διαμόρφωσης της μόνιμης έκθεσης- ιδιαίτερα σε σχέση με τις ανάγκες των μαθητών και της βελτίωσης της τωρινής παρουσίας του μουσείου στο διαδίκτυο.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, παρουσιάζονται πέντε μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, με κύριους άξονες σχεδιασμού, μεταξύ άλλων, τη συνεργασία μεταξύ του Ν.Α.Μ.Χ. και του σχολείου σε όλες τις φάσεις των προγραμμάτων αλλά και την αξιολόγησή τους, με μεθόδους που προτείνονται.

Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα κύρια συμπεράσματα της παρούσας διατριβής.

Μεθοδολογία έρευνας της πτυχιακής διατριβής

Για την έρευνα της παρούσας πτυχιακής διατριβής, χρησιμοποιήθηκαν οι παρακάτω μέθοδοι:

A) Βιβλιογραφική και διαδικτυακή έρευνα, με υλικό που αντλήθηκε από διάφορα επιστημονικά πεδία, όπως τη μουσειοπαιδαγωγική, τη μουσειολογία, την αρχαιολογία, την πολιτιστική επικοινωνία.

B) Επιτόπια έρευνα στους χώρους του τωρινού Α.Μ.Χ. και στους χώρους του νέου Α.Μ.Χ. και επίσκεψη στις διοικητικές υπηρεσίες της Εφορείας Αρχαιοτήτων Χανίων για αναζήτηση στατιστικών στοιχείων και συνέντευξη με αρχαιολόγο.

Γ) Παρατήρηση, αναφορικά με την αξιολόγηση των τρεχουσών εκπαιδευτικών δράσεων, των χώρων του τωρινού και του νέου μουσείου καθώς και της διαδικτυακής πύλης του.

Δ) Συνεντεύξεις με εκπαιδευτικούς που έχουν επισκεφθεί το μουσείο και με αρχαιολόγους που ασχολούνται με τις ξεναγήσεις/δράσεις σε αυτό.

Ε) Ερωτηματολόγια με ανοικτού τύπου, κυρίως, ερωτήσεις προς τους μαθητές της Δ' Τάξης που συμμετείχαν στις εκπαιδευτικές δράσεις που παρακολούθησαν

Στ) Μεθοδολογία για τον σχεδιασμό μουσειοπαιδαγωγικού προγράμματος (φάσεις και βήματα)

Ζ) Μεθοδολογία αξιολόγησης μουσειο-εκπαιδευτικού προγράμματος : παρατήρηση, συνεντεύξεις, ερωτηματολόγια προς τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς

Περιορισμοί έρευνας μεταπτυχιακής διατριβής

Ο κυριότερος περιορισμός στην έρευνα για την παρούσα σχέση του Αρχαιολογικού Μουσείου Χανίων με τη μουσειοπαιδαγωγική ήταν το μικρό δείγμα απαντήσεων στα ερωτηματολόγια μαθητών (50) που παρακολούθησαν τις δύο τρέχουσες δράσεις, γεγονός που οφείλεται στη μη πραγματοποίηση επισκέψεων δημοτικών σχολείων στο μουσείο, από τον Οκτώβριο του 2018 έως και τον Ιανουάριο του 2019.

Κεφάλαιο 1

Μουσειοπαιδαγωγική :

Θεωρία και Πράξη

Η μουσειοπαιδαγωγική αποτελεί την επιστημονική κατεύθυνση που συνδράμει τη λειτουργία του μουσείου με στόχο την εκπλήρωση του εκπαιδευτικού ρόλου του για το κοινωνικό σύνολο. Παράλληλα είναι μία εφαρμοσμένη παιδαγωγική με χώρο δράσης το

μουσείο. Σε αυτό το πλαίσιο, έχει βασιστεί, δεχτεί και συνεχίζει να δέχεται επιρροές από τις εξελίξεις στο χώρο των μουσείων αλλά και της παιδαγωγικής επιστήμης (Νικονάνου, 2010 : 15).

1.1 Η εμφάνιση της μουσειοπαιδαγωγικής στον επιστημονικό χώρο και η εξέλιξή της

Ενώ ο εκπαιδευτικός ρόλος του μουσείου είναι αναγνωρισμένος και εξίσου παλιός με τη σύγχρονη μορφή του, μόλις από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά συνδέθηκε με ένα αναγνωρισμένο επάγγελμα, αυτό του μουσειοπαιδαγωγού (Hein στην Macdonald, 2012 : 471, Tisliar 2017 : 589).

Από το τέλος του 19^{ου} αιώνα αρκετά μουσεία ξεκινούν να στηρίζουν την εκπαιδευτική εργασία των σχολείων θεωρώντας τον εαυτό τους εκπαιδευτικά ιδρύματα (Black, 2009 : 157,Hein 1998 : 5).

Στη διάρκεια του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα, η συζήτηση για την εκπαιδευτική διάσταση του μουσείου αναπτύσσεται και η ώθηση από κινήματα, όπως αυτό της καλλιτεχνικής αγωγής και του «Σχολείου της Εργασίας» - που ανήκουν στο ευρύτερο κίνημα της προοδευτικής εκπαίδευσης - εξελίσσουν τη σχέση μουσείου – σχολείου και προσανατολίζουν το περιεχόμενο των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων στο αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου, ιδιαίτερα στη Μ. Βρετανία και στη Γερμανία, σε περιορισμένο βέβαια βαθμό (Νικονάνου, ό.π. σ.52-53). Σημαντικοί φιλόσοφοι και παιδαγωγοί επηρεάζουν με το έργο τους τον εκπαιδευτικό ρόλο του μουσείου στην πράξη, όπως η Ellen Key, η Montessori το σκεπτικό των παιδικών μουσείων και κυρίως ο John Dewey, ο οποίος έχει καθορίσει την μουσειοπαιδαγωγική έως σήμερα, ιδιαίτερα με την έννοια της εμπειρίας που εισήγαγε (Νικονάνου, ό.π. σ.47-49).

Στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, η μουσειοπαιδαγωγική στην Ευρώπη, αναγνωρίζεται θεσμικά και αναπτύσσει ένα διευρυμένο πεδίο εφαρμογών, δηλαδή συγκεκριμένες εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες που εστιάζουν στο μουσείο ως χώρο μάθησης, ιδιαίτερα στις δεκαετίες του '60 και '70. Το εκπαιδευτικό έργο των μουσείων προσανατολίζεται κυρίως στις σχολικές ομάδες, σε επιμορφωτικές δραστηριότητες για τους εκπαιδευτικούς και στη δημιουργία εκπαιδευτικού υλικού σε χώρες όπως η Μ. Βρετανία και η Γερμανία (Νικονάνου, ό.π. σ.53-57).

Τις επόμενες δεκαετίες, η μουσειοπαιδαγωγική, μεταξύ άλλων, γίνεται περισσότερο δημοφιλής για τις σχολικές ομάδες και δέχεται επιδράσεις από θεωρίες επικοινωνίας και εκπαίδευσης, όπως αυτές του διδακτισμού, του συμπεριφορισμού, της ανακάλυψης και του δομισμού ή κονστρουκτιβισμού, που αναλύονται από τον Hein (Hein, ό.π. σ. 25-36, Black, ό.π. 166, 176-179, Νάκου 2001: 188-192, Νικονάνου και λοιποί 2015 : 28-36). Συνέπειες των προαναφερόμενων είναι η μετατόπιση του κέντρου ενδιαφέροντος από το αντικείμενο της γνώσης προς το υποκείμενο της γνώσης – τον επισκέπτη (Νάκου ό.π. σ.188), η ανάδειξη του κεντρικού ρόλου του σε όλες τις επιμέρους μουσειακές λειτουργίες και η επέκταση των εκπαιδευτικών παροχών σε διαφορετικές ομάδες κοινού, πέρα από τις σχολικές, με επίκεντρο, πλέον, την εμπειρία, την επικοινωνία και την ψυχαγωγία (Νικονάνου ό.π. σ.61-62).

1.2 Τα σύγχρονα μουσειοεκπαιδευτικά προγράμματα στην Ευρώπη και τα χαρακτηριστικά τους

Η μουσειοπαιδαγωγική δημιουργεί «γέφυρες» μεταξύ του μουσείου και των επισκεπτών και βασική προϋπόθεση για ένα σύγχρονο μουσειοεκπαιδευτικό πρόγραμμα αποτελεί η αναγνώριση των ιδιαιτεροτήτων του κοινού (ατομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, ηλικία) και της ύπαρξης διαφορετικών ομάδων στόχου (Νικονάνου 2010:97, Νικονάνου και λοιποί 2015: 51-52).

Ένα βασικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων αποτελεί η χρήση των μουσειακών αντικειμένων. Τα τελευταία, λόγω της πολλαπλής αξίας τους - όπως η υλικότητα, αυθεντικότητα, αισθητική, κ.λ.π.- θεωρείται ότι διαθέτουν αξιόλογο παιδαγωγικό δυναμικό για την επικοινωνία με τις ομάδες κοινού, την αλληλεπίδραση μεταξύ επισκέπτη – αντικειμένου και μεταξύ επισκεπτών αλλά και επειδή (τα μουσειακά αντικείμενα) λειτουργούν ως ερέθισμα για την πρόκληση περιέργειας και ενδιαφέροντος, ως έναυσμα για συζητήσεις (Aerila et al 2016:152, Γκότσης 2000:19, German & Harris 2017:248, Lillehammer 2010:100, Μπούνια-Νικονάνου 2014:88).

Οι ευρύτεροι στόχοι και τα αποτελέσματα ενός εκπαιδευτικού προγράμματος που απευθύνεται σε σχολικές ομάδες, θεωρούνται ότι είναι η απόκτηση μιας πολυδιάστατης εμπειρίας, η σύνδεση της μάθησης με την ψυχαγωγία (Foreman-Peck & Travers

2013:37, Kumpulainen et al 2014:240, Νικονάνου 2010:121, Νικονάνου-Νάκου 2015:27, Packer & Ballantyne 2016:131,137) η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης (Downey et al 2015:177, Luke et al 2015:123) η πρόκληση της δημιουργικής φαντασίας, η δημιουργία θετικών συναισθημάτων, όπως έκπληξη, απορία (Νάκου 2006:9), η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης (Leftwich & McAllen 2018:395-396), η ανάπτυξη ή η βελτίωση της αυτοεκτίμησης (Καλογιάννη 2015:128, Kaufman et al 2014:119,124).

Οι μέθοδοι που συνήθως επιλέγονται σε ένα σύγχρονο μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα - ανάλογα με τα επιθυμητά αποτελέσματα και τους στόχους του - είναι η αφήγηση, η μαιευτική μέθοδος, η ανακαλυπτική και η βιωματική/δημιουργική. Αυτές υλοποιούνται μέσω υλικών-αισθητικών δραστηριοτήτων, όπως η γραπτή αφήγηση ιστοριών από τους μαθητές, με σημείο εκκίνησης ένα έκθεμα, η κατασκευή χειροτεχνημάτων στο μουσείο ή στο σχολείο και η οργάνωση έκθεσης με αυτά στο σχολείο (Aerila et al ό.π. 153), οι δραστηριότητες πειραματικής αρχαιολογίας, η πηλοπλαστική, η μαγειρική, η ζωγραφική κ.ά. (Νικονάνου και λοιποί 2015:66-67). Επίσης, υλοποιούνται μέσω της λεκτικής επικοινωνίας η οποία γίνεται πολύ σημαντική όταν π.χ. μέσω ερωτήσεων αναπτύσσεται η ανάγνωση ενός έργου τέχνης (Trivulzio 2009:64), ή όταν γενικότερα δίνεται ο λόγος στα παιδιά, όταν τους δίδονται πρωτοβουλίες από τους μουσειοπαιδαγωγούς - παραχωρώντας μέρος της «εξουσίας» τους- ώστε να μπορούν αυτά να εκφραστούν (Synodi 2014:116-119,124). Τέλος, υλοποιούνται μέσω δραστηριοτήτων παραστατικών τεχνών, όπως είναι μία μικρή παράσταση, ένα παιχνίδι ρόλων, ο χορός, η μουσική ακόμη και μέσω της χρήσης μουσειακών λειτουργιών ως εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Πολύ σημαντικό στοιχείο σε αρκετές από τις προηγούμενες δραστηριότητες αποτελεί το καθοδηγούμενο παιχνίδι (Καλογιάννη-Ιντζεσίλογλου 2009:532, Krakowski 2015:49-52).

Μπορεί σε χώρες όπως η Μ. Βρετανία, η κυβερνητική πολιτική για τα μουσεία να θεωρεί ότι η εκπαίδευση οφείλει να γίνει βασική λειτουργία τους και να έχει κάνει ενέργειες γι' αυτό (Black ό.π. 160-161), ωστόσο, σε άλλες χώρες τα περισσότερα μουσεία απέχουν από την εκπλήρωση της εκπαιδευτικής δυναμικής τους. Οι πιο σημαντικοί λόγοι είναι η έλλειψη κατάλληλου σχεδιασμού μιας εκπαιδευτικής πολιτικής, η έλλειψη εκπαιδευμένου προσωπικού, χρηματικών πόρων, υποδομών, χρόνου και διάθεσης υποστήριξης και κυρίως γνώσης του κοινού, των προσδοκιών του, του πολιτισμικού υπόβαθρου του, των συναισθηματικών και υλικών αναγκών του (Talboys ό.π.1).

Βέβαια, υπάρχει και η άλλη πλευρά, αυτή του πειραματισμού, είτε στην εφαρμογή μεθόδων σε εκπαιδευτικά προγράμματα, όπως συμβαίνει, για παράδειγμα, στο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης στη Μασσαχουσέτη (MASS MoCA), όπου έχουν εισαχθεί βουδιστικές τεχνικές διαλογισμού στον προγραμματισμό για τα σχολεία, είτε σε επίπεδο συνεργασίας, όπως στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας του Σαν Ντιέγκο, όπου οι υπεύθυνοι εκπαιδευτικών προγραμμάτων συνεργάζονται με νέους ενήλικες με αυτισμό, με σκοπό να αναπτύξουν πόρους προκειμένου να στηρίξουν αυτό το είδος κοινού¹ (Nevins 2018:289).

Επιπρόσθετα, για τον Marco Peri, ιστορικό τέχνης και βραβευμένο μουσειοπαιδαγωγό (Marsh Awards for Excellence in Gallery Education 2018) τα σώματα και οι κινήσεις (σώματος, ιδεών, συναισθημάτων) αποτελούν βασικά στοιχεία για τα προγράμματα και τις καινοτόμες τεχνικές διδασκαλίας που σχεδιάζει και υλοποιούνται σε μουσεία, πινακοθήκες και φεστιβάλ, όπως στη Δημοτική Πινακοθήκη του Κάλιαρι και την Εθνική Πινακοθήκη του Λονδίνου (2019, https://www.youtube.com/watch?v=96pp_Jcp2no) (βλ. Παράρτημα Α.3).

1.3 Μελέτες περιπτώσεων εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε μουσεία της Ευρώπης και της Αμερικής

Εξερευνώντας τις ιστοσελίδες μουσείων της Μ. Βρετανίας – ως χώρας με παράδοση στην εφαρμογή εκπαιδευτικής πολιτικής και στα μουσεία – και παίρνοντας ως μελέτες περιπτώσεων μουσεία με αρχαιολογικό περιεχόμενο και συγκεκριμένα το Βρετανικό Μουσείο (<https://www.britishmuseum.org>), τα μουσεία της Οξφόρδης Pitt Rivers in Oxford (<https://www.prm.ox.ac.uk/primary-schools>) και Ashmolean Museum (<https://www.ashmolean.org>), καθώς και το Μουσείο του Λονδίνου (Museum of London) (<https://www.museumoflondon.org.uk/>) προκύπτουν τα ακόλουθα συμπεράσματα :

¹ Στο MASS MoCA, οι δραστηριότητες επίγνωσης ενθαρρύνουν του μαθητές να συνδεθούν με τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους και να τα εκτιμήσουν, όταν ασχολούνται με την τέχνη. Στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας του Σαν Ντιέγκο, η συνεργασία με νέους ενήλικες με αυτισμό, γίνεται στο πλαίσιο της προσπάθειας για μεγαλύτερη κατανόηση και ανταπόκριση στις ανάγκες των επισκεπτών με αυτισμό και η όλη διαδικασία δημιουργίας του εκπαιδευτικού υλικού πριν από την επίσκεψη, αποτελεί μία πολύτιμη εμπειρία διδασκαλίας και μάθησης και για το προσωπικό του μουσείου και για τους νέους ενήλικες.

Στα εν λόγω μουσεία υπάρχει μεγάλη ποικιλία από εκπαιδευτικά προγράμματα για μαθητές δημοτικού (Key Stage 1 and 2) και όλα τα προγράμματα συνδέονται με το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου, είτε μεμονωμένα με κάποιο μάθημα, είτε διαθεματικά. Επίσης, υπάρχουν γραπτές οδηγίες για τους εκπαιδευτικούς και φύλλα εργασίας για όλες τις φάσεις ενός εκπαιδευτικού προγράμματος (πριν από την επίσκεψη, κατά τη διάρκειά της και μετά από αυτήν) (βλ. παραδείγματα Παράρτημα A.1.1).

Κάποια προγράμματα, δε, πραγματοποιούνται εξ ολοκλήρου ή σχεδόν αποκλειστικά από τους εκπαιδευτικούς, βάσει των οδηγιών και των φύλλων εργασίας, όπως το «How to find out about Greek Life» του Βρετανικού μουσείου και το «Materials» του Pitt Rivers Museum in Oxford (βλ. και για τα δύο, Παράρτημα A.1.2), όπου ο μουσειοπαιδαγωγός κάνει το καλοσώρισμα και την πρώτη δραστηριότητα που περιλαμβάνει εξερεύνηση πρώτων υλών στο μουσείο, και κατόπιν οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί/συνοδοί εφοδιάζονται με σακίδιο για τις υπόλοιπες δραστηριότητες.

Οι μαθητές «δουλεύουν» στα προγράμματα αυτά με εικόνες, αντικείμενα και κείμενα. Στο πλαίσιο αυτό, οι πιο συνηθισμένες μέθοδοι και τρόποι προσέγγισης των εικόνων, αντικειμένων και κειμένων, ανάλογα και με τους σκοπούς του κάθε προγράμματος, είναι οι απτικές (hands – on) δραστηριότητες, η χρήση αυθεντικών ή αντιγράφων μουσειακών αντικειμένων, τα παιχνίδια ρόλων, η χρήση των αισθήσεων (αφή, όραση, όσφρηση) για ανακάλυψη και η χρήση ερωτήσεων ή αφήγησης ιστοριών. Για παράδειγμα, στο Ashmolean Museum, στο πρόγραμμα “Life in Ancient Greece”, οι μαθητές εξερευνούν την Ακρόπολη, μέσω ενός μοντέλου/μακέτας, κατόπιν χρησιμοποιούν αυθεντικά μουσειακά αντικείμενα για να ανακαλύψουν περισσότερα για τα υλικά κατασκευής τους και την αρχαία Ελλάδα και τέλος με μια θεατρική δραστηριότητα, εστιάζουν σε μία πλευρά της ζωής του αρχαίου ελληνικού κόσμου. Επίσης, στο Μουσείο του Λονδίνου το πρόγραμμα “Prehistory stories” (KS2) αποτελεί ένα συνδυασμό φανταστικών ιστοριών –κάθε μία από τις οποίες βασίζεται σε εκθέματα του μουσείου - και απτικών δραστηριοτήτων με αυθεντικά μουσειακά αντικείμενα.

Παρατηρώντας, δε, σύντομα βίντεο για εκπαιδευτικά προγράμματα Αμερικάνικων μουσείων, είτε αυτά είναι παιδικά, όπως το KidZone Museum

(<https://www.youtube.com/watch?v=H2pZfhk2oBA>) στην περιοχή Tahoe Basin, είτε είναι ιστορικά, όπως το Clark County Historical Museum (https://www.youtube.com/watch?v=OsRUVh9_2ys), είτε Τέχνης όπως τα San Jose Museum of Art (<https://www.youtube.com/watch?v=l03s6tw1a-Y>) στην κομητεία Santa Clara και Austin Museum of Art στο κεντρικό Τέξας, διαπιστώνεται η εστίαση των εν λόγω προγραμμάτων σε hands-on δραστηριότητες. Αυτές μπορεί να συνδέονται και με τις εργασίες των αρχαιολόγων, όπως στο πιλοτικό πρόγραμμα «Artifact Detectives» του Clark County Historical Museum (βλ. Παράρτημα Α.2.1), όπου οι μαθητές ανακαλύπτουν τμήματα αντικειμένων καθημερινής ζωής της περιόδου 1870-1920 της περιοχής του Βανκούβερ, τα καθαρίζουν και τα κολλούν. Επίσης, οι δραστηριότητες μπορεί να συνδέονται με προγράμματα, όπως αυτό του μουσείου Τέχνης στο Austin (Austin Museum of Art. Education Programs 2018) «Seeing Special Things» (βλ. Παράρτημα Α.2.2), πρόγραμμα πολλαπλών επισκέψεων, με στόχο τη γνωριμία με τις εικαστικές τέχνες και τις έννοιες της εικαστικής παιδείας για μαθητές από οικογένειες με χαμηλά οικογενειακά εισοδήματα. Περαιτέρω, πρωτότυπα εκπαιδευτικά προγράμματα διαθέτει το Μουσείο Ανθρωπολογίας και Εθνολογίας του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ (<https://www.peabody.harvard.edu>), όπως το «King for a day», που αποτελεί μία εικονική εκδρομή –με τη χρήση Skype, και τη βοήθεια ενός μουσειοπαιδαγωγού μέσα σε χώρο της έκθεσης – κατά την οποία δίνεται έμφαση στα μνημεία, κτίρια και σύμβολα που συνδέονται με τη βασιλική εξουσία στους πολιτισμούς των Μάγια και των Αζτέκων. Το εν λόγω πρόγραμμα πραγματοποιείται μέσα στην τάξη.

Κεφάλαιο 2

Η παρούσα σχέση του Α.Μ.Χ. με τη μουσειοπαιδαγωγική

Για τη διερεύνηση της παρούσας σχέσης του τωρινού Αρχαιολογικού Μουσείου Χανίων (Α.Μ.Χ.) με τη μουσειοπαιδαγωγική αξιολογήθηκαν οι τρέχουσες εκπαιδευτικές δράσεις (με τις μεθόδους της παρατήρησης, συνεντεύξεων με αρχαιολόγους και εκπαιδευτικούς ενός δημοτικού σχολείου και συμπλήρωσης ερωτηματολογίου από μαθητές δύο τμημάτων της Δ΄ Τάξης του δημοτικού), η διαδικτυακή πύλη του μουσείου και τα

στατιστικά στοιχεία που αναζητήθηκαν αναφορικά με τον αριθμό σχολείων και μαθητών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που επισκέφθηκαν το Α.Μ.Χ. από το 2016 έως και το 2018.

2.1 Τρέχουσες εκπαιδευτικές δράσεις για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση στο Α.Μ.Χ.

Οι εκπαιδευτικές δράσεις που πραγματοποιούνται στο Α.Μ.Χ. είναι κατά κύριο λόγο η ξενάγηση και λιγότερο συχνά εκπαιδευτικές δράσεις, όπως αυτή με θέμα «Πνοές Ανέμων» ενταγμένη στην πανελλαδικής εμβέλειας επικοινωνιακή δράση του ΥΠΠΟΑ «Περιβάλλον και Πολιτισμός», που ξεκίνησε το 2008 και ολοκληρώθηκε το 2018. Η εν λόγω δράση σχεδιάστηκε από το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας της Δ/νσης Μουσείων/Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

2.2 Παρουσίαση στατιστικών στοιχείων για την επίσκεψη μαθητών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης στο Α.Μ.Χ. κατά τα έτη 2016-2018.

Από την αναζήτηση στατιστικών στοιχείων για τον αριθμό των σχολείων και των μαθητών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης που επισκέφθηκαν το Α.Μ.Χ. τα έτη 2016, 2017 και 2018 (για τους πίνακες με τα στατιστικά στοιχεία, βλ. Παράρτημα Ε.1) προκύπτουν τα εξής :

α) Κατά το έτος 2016 δέκα δημοτικά σχολεία επισκέφθηκαν το μουσείο, από τα οποία τα δύο ήταν εκτός του Δήμου Χανίων και ένα ήταν ιδιωτικό δημοτικό σχολείο. Επίσης, πέντε νηπιαγωγεία. Συνολικά, περίπου 514 μαθητές της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης επισκέφθηκαν το Α.Μ.Χ. και ξεναγήθηκαν σε αυτό.

β) Κατά το έτος 2017, οκτώ δημοτικά σχολεία επισκέφθηκαν το μουσείο, από τα οποία τρία βρίσκονται εκτός του Δήμου Χανίων, ένα είναι ειδικό σχολείο, ένα νηπιαγωγείο της πόλης των Χανίων και ένα ιδιωτικό σχολείο (το ίδιο που επισκέφθηκε το μουσείο και το 2016). Συνολικά, περίπου 341 μαθητές της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης επισκέφθηκαν το Α.Μ.Χ. και ξεναγήθηκαν σε αυτό.

γ) Κατά το έτος 2018, δύο νηπιαγωγεία και οκτώ δημοτικά σχολεία επισκέφθηκαν το μουσείο, από τα οποία έξι βρίσκονται εντός του Δήμου Χανίων, ένα εκτός και ένα ιδιωτικό σχολείο. Συνολικά, περίπου 344 μαθητές της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης επισκέφθηκαν το Α.Μ.Χ. και ξεναγήθηκαν σε αυτό.

Συμπερασματικά, υπάρχει αξιοσημείωτο ενδιαφέρον από τους εκπαιδευτικούς για επισκέψεις στο μουσείο, αν αναλογιστούμε ότι : α) αυτή τη στιγμή, δεν υπάρχουν, ουσιαστικά, εκπαιδευτικά προγράμματα, β) δεν υπάρχει επικοινωνία του μουσείου με τους εκπαιδευτικούς για τις ξεναγήσεις ή τις δράσεις που κατά περιόδους προσφέρονται γ) οι επισκέψεις στο μουσείο γίνονται με πρωτοβουλία των σχολείων δ) στην πόλη των Χανίων υπάρχουν 19 Δημοτικά σχολεία, από τα οποία τα 10 έχουν επισκεφθεί το μουσείο ε) έχουν επισκεφθεί το μουσείο δημοτικά σχολεία εκτός της πόλης αλλά και του Δήμου Χανίων (περίπου 9 δημοτικά σχολεία) και συνολικά 8 νηπιαγωγεία εντός και εκτός πόλης, οι μετακινήσεις των οποίων απαιτούν λεωφορείο και ημερήσια απουσία από τα μαθήματα και στ) οι ξεναγήσεις – δράσεις γίνονται μόνο μία φορά την εβδομάδα (κάθε Τετάρτη και εφόσον έχουν εκδηλώσει ενδιαφέρον κάποια σχολεία).

2.3 Παρακολούθηση-παρατήρηση και αξιολόγηση των τρεχουσών εκπαιδευτικών δράσεων

Η επίσκεψη για την παρακολούθηση των δύο δράσεων έγινε στις 14-11-2018, όπου εξετάστηκε η φάση «μέσα στο μουσείο» για δύο τμήματα της Δ΄ Τάξης του δημοτικού σχολείου (φωτογραφίες από τις δράσεις στο Παράρτημα Β.1.1 και Β.1.2).

Σχετικά με το πρώτο τμήμα που επισκέφθηκε το μουσείο για τη δράση «Πνοές Ανέμων», στόχος της δράσης ήταν «να μάθουν τα παιδιά τους τρόπους με τους οποίους ο αέρας επιδρά στην κατασκευή (π.χ. ψήσιμο πήλινων αγγείων, δημιουργία φυσητού γυάλινου δοχείου) ή τη λειτουργία (π.χ. ναυσιπλοΐα) αντικειμένων», όπως ανέφερε η αρχαιολόγος που ανέλαβε τη δράση. Οι μέθοδοι που χρησιμοποίησε η αρχαιολόγος ήταν η αφήγηση, οι ερωτήσεις και η εξερεύνηση και η δομή της εκπαιδευτικής δράσης ήταν η εξής :

(α) αφήγηση και ερωτήσεις της αρχαιολόγου σχετικά με αντικείμενα που έδειξε η ίδια στα παιδιά και είχαν σχέση με τον αέρα (αγγεία, θυμιατήρια, ομοιώματα ζώων, γυάλινα μυροδοχεία) και συσχετισμός – για κάποια από αυτά – με τη σύγχρονη εποχή.

(β) χωρισμός των 24 παιδιών σε 3 ομάδες με σκοπό να βρουν η κάθε μία ομάδα από ένα αντικείμενο σε σχέση με τον άνεμο.

(γ) μεταφορά των παιδιών σε ένα μικρό χώρο του μουσείου, μέσα στην αίθουσα, όπου τους δόθηκε ένα σκληρό χαρτόνι, σαν γράμμα, για να ζωγραφίσουν τι τους έκανε εντύπωση ή να γράψουν τις σκέψεις τους (για φωτογραφίες του «γράμματος» που δόθηκε στα παιδιά και του ενημερωτικού φυλλαδίου, βλ. Παράρτημα Β.1.3).

Επίσης, ως βοηθητικό υλικό, υπήρχε μόνο ένα φύλλο που απεικόνιζε τον τρόπο κατασκευής των γυάλινων δοχείων στην αρχαιότητα, το οποίο έδειξε η αρχαιολόγος στους μαθητές.

Σχετικά με το δεύτερο τμήμα που επισκέφθηκε το μουσείο, παρακολούθησε μία ξενάγηση, με στόχο, σύμφωνα με την αρχαιολόγο, να έλθουν τα παιδιά σε επαφή με την ιστορία του τόπου τους, μέσω των αρχαιολογικών ευρημάτων. Κύρια μέθοδος ήταν η αφήγηση και η δομή της ξενάγησης ήταν η εξής :

- (α) πληροφορίες σχετικά με το κτίριο στο οποίο στεγάζεται η συλλογή του μουσείου
- (β) πληροφορίες για εκθέματα ξεκινώντας από τα χρονολογικά παλαιότερα ευρήματα (6.000 π.Χ.) και καταλήγοντας στους ιστορικούς χρόνους. Ερωτήσεις έγιναν σχετικά με τις παραστάσεις στα μινωικά αγγεία.

Η αξιολόγηση των εν λόγω επισκέψεων, πέρα από την παρατήρηση-παρακολούθηση, έγινε με βάση το χώρο διεξαγωγής της δράσης, τις ανθρώπινες σχέσεις επικοινωνίας και το ρόλο του εκπαιδευτικού (Νικονάνου 2010 : 128-132) και τα συμπεράσματα είναι τα κάτωθι :

Καταρχήν, ο εκθεσιακός χώρος του μουσείου είναι μικρός και δημιουργεί προβλήματα κίνησης των μαθητών κατά τη διάρκεια της επίσκεψης. Επίσης, δεν υπάρχει αίθουσα για τις εκπαιδευτικές δράσεις, ούτε συμπληρωματικοί κοινόχρηστοι χώροι προκειμένου οι μαθητές να αφήσουν τα μπουφάν και τις τσάντες τους, τα οποία κουβαλούσαν κατά τη διάρκεια της επίσκεψης. Έπειτα, η μόνη επικοινωνία των μαθητών με την αρχαιολόγο ήταν όταν εκείνη έθετε ερωτήματα και κάποιες λίγες φορές όταν τα παιδιά έκαναν μερικές ερωτήσεις. Γενικότερα, αρκετοί μαθητές, μετά από λίγα λεπτά, δεν πρόσεχαν. Επίσης, δεν υπήρχε επικοινωνία των μαθητών μεταξύ τους (μόνο στο σημείο που θα έπρεπε να βρουν ένα αντικείμενο στη δράση «Πνοές Ανέμων»). Γενικότερα, ήταν ανήσυχοι, έδειχναν να βαριούνται και κάποιοι έπαιζαν μεταξύ τους. Τέλος, η

εκπαιδευτικός που συνόδευε τα παιδιά, στη δράση «Πνοές Ανέμων» έπαιρνε κάποιες φωτογραφίες και έκανε παρατηρήσεις για να κάνουν οι μαθητές ησυχία.

Στην περίπτωση της ξενάγησης, πλέον των προαναφερόμενων, παρατηρήθηκαν τα παρακάτω:

Λίγοι μαθητές ακολουθούσαν την αρχαιολόγο ενώ κάποιοι τριγυρνούσαν μόνοι τους στο χώρο. Επίσης, κάποιοι μαθητές ακολουθούσαν την μία από τους δύο εκπαιδευτικούς, η οποία, με δική της πρωτοβουλία έδειχνε συγκεκριμένα εκθέματα στα παιδιά, εξηγούσε πράγματα γι' αυτά, την ίδια ώρα που η αρχαιολόγος, σε κάποιο άλλο σημείο της έκθεσης, έδινε πληροφορίες για άλλα ευρήματα. Εδώ, ο ρόλος του ενός εκπαιδευτικού, από συνοδευτικός στην αρχή, έγινε βασικός, δυστυχώς, διακόπτοντας την αρχαιολόγο και αποσυντονίζοντας την ξενάγηση - που έτσι ή αλλιώς ήταν κάπως βαρετή για τους μαθητές -αναλαμβάνοντας το ρόλο της ξεναγού – δασκάλας. Ο δεύτερος εκπαιδευτικός, συνόδευε τα παιδιά, τους έκανε έντονες παρατηρήσεις γιατί μετά από κάποια στιγμή ήταν πολύ ανήσυχα, και τα τελευταία δέκα λεπτά της ξενάγησης, στην κυριολεξία τα κυνηγούσε μέσα στο μουσείο για να μην κάνουν κάποια ζημιά.

Ο σκοπός - όπως είχε διατυπωθεί από την αρχαιολόγο -σχετικά με την ξενάγηση, δεν ευοδώθηκε.

2.4 Συνεντεύξεις με αρχαιολόγους που πραγματοποιούν εκπαιδευτικές δράσεις στο Α.Μ.Χ.

Από τις συνεντεύξεις των δύο αρχαιολόγων που πραγματοποίησαν την ξενάγηση και την εκπαιδευτική δράση στις 14-11-2018 αλλά και τις συνεντεύξεις με τρεις επιπλέον αρχαιολόγους που αναλαμβάνουν παρόμοια καθήκοντα, προκύπτουν συνοπτικά τα ακόλουθα συμπεράσματα για την παρούσα σχέση του Α.Μ.Χ. με την μουσειοπαιδαγωγική (για το υπόδειγμα ερωτήσεων βλ. Παράρτημα Γ.1) :

Δεν υπάρχει καμία συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς πριν, κατά τη διάρκεια και μετά από την επίσκεψη των σχολείων στο μουσείο. Επίσης, δεν υπάρχει κάποιο τμήμα ή γραφείο (τυπικά ή άτυπα) εκπαιδευτικών προγραμμάτων στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Χανίων, ούτε μουσειοπαιδαγωγός. Με τις εκπαιδευτικές ξεναγήσεις, δε, της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ασχολούνται εκ περιτροπής όλοι οι αρχαιολόγοι (περίπου 7-8), με δύο – τρεις από αυτούς να αναλαμβάνουν εκπαιδευτικές δράσεις – όταν

υπάρχουν τέτοιες – σε συνεργασία με το ΥΠΠΟΑ-Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων & Επικοινωνίας, όπως η «Πνοές ανέμων» που παρακολούθησα.

Οι ξεναγήσεις που πραγματοποιούνται γίνονται με πρωτοβουλία των εκπαιδευτικών, ύστερα από αίτημά τους στην Εφορεία Αρχαιοτήτων, κάθε Τετάρτη. Ακόμη, δεν διεξάγεται κάποιου είδους επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σχετικά με εκπαιδευτικές δραστηριότητες/προγράμματα, με πρωτοβουλία της Εφορείας Αρχαιοτήτων ή του ΥΠΠΟΑ, τα τελευταία χρόνια.

Με βάση τα παραπάνω, οι στόχοι των ξεναγήσεων/δράσεων – όπως περιγράφηκαν από τις αρχαιολόγους - είναι γενικοί και στο πλαίσιο, κυρίως, της διδακτικής θεωρίας μάθησης, η οποία χαρακτηρίζει και την οργάνωση της έκθεσης στο Α.Μ.Χ. (Νικονάνου και λοιποί 2015 : 31-32,53, Black ό.π. 166-167) δηλαδή να έχουν τα παιδιά μια οικεία επαφή με το μουσείο και τα ευρήματα και να έλθουν σε επαφή με την ιστορία του τόπου τους.

Τα κριτήρια κατανόησης των σχολικών ομάδων για μία επικείμενη ξεναγήση ή εκπαιδευτική δράση, είναι η ηλικία των παιδιών και το γνωστικό επίπεδο. Ειδικά για τις ξεναγήσεις – που αποτελούν την συντριπτική πλειοψηφία των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων – απάντησαν ότι υπάρχει μία βασική δομή που προσαρμόζεται ανάλογα με την ηλικία των μαθητών, π.χ. στα πιο μικρά παιδιά δεν δίδονται χρονολογικές πληροφορίες.

2.5 Συμπλήρωση ερωτηματολογίων από τους μαθητές και αξιολόγηση των απαντήσεων

Στους εκπαιδευτικούς που συνόδευαν τις τάξεις, δόθηκαν ερωτηματολόγια για τα παιδιά (50 μαθητές), που συμπληρώθηκαν – με μέριμνα των δασκάλων – τις επόμενες δύο - τρεις ημέρες μετά από την επίσκεψη (για το υπόδειγμα του ερωτηματολογίου, βλ. Παράρτημα Δ.1.1 & Δ.1.2).

Από τις απαντήσεις των μαθητών προκύπτουν οι παρακάτω τάσεις :

(α) Αναφορικά με το τμήμα που παρακολούθησε την δράση «Πνοές Ανέμων», τα παιδιά πέρασαν καλύτερα όταν αναζητούσαν αντικείμενα (εξερεύνηση) και όταν

ζωγράρισαν στο τέλος (δημιουργική δραστηριότητα). Επίσης, τους έκαναν μεγαλύτερη εντύπωση τα υλικά κατασκευής (λίθος από κρύσταλλο), ο τρόπος κατασκευής αγγείων, γυάλινων δοχείων (από το πέτρωμα) καθώς και εκθέματα άσχετα με το θέμα της δράσης (αγάλματα, σπαθιά).

(β) Αναφορικά με το τμήμα που παρακολούθησε την ξενάγηση, τα περισσότερα παιδιά δήλωσαν ότι πέρασαν καλύτερα όταν εξερευνούσαν μόνα τους το χώρο. Τους έκανε, δε, μεγαλύτερη εντύπωση τα οστά ενός μικρού σκύλου μέσα στο μικρό πιθάρι, τα γυμνά αγάλματα και έδειξαν ενδιαφέρον για τα αντικείμενα της καθημερινής ζωής (μικρά και μεγάλα αγγεία, καθρέπτες, κοσμήματα, κέρματα, γυάλινα δοχεία) που χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα.

Σχετικά με τους γνωσιολογικούς στόχους των δράσεων, η ίδια η αρχαιολόγος στη δράση «Πνοές Ανέμων», ανέφερε στο τέλος ότι δεν επιτεύχθηκε ο βασικός στόχος (να κατανοήσουν, δηλαδή, τα παιδιά ότι οποιοδήποτε πήλινο ή γυάλινο αντικείμενο μέσα στο μουσείο είχε κατασκευαστεί με τη συμβολή του αέρα). Ωστόσο, όσοι μαθητές πρόσεχαν την αρχαιολόγο κατά τη διάρκεια της εν λόγω δράσης, απεκόμισαν κάποιες γνώσεις σχετικά με τα υλικά και τον τρόπο κατασκευής αγγείων ή γυάλινων δοχείων, στοιχεία που τους έκαναν και τη μεγαλύτερη εντύπωση. Και στις δύο δράσεις, όπως προκύπτει από τις απαντήσεις των μαθητών, θα ήθελαν να μάθουν περισσότερα πράγματα για αντικείμενα που τους έκαναν εντύπωση (πιθάρια, κοσμήματα, αγγεία, θυμιατήρια) αλλά και για νέα και πιο ενδιαφέροντα πράγματα (προφανώς από αυτά που είδαν).

2.6 Συνεντεύξεις με εκπαιδευτικούς του 3^{ου} Δημοτικού Σχολείου Χανίων που έχουν επισκεφθεί το μουσείο

Από τις συνεντεύξεις (για το υπόδειγμα της συνέντευξης με τους εκπαιδευτικούς, βλ. Παράρτημα Γ.2) των δύο εκπαιδευτικών της Δ' Τάξης που επισκέφθηκαν το Α.Μ.Χ. καθώς και τεσσάρων επιπλέον δασκάλων που το έχουν επισκεφθεί τα τελευταία δύο χρόνια, προκύπτουν τα εξής :

Δεν υπήρχε κάποια ενημέρωση ή επικοινωνία εκ μέρους του μουσείου με το σχολείο ή τους εκπαιδευτικούς, πριν ή μετά από την επίσκεψή τους εκεί. Αναφορικά με την προετοιμασία (τηλεφωνική επικοινωνία, επίσκεψη ιστοσελίδας μουσείου, συζήτηση

στην τάξη για το χώρο που επρόκειτο να επισκεφθούν κ.λ.π.) που έκαναν οι δάσκαλοι πριν από την επίσκεψή τους, έγινε με δική τους πρωτοβουλία.

Ο σκοπός της επίσκεψης στο μουσείο ήταν άμεσα συνδεδεμένος με το πρόγραμμα του σχολείου και συγκεκριμένα με την Ιστορία, για την πλειοψηφία των εκπαιδευτικών (πέντε από τους έξι) ενώ μία δασκάλα ανέφερε ότι η επίσκεψη ήταν ενταγμένη σε project.

Οι εκπαιδευτικοί, κατά την επίσκεψή τους στο μουσείο, διαπίστωσαν ότι οι μαθητές βαριούνται μετά από κάποια λεπτά, ότι χάνουν το ενδιαφέρον τους και κουράζονται, ιδιαίτερα όταν δεν υπάρχουν βιωματικές δραστηριότητες.

Τα στοιχεία που έλειπαν, κατά τους εκπαιδευτικούς, από τις δράσεις/επισκέψεις τους είναι η συμμετοχή των παιδιών, η εστίαση στο μάθημα της Ιστορίας, η σωστή διαμόρφωση του χώρου, η παιδαγωγική προσέγγιση, κάποια μέσα - όπως οθόνες - υλικά κατασκευής/ζωγραφικής- δραστηριότητες που να προκαλούν το ενδιαφέρον των μαθητών, επιμόρφωση στη βιωματική προσέγγιση για τους υπεύθυνους ξενάγησης και αξιολόγηση/προτάσεις αλλαγών.

Για τους εκπαιδευτικούς, τα στοιχεία που πρέπει να διαθέτει ένα μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα για μαθητές δημοτικού σχολείου είναι α) χρόνος για εξοικείωση των μαθητών με το μουσειακό χώρο β) να προκαλεί το ενδιαφέρον και την συνεργασία των μαθητών, γ) να γίνεται χρήση κατάλληλου εκπ/κού υλικού, δ) να είναι διαφοροποιημένο το πρόγραμμα ανάλογα με την ηλικία και το ενδιαφέρον των παιδιών, ε) τα προγρ/τα να υλοποιούνται από μουσειοπαιδαγωγούς, στ) να υπάρχει ασφαλές περιβάλλον για τα εκθέματα και ταυτόχρονα ελεύθερο και πλούσιο σε ερεθίσματα για τα παιδιά. Επιπλέον, να εξάπτει τη φαντασία, να ασκεί την παρατηρητικότητα και τη μνήμη του παιδιού. Επίσης, να υπάρχει επικοινωνία του μουσείου με τον εκπαιδευτικό και καθορισμός διδακτικού αντικειμένου, αναζητήσεις, εκπλήξεις, δράσεις, προβολές, παιγνιώδης τρόπος μάθησης. Τα συναισθήματα που θα πρέπει ένα μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα να προκαλεί στα παιδιά είναι χαρά, θαυμασμός, έντονο ενδιαφέρον, έκπληξη, περιέργεια, ικανοποίηση και γενικά να αποτελεί μια χαρούμενη, βιωματική και συγκινησιακή εμπειρία.

2.7 Επίσκεψη και αξιολόγηση της διαδικτυακής πύλης του Α.Μ.Χ.

Από την επίσκεψη στη διαδικτυακή πύλη του μουσείου προκύπτουν τα εξής, σε σχέση με εκπαιδευτικές δραστηριότητες/προγράμματα και την επαφή των σχολείων με το μουσείο :

Στην αρχική σελίδα (<http://chaniamuseum.culture.gr>) υπάρχουν σύνδεσμοι για «Ψυχαγωγία» και «Εκπαιδευτικά Προγράμματα». Στο σύνδεσμο «Ψυχαγωγία», υπάρχουν τρία είδη δραστηριοτήτων («Ανασύνθεση ευρημάτων», «Ανασκαφή», «Ιστορική Μελέτη») με τις οποίες μπορεί ένας μαθητής να ασχοληθεί, στο σπίτι ή στο σχολείο (με την προϋπόθεση της εγκατάστασης του Flash Adobe Player). Στο σύνδεσμο «Εκπαιδευτικά Προγράμματα», δεν υπάρχουν πακέτα εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Περιέχεται μαθησιακή πλατφόρμα για τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς. Σε όλες τις υποενότητες της μαθησιακής πλατφόρμας, π.χ. «Ο μυθικός κόσμος των Χανίων», «Ο υλικός κόσμος», κ.ά., γίνεται απλή παράθεση των στοιχείων για το εκάστοτε θέμα, με τη μορφή που συναντάται στα διδακτικά βιβλία. Ακολουθούν ερωτήσεις. Υπάρχουν κάποιες υποενότητες για ψυχαγωγία, όπως «Ζωγραφίζω», αλλά δεν υπάρχει αυτή η δυνατότητα στον Η/Υ. Ωστόσο, η εφαρμογή διαθέτει παραδείγματα εκθεμάτων (όπως σπιτιών και ζώων) από τα οποία μπορεί ο μαθητής να εμπνευστεί και να ζωγραφίσει τη δική του εκδοχή, όχι όμως στον Η/Υ.

Επίσης, υπάρχει η δυνατότητα αναζήτησης εκθεμάτων βάσει οποιασδήποτε λέξης (π.χ. υλικού, χρονολογίας, ζώου κ.λ.π.) καθώς και αναζήτησης μέσα από κατηγορίες εκθεμάτων που υπάρχουν στη διαδικτυακή πύλη.

Συμπερασματικά, αν ληφθεί υπόψη ότι στην Ελλάδα είναι λίγες οι ιστοσελίδες μουσείων με εκπαιδευτικό υλικό (Μπούνια-Οικονόμου-Πιτσιάβα 2010:11), έχει γίνει μία αξιόλογη προσπάθεια για την παρουσίαση της τωρινής συλλογής του μουσείου και η ύπαρξη εκπαιδευτικού- μαθησιακού υλικού, έστω και με διδακτική προσέγγιση, μπορεί να παροτρύνει έναν εκπαιδευτικό να επισκεφθεί το μουσείο (Ρανίου 2012:299-300).

Επιλεγμένο δείγμα φωτογραφιών (screen shots) από τη διαδικτυακή πύλη του μουσείου, στο Παράρτημα Α.4.

Κεφάλαιο 3

Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων : Πώς μπορεί να στηρίξει την εκπαιδευ- τική διαδικασία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης;

Για την απάντηση του εν λόγω ερευνητικού ερωτήματος του λήφθηκαν υπόψη : α) το κτίριο και η αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμμάτων β) η διαμόρφωση της μόνιμης έκθεσης, ιδιαίτερα σε σχέση με τις ανάγκες των μαθητών γ) η τοποθεσία στην οποία βρίσκεται το νέο μουσείο.

3.1 Αξιολόγηση του κτιρίου και της αίθουσας εκπαιδευτικών προγραμμάτων

Με βάση επιτόπια επίσκεψη - συνοδεία του αρχαιολόγου κ. Χαιρετάκη - και συνέντευξη με αυτόν, βιβλιογραφική έρευνα και έρευνα στο διαδίκτυο, έγινε η αξιολόγηση του κτιρίου του νέου μουσείου που αναμένεται να λειτουργήσει το 2021 (με το τέλος της προγραμματικής περιόδου ΕΣΠΑ).

Πρόκειται για ένα μεγάλο, σύγχρονο κτίριο, μη τυπικό, από τσιμέντο (με επένδυση τούβλων), γυαλί και μέταλλο. Μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα κτίριο που συγκρούεται με την παράδοση, απαλλαγμένο από επιταγές στυλιστικής αυστηρότητας (φωτογραφίες του κτιρίου στο Παράρτημα Β.2.1). Στη συνολική επιφάνεια των 5.230 τετραγωνικών μέτρων, περιλαμβάνονται τρεις αίθουσες για τη μόνιμη συλλογή, σε σχήμα πλάγιου Π, επιφάνειας περίπου 1.800 τ.μ., αίθουσα για περιοδικές εκθέσεις, αμφιθέατρο 140 θέσεων υπό κατασκευή, εργαστήρια, αποθηκευτικοί χώροι, γραφεία διοίκησης, χώρος εστίασης (μία καφετέρια στον πρώτο όροφο με χωριστή είσοδο και

καταπληκτική θέα), βιβλιοπωλείο και αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμμάτων (Περάκης19-04-2012στο<http://www.haniotika-nea.gr>) (φωτογραφίες από το εσωτερικό του μουσείου στο Παράρτημα Β.2.2).

Η αξιολόγηση της αίθουσας εκπαιδευτικών προγραμμάτων έγινε με βάση συνεντεύξεις με δύο αρχαιολόγους και συνέντευξη της Πρ/νης της Εφορείας Αρχαιοτήτων σε τοπικό κανάλι (Ξενάγηση στο νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων, <https://www.youtube.com/watch?v=D43hOrf7c80>).

Η αίθουσα αυτή βρίσκεται στον πρώτο όροφο του κτιρίου (δυστυχώς δεν μου επιτράπηκε η πρόσβαση στον όροφο αυτό κατά την επίσκεψή μου στο νέο μουσείο).

Θα είναι πλήρως και σύγχρονα εξοπλισμένη με τραπέζια, καρέκλες, διαδραστικούς πίνακες και ψηφιακά μέσα.

Επίσης, οι ομάδες μαθητών που θα επισκέπτονται το μουσείο, θα μπορούν να προσεγγίζουν την αίθουσα εκπ/κών προγρ/των, χωρίς να έχουν περιπλανηθεί πρώτα σε όλο το μουσείο (Talboys, ό.π.81). Υπάρχει, ωστόσο, και η εναλλακτική να επισκέπτονται την έκθεση για να δουν κάποια συγκεκριμένα εκθέματα – στο πλαίσιο ενός εκπ/κού προγράμματος – και κατόπιν να ανεβαίνουν στον πρώτο όροφο για να συνεχίσουν τις εκπαιδευτικές δραστηριότητές τους. Η πρόσβαση και με ασανσέρ για μαθητές με ειδικές ανάγκες στην εν λόγω αίθουσα είναι ένα επιπλέον θετικό στοιχείο.

Τέλος, ο εξοπλισμός και ο φωτισμός θα είναι σύγχρονος και κατάλληλος για τις εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών.

3.2 Διαμόρφωση της μόνιμης έκθεσης και σε σχέση με τις ανάγκες των μαθητών

Οι πληροφορίες συγκεντρώθηκαν με βάση τη βιβλιογραφική έρευνα, τη συνέντευξη με δύο αρχαιολόγους -τον κ. Χαιρετάκη και την κ. Τζανακάκη- και τη συνέντευξη της Προϊσταμένης της Εφορείας Αρχαιοτήτων κ. Ελένης Παπαδοπούλου σε τοπικό κανάλι (ΝΕΑ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΚΡΗΤΗΣ).

Για την οργάνωση της μόνιμης έκθεσης του Ν.Α.Μ.Χ. έχει υιοθετηθεί η αρχή του «καθολικού σχεδιασμού», προκειμένου να υπηρετούνται τα διάφορα μαθησιακά μοντέλα όλων των επισκεπτών και να είναι προσβάσιμη και «εύχρηστη» η έκθεση και τα ερμηνευτικά της μέσα από όλες τις ηλικιακές ομάδες και ΑμΕΑ. Επίσης, στο πλαίσιο

της υιοθέτησης της «δημόσιας αρχαιολογίας», το συνοδευτικό κείμενο των εκθεμάτων θα είναι σε απλή και κατανοητή γλώσσα και όχι μόνο σε έντυπη μορφή αλλά και με εναλλακτικούς τρόπους αφήγησης (πολυμέσα) του αρχαίου κόσμου (Τζανακάκη-Παπαδοπούλου, ό.π. σ. 222-223).

Επιπλέον, έχουν ληφθεί υπόψη και βασικές ανάγκες των μαθητών σε σχέση με εκπαιδευτικά προγράμματα/δράσεις, όπως το να είναι σε θέση να βλέπουν τα εκθέματα (Talboys 2005:80) και να υπάρχει αρκετός χώρος μπροστά από αυτά ώστε να είναι ορατά από ολόκληρη την ομάδα των μαθητών (Black 2009:212).

Γενικότερα, σε ό,τι αφορά τη διαμόρφωση της μόνιμης έκθεσης του Ν.Α.Μ.Χ. και συγκριτικά με αυτήν του σημερινού μουσείου, τα στοιχεία που μπορούν να συμβάλλουν ώστε μία επίσκεψη μαθητών να αποτελέσει μια πιο ευχάριστη εμπειρία και να υποστηρίξουν την εκπαιδευτική διαδικασία είναι τα παρακάτω :

Καταρχήν, η υιοθέτηση της χωροχρονικής προσέγγισης (παραδοσιακή μουσειολογική πρόταση) σε συνδυασμό με το εννοιολογικό μοντέλο οργάνωσης (σύγχρονη μουσειολογική πρόταση) του αρχαιολογικού υλικού (Τζανακάκη-Παπαδοπούλου ό.π.225), μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να κατανοήσουν τη λειτουργία των εκθεμάτων στο πλαίσιο διαφορετικών πλευρών της καθημερινής ζωής των ανθρώπων των προϊστορικών και ιστορικών χρόνων (π.χ. θρησκεία, θάνατος, ψυχαγωγία, διοίκηση, εμπόριο κ.λ.π.).

Έπειτα, η δημιουργία ενός «επαυξημένου χώρου» με την αξιοποίηση της ψηφιακής τεχνολογίας (Νικονάνου και λοιποί 2015 : 192-193). Σε κάποια σημεία της έκθεσης, θα προβάλλονται, με ψηφιακό υλικό, στους ψηλούς τοίχους, πάνω από τις προθήκες, αρχαιολογικοί χώροι και άλλες παραστάσεις που θα συνδέονται με τα εκθέματα.

Τέλος, η δημιουργία τεσσάρων αναπαραστάσεων θα κάνει την έκθεση πιο ελκυστική για τους μαθητές και μπορούν αυτές να αξιοποιηθούν στο σχεδιασμό μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων. Η πρώτη αναπαράσταση αφορά τη Μινωική θρησκεία, όπου θα «αποκατασταθεί» ένα μινωικό ιερό με ένα βύθισμα (δεξαμενή καθαρμών). Η δεύτερη αναπαράσταση είναι μια μινωική κουζίνα με τον αποθηκευτικό χώρο της, ενώ η τρίτη αφορά τον κόσμο του θανάτου – με αναπαράσταση μινωικών τάφων, όπως αυτών που βρέθηκαν στην πόλη των Χανίων (αρχαία Κυδωνία). Τέλος, η τέταρτη είναι μία αναπαράσταση οικίας των ιστορικών χρόνων (365 μ.Χ.) με το στρώμα

καταστροφής, όπως βρέθηκε στην Κίσσαμο, ύστερα από σεισμό περίπου 8 ρίχτερ (Ξενάγηση στο νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων, <https://www.youtube.com/watch?v=D43hOrf7c80>).

3.3 Αξιολόγηση της τοποθεσίας του νέου μουσείου

Η Αξιολόγηση της τοποθεσίας του Ν.Α.Μ.Χ. έγινε με βάση την επιτόπια επίσκεψη και την έρευνα στο διαδίκτυο.

Το μουσείο έχει κατασκευαστεί στον ελεύθερο χώρο του πρώην στρατοπέδου Χατζηδάκη στη Χαλέπα και είναι βασισμένο στη μελέτη του φημισμένου αρχιτέκτονα Θεοφάνη Μπομπότη (www.kriti24.gr, 27-1-18). Βρίσκεται εντός της πόλης των Χανίων, στην ιστορική συνοικία της Χαλέπας, σε ένα μη πολυσύχναστο δρόμο.

Η θέση του νέου μουσείου επιτρέπει στα περισσότερα δημοτικά σχολεία της πόλης να μπορούν να το επισκέπτονται με τα πόδια και για τα σχολεία που βρίσκονται μακριά υπάρχει άνετο πάρκινγκ για τα λεωφορεία.

3.4 Προτάσεις βελτίωσης της διαδικτυακής πύλης του Α.Μ.Χ.

Προτείνεται -με την έναρξη λειτουργίας του Ν.Α.Μ.Χ.- η ήδη υπάρχουσα διαδικτυακή πύλη του, να βελτιωθεί και να συμπληρωθεί με τα παρακάτω στοιχεία ώστε να συμβάλει καλύτερα στην εκπαιδευτική διαδικασία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης :
Χρειάζεται εμπλουτισμός με πληροφορίες (τηλέφωνα, ώρες, ημέρες κ.λ.π.) και έντυπα (π.χ. αιτήσεις) για τους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι θα σκέπτονται να επισκεφθούν το μουσείο για να συμμετέχουν οι μαθητές τους σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, καθώς και δυνατότητα ηλεκτρονικής υποβολής των αιτήσεων των σχολείων για επικείμενες επισκέψεις. Ακόμη, περιγραφή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και φωτογραφίες της αίθουσας.

Επιπλέον, συστήνεται αλλαγή στη μορφή της μαθησιακής πλατφόρμας που υπάρχει τώρα στην ιστοσελίδα ή κατάργησή της και αντικατάσταση με εκπαιδευτικές δραστηριότητες για τα παιδιά, στο ύψος αυτών που υπάρχουν στην ιστοσελίδα της Συμφωνικής Ορχήστρας του Dallas (π.χ. πρακτικές συμβουλές, κατασκευή μουσικού οργάνου, παιδική λέσχη, η εφαρμογή Flat Beethoven - όπου η μορφή του Μπετόβεν

μπορεί να εκτυπωθεί, κοπεί και βαφτεί από τα παιδιά και κατόπιν να φωτογραφηθεί μαζί τους σε οποιοδήποτε χώρο, εσωτερικό ή εξωτερικό και να αποσταλεί στον ιστότοπο της Συμφωνικής Ορχήστρας του Ντάλλας για ανάρτηση) (2019,<https://www.mydso.com/dso-kids/activities>).

Τέλος, προτείνεται να υπάρχουν οδηγίες/προτάσεις/φύλλα εργασίας για τους εκπαιδευτικούς για όλες τις φάσεις ενός εκπαιδευτικού προγράμματος .

Από όλα τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι το N.A.M.X. μπορεί να υποστηρίξει την εκπαιδευτική διαδικασία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης στα Χανιά, με τους ακόλουθους τρόπους :

Καταρχήν, η παροχή των κατάλληλων χώρων – εγκαταστάσεων (μεγάλο, σύγχρονο κτίριο, αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμμάτων, πρόσβαση για ΑμΕΑ) δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για την επίσκεψη των μαθητών. Έπειτα, η θέση του μουσείου στην πόλη, στην ιστορική συνοικία της Χαλέπας, προσφέρει εύκολη πρόσβαση για τους μαθητές εντός και εκτός πόλης.

Επίσης, η χωροχρονική και συγχρόνως θεματική οργάνωση της μόνιμης έκθεσης, περιορίζει την διδακτικού χαρακτήρα παρουσίαση των εκθεμάτων και βοηθά στην κατανόηση της ουσίας και της ποικιλίας των διαφορετικών πολιτισμών που άνθησαν στην περιφέρεια των Χανίων από την προϊστορική έως τη ρωμαϊκή εποχή. Επιπλέον, η αυτόνομη διαδικτυακή πύλη που θα διαθέτει (με τα παραπάνω στοιχεία εμπλουτισμού που προτάθηκαν), θα βελτιώσει τη σχέση του σχολείου με το μουσείο και θα συνεισφέρει σημαντικά στην προετοιμασία των μαθητών πριν από την επίσκεψή τους στο μουσείο

Τέλος, το N.A.M.X. μπορεί να προσφέρει -στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού ρόλου του – μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα για τους μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να επισημανθεί ότι η συνδρομή μουσειοπαιδαγωγού, θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση για την υλοποίηση και αξιολόγηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και μπορεί να γίνει είτε με τη διαδικασία της πρόσληψης, είτε με την κινητικότητα των δημοσίων υπαλλήλων είτε με την προσφορά εργασίας εθελοντών μουσειοπαιδαγωγών.

Κεφάλαιο 4

N.A.M.X. - Προτάσεις μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Σχεδιάστηκαν πέντε μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση (ένα για το Νηπιαγωγείο και την πρώτη τάξη του δημοτικού, ένα για τη Β' τάξη, ένα για την τρίτη δημοτικού, ένα για την τετάρτη τάξη και ένα για την πέμπτη και έκτη δημοτικού). Επιλέχθηκαν οι συγκεκριμένες ομάδες επειδή, καταρχήν, το Α.Μ.Χ. δεν διαθέτει κανένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα, και ξεκινώντας τη λειτουργία του στο νέο κτίριο, είναι προτιμότερο να απευθυνθεί σε ένα μέρος του κοινού, παρά σε πολλές κατηγορίες κοινού ταυτόχρονα. Επίσης, το νέο μουσείο, ασκώντας τον εκπαιδευτικό ρόλο του, θεωρούμε ότι είναι πολύ σημαντικό να ασχοληθεί πρώτα με τις σχολικές ομάδες, δεδομένης της σημασίας που έχει η πρωτοβάθμια εκπαίδευση για τα παιδιά (Παπαϊωάννου 2007:312). Τέλος, είναι γνωστό ότι οι μαθητές αποτελούν ένα σημαντικό τμήμα του κοινού των μουσείων και από άποψη επικοινωνιακής πολιτικής (Μπαντιμαρούδης 2011:108, Black ό.π.196) το οποίο, εάν αποκομίσει μία πλούσια εμπειρία από την επίσκεψή του, αφενός μεν θα το «διαφημίσει» στον περίγυρό του (Black ό.π. 198), αφετέρου δε, θα επιστρέψει, πιθανότατα, σε αυτό ως ενήλικας, έχοντας κατανοήσει την αξία του και την εμπειρία που του πρόσφερε ως παιδί (Τράντα 2013:52).

4.1 Βασικοί άξονες σχεδιασμού των προτεινόμενων μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων

Κύριο άξονα σχεδιασμού των προτεινόμενων μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων αποτελεί η συνεργασία μουσείου – σχολείου. Η τελευταία, στις Η.Π.Α., για παράδειγμα, πραγματώνεται με την ανάπτυξη και προσφορά, εκ μέρους των μουσείων, εκπαιδευτικών προγραμμάτων που βοηθούν μαθητές και εκπαιδευτικούς να

ευθυγραμμιστούν με τα νέα Κοινά, Βασικά Πρότυπα που ακολουθούν 43 Πολιτείες της Αμερικής, με σκοπό να επιτύχουν ακαδημαϊκή αριστεία (Ng-He 2015: 220). Επίσης, ενώ είναι αρκετά διαδεδομένη σε χώρες όπως η Μ. Βρετανία και η Γαλλία (Φουρλίγκα και λοιποί 2002:120-121), και ενώ από πολλούς έχει αναγνωριστεί η σημασία και η αξία της για επιτυχημένα εκπαιδευτικά προγράμματα (Black ό.π. 201, Παπαϊωάννου-Παπαδημητρίου 2016:8, Παπαϊωάννου 2007:313) αλλά και για την πολύτιμη βοήθεια που παρέχει στο έργο των εκπαιδευτικών ώστε αυτοί να μην «αυτοσχεδιάζουν» με αμφίβολα αποτελέσματα (Τερεζάκη 2009:202), στη χώρα μας, συνήθως, απουσιάζει. Ακόμη και σε αξιόλογα εκπαιδευτικά προγράμματα, όπως αυτά του Ιδρύματος Ερευνών και Μελετών Ελευθέριος Βενιζέλος (www.venizelos-foundation.gr), στα Χανιά (χαρακτηριστικά ενός τέτοιου προγράμματος, παρουσιάζεται συνοπτικά στο Παράρτημα Ζ.1) και του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου (www.byzantinemuseum.gr) στην Αθήνα, η συνεργασία απουσιάζει, όπως προκύπτει από συζήτηση με την υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων του Ιδρύματος Ερευνών και Μελετών Ελευθέριος Βενιζέλος, κα Μαρκουλάκη και από τη συνέντευξη με τον υπεύθυνο εκπαιδευτικών προγραμμάτων του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου, κ. Στάθη Γκότση αντίστοιχα (για την συνέντευξη με τον κ. Γκότση, βλ. Παράρτημα Γ.3). Η ανάγκη και η προθυμία για συνεργασία μουσείου – σχολείου σε όλες τις φάσεις ενός εκπαιδευτικού προγράμματος, ήταν έκδηλη και στις συνεντεύξεις με τους εκπαιδευτικούς του 3^{ου} δημοτικού σχολείου Χανίων.

Οι υπόλοιποι βασικοί άξονες σχεδιασμού των προτεινόμενων προγραμμάτων είναι οι εξής :

Αξιοποίηση της μόνιμης έκθεσης του μουσείου και των αναπαραστάσεων που βρίσκονται σε αυτήν, της αίθουσας εκπαιδευτικών προγραμμάτων του καθώς και των νέων μέσων – τεχνολογιών που αυτή διαθέτει. Επίσης, χρήση της διαδικτυακής πύλης του μουσείου σε όλα τα προγράμματα, ιδιαίτερα στη φάση πριν από την επίσκεψη σε αυτό, όπου διαμέσου της αναζήτησης και παρουσίασης των αντικειμένων, της συλλογής, των εκπαιδευτικών παιχνιδιών, οι μαθητές αποκτούν μια πρώτη σχέση με το μουσείο και μία είδους «συνεργασία» με αυτό (Δημαράκη 2014:171).

Χρησιμοποίηση σύγχρονων μεθόδων, όπως μαιευτική, ανακαλυπτική, βιωματική/δημιουργική ώστε η μάθηση να συνδυάζεται με την ψυχαγωγία και τα προγράμματα να αποσκοπούν και στη βελτίωση της εμπειρίας των παιδιών.

Χρήση βοηθητικού υλικού κατά τη διάρκεια των προγραμμάτων, όπως κομμάτια ύφασμα, χαρτί και ξυλομπογιάδες, υλικά για χειροτεχνία (χαρτί, κόλλα κ.λ.π.), φύλλα εργασιών στο χώρο της αίθουσας των εκπαιδευτικών προγρ/των αλλά και στην αίθουσα του σχολείου κατά την προετοιμασία της επίσκεψης.

Η άποψη των πενήντα περίπου μαθητών της Δ΄ Τάξης που επισκέφθηκαν το Α.Μ.Χ., όπως εκφράστηκε στις απαντήσεις τους στο ερωτηματολόγιο που συμπλήρωσαν, όπου συνοπτικά, διαφαίνεται μία τάση για μάθηση, ανακάλυψη, εξερεύνηση και διάθεση για παιχνίδι.

4.2 Μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα για μαθητές του Νηπιαγωγείου και της Α΄ Τάξης του δημοτικού

Τίτλος : «Ανακαλύπτω το Μουσείο»

Το πρόγραμμα πραγματοποιείται εξ ολοκλήρου από τους εκπαιδευτικούς, με βάση οδηγίες που θα υπάρχουν στην ιστοσελίδα του μουσείου.

Στόχοι προγράμματος :

Σε σύμπλευση με τις βασικές αρχές (π.χ σημασία παιχνιδιού, συνεργασία με την οικογένεια, ενθάρρυνση της περιέργειας των παιδιών) του νέου Προγράμματος Σπουδών για το Νηπιαγωγείο, με σκοπό τη συμβολή στην ανάπτυξη των βασικών ικανοτήτων των μαθητών (επικοινωνία, δημιουργική και κριτική σκέψη, προσωπική ταυτότητα και αυτονομία, κοινωνικές ικανότητες), όπως περιγράφονται στην αναθεωρημένη έκδοση του Π.Σ. του νηπιαγωγείου (2014) (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2019, https://www.esos.gr/sites/default/files/articleslegacy/1947_1o_meros_pps_nipiagogeioy.pdf). Σε σύνδεση με ενότητες και περιεχόμενα αρκετών μαθησιακών περιοχών του Π.Σ. και συγκεκριμένα «προσωπική ενδυνάμωση» και «κοινωνική αλληλεπίδραση» της μαθησιακής περιοχής «Προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη», «Αντικείμενα και υλικά» της μαθησιακής περιοχής «Φυσικές Επιστήμες», «Οι Τ.Π.Ε. στην κοινωνία και τον Πολιτισμό» της μαθησιακής περιοχής «Τεχνολογίες Πληροφοριών και Κοινωνιών», «Κατανόηση προφορικών κειμένων» και «Παραγωγή προφορικών κειμένων» της περιοχής «Γλώσσα» και «Εικαστικά» και «Οπτικοακουστική έκφραση» της μαθησιακής περιοχής «Τέχνες» (βλ. 2^ο μέρος Π.Σ. Νηπιαγωγείου, <http://ebooks.edu.gr/info/newps>).

Για την Α΄ τάξη δημοτικού, το πρόγραμμα μπορεί να ενταχθεί στην ευέλικτη ζώνη, με τη μορφή βιωματικών δράσεων/σχεδίου εργασίας, σε σύνδεση με τις θεματικές των παρακάτω βιβλίων της Α΄ τάξης : Γλώσσα (ενότητα 2 «Η παρέα», ενότητα 3 «Μια παράσταση στην πλατεία», ενότητα 5 «Σκανταλιές»), Εικαστικά (ενότητα Α΄ «Μορφές από γραμμές, σχήματα και χρώματα», ενότητα Β (Β3 «Πρόσωπα που μιλούν», Β5 «Τέχνη της γης»), Μουσική (ενότητα 2 «Ήχε, ήχε είσαι εδώ;», ενότητα 5 «Με το άλφα και το Ρο τραγουδάω και εγώ»).

Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται είναι η διήγηση ιστοριών (αφήγηση), η μαιευτική μέθοδος, η ανακαλυπτική και η βιωματική – δημιουργική μέθοδος (φωτογράφιση, δημιουργία φωτογραφικών δίπτυχων, συμμετοχή στην οργάνωση έκθεσης για το μουσείο και το σχολείο). Επίσης, οι τρόποι προσέγγισης των αντικειμένων είναι εικαστικοί, οπτικοί και απτικοί. Κεντρικός, δε, είναι ο ρόλος της σύνδεσης των μουσειακών αντικειμένων με την καθημερινότητα των παιδιών.

Διάρκεια : ένας μήνας για την Α΄ Φάση του προγράμματος, 1 ώρα για την επίσκεψη στο μουσείο και περίπου 1,5 μήνας για τη φάση μετά την επίσκεψη.

Α΄ ΦΑΣΗ -ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ :

1. Ένα μήνα πριν από την επίσκεψη στο Ν.Α.Μ.Χ. :

Γίνεται ενημέρωση από τον εκπαιδευτικό για την επίσκεψη στο μουσείο και επίσκεψη της διαδικτυακής πύλης προκειμένου να δουν τα παιδιά το κτίριο και φωτογραφίες κάποιων μουσειακών αντικειμένων – παιχνιδιών.

Κατόπιν, γίνεται επεξεργασία αντιγράφων παιχνιδιών που έχουν δανειστεί οι εκπαιδευτικοί από το μουσείο (βλ. ενδεικτικά αντίγραφα μουσειακών αντικειμένων – παιχνιδιών στο Παράρτημα ΣΤ.1.1) με ερωτήσεις που εκκινούν από τη διερεύνηση χαρακτηριστικών τους, μέσω των αισθήσεων των μαθητών, όπως : «Τι παρατηρείτε; Τι σχήμα έχουν; Τι μπορεί να είναι; Είναι καινούρια ή παλιά; Πού μπορεί να βρίσκονται; Από τι είναι φτιαγμένα;», προχωρούν σε ερωτήσεις που ενθαρρύνουν ερμηνείες για τη χρήση, τη λειτουργία και τη σημασία των αντικειμένων, όπως : «Ποιοι μπορεί να τα χρησιμοποιούσαν; Για ποιο λόγο; Τι μπορεί να αισθάνονταν γι' αυτά; Μοιάζουν με τα δικά σας παιχνίδια; Σε τι μοιάζουν ; Σε τι είναι διαφορετικά;». Ακολουθεί συζήτηση για το πόσο παλιά μπορεί να είναι τα παιχνίδια αυτά, πώς ζούσαν τότε οι άνθρωποι. Ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στο τότε και το σήμερα.

Μία άλλη ημέρα, μπορεί να γίνει επίσκεψη στο εικονικό μουσείο greektoys το οποίο φιλοξενεί παιχνίδια της αρχαιότητας από διάφορα μουσεία του κόσμου ώστε να γνωρίσουν τα παιδιά και άλλα παιχνίδια εκτός από τα αντίγραφα του N.A.M.X., είτε ατομικά, όπως σβούρες, κουδουνίστρες (πλαταγές), πήλινες κούκλες (πλαγγόνες), είτε ομαδικά όπως κότσια (αστραγάλους)

<https://sites.google.com/site/greektoysvirtualmuseum/collection/room-4>

Παράλληλα, μπορεί να επισκεφθούν στο youtube «Παιχνίδια από την ελληνική αρχαιότητα - ΠΑΙΓΝΙΔΙ ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΟ - ΠΕΝΤΟΒΟΛΑ ή ΠΕΝΤΕΛΙΘΑ ή ΑΛΕΚΑΝΤΡΙΔΕΣ ή ΑΝΕΚΑΝΤΡΙΔΕΣ» <https://www.youtube.com/watch?v=YRliH5Bvu58>

2. Τρεις εβδομάδες πριν από την επίσκεψη στο N.A.M.X. :

Γίνεται ανάγνωση βιβλίου με περιεχόμενο σχετικό με το μουσείο, όπως *Το άγαλμα που κρύωνε* (Χρ. Μπουλώτης, 1999) ή *Στο μουσείο* (Μαρίζα Ντεκάστρο, 2008). Επίσης, γίνεται ακρόαση τραγουδιών σχετικών με το μουσείο, όπως *Εδώ Λιλιπούπολη – Μες στο μουσείο* (Μουσική : Ν. Κυπουργός, Στίχοι : Μ. Κριεζή, Ερμηνεία : Σ. Σακκάς, <https://www.youtube.com/watch?v=6LOkRjUCgRQ>).

Μία άλλη μέρα μπορούν να παρακολουθήσουν σχετικά βίντεο, όπως *Το μουσείο*. Επεισόδιο 9, της σειράς βίντεο *Ο Μικρός Νικόλας* (<https://www.youtube.com/watch?v=vPhKjxP8TeQ>). Ακολουθεί συζήτηση για τα περιεχόμενα των βιβλίων, των τραγουδιών, των βίντεο.

3. Δύο εβδομάδες πριν από την επίσκεψη στο N.A.M.X. :

Ύστερα από ερωτήματα-απορίες των παιδιών που προκύπτουν από τις δραστηριότητες των προηγούμενων εβδομάδων, γίνεται αναζήτηση πληροφοριών για το επάγγελμα του αρχαιολόγου στο διαδίκτυο και επίσκεψη αρχαιολόγου στην τάξη προκειμένου να απαντήσει στα ερωτήματα των μαθητών.

4. Μία εβδομάδα πριν από την επίσκεψη στο μουσείο :

Γίνεται ενημέρωση των γονέων για αυτήν και για την ανάγκη συνεργασίας τους μετά από αυτήν, για δραστηριότητες που θα γίνουν στην τάξη.

Κατόπιν, γίνεται επιλογή των εκθεμάτων που θα φωτογραφίσουν τα παιδιά στο μουσείο, μέσα από την κατηγοριοποίηση τους σε 3 κατηγορίες (αγάλματα, κοσμήματα –

καθημερινά αντικείμενα, αγγεία - σκεύη), μέσω της διαδικτυακής πύλης του μουσείου, όπου οι ψηφιακές συλλογές διακρίνονται σε «γλυπτά-ανάγλυφα», «ψηφιδωτά» και «αγγεία-σκεύη» αλλά και μέσα από την αναζήτηση εκθεμάτων. Η επιλογή κατηγορίας και εκθεμάτων γίνεται από τους μαθητές.

Ακολουθεί εξοικείωση των παιδιών με τη χρήση της φωτογραφικής μηχανής με τους παρακάτω τρόπους : επίσκεψη φωτογράφου (γονέας ή κάποιος άλλος) στο σχολείο προκειμένου να εξηγήσει με απλό τρόπο κάποια βασικά στοιχεία για την λήψη φωτογραφιών, παιχνίδια με τη φωτογραφική μηχανή και συζήτηση για τις φωτογραφίες τους και παρατηρήσεις (όπως για τα διαφορετικά αποτελέσματα ανάλογα με τους τρόπους λήψης).

Β' ΦΑΣΗ - Η ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ :

1. Οργάνωση της επίσκεψης :

Η επίσκεψη γίνεται με τη μορφή παιχνιδιού, με τίτλο «Φωτογραφίζουμε στο μουσείο». Συμμετέχουν τρεις συνολικά συνοδοί για κάθε τμήμα. Συγκεκριμένα, μία νηπιαγωγός και φοιτήτριες που κάνουν πρακτική άσκηση για το νηπιαγωγείο και ένας δάσκαλος/δασκάλα και δύο εκπαιδευτικοί ειδικοτήτων (καθηγητής εικαστικών/θεατρικής αγωγής) για την πρώτη τάξη δημοτικού. Κάθε ομάδα έχει και μία φωτογραφική μηχανή, την οποία τα παιδιά χρησιμοποιούν εκ περιτροπής.

2. Μέσα στο μουσείο :

Τα παιδιά παρατηρούν για λίγο το χώρο υποδοχής, όπως τον είχαν δει στη διαδικτυακή πύλη του μουσείου. Χωρίζονται σε τρεις ομάδες και τους δίνεται από μία καρτέλα/σελίδα με τις φωτογραφίες των μουσειακών αντικειμένων που έχουν επιλέξει να φωτογραφίσουν (βλ. Παράρτημα ΣΤ.1.2).

Με τη βοήθεια χάρτη του μουσείου και με τη συνδρομή των συνοδών, κάθε ομάδα εξερευνά το χώρο, αναζητώντας τα εκθέματα που έχουν επιλέξει και απεικονίζονται στις καρτέλες των μελών της (κάθε ομάδα αναζητά περίπου 4 – 5 αντικείμενα). Κάθε φορά που εντοπίζουν τα παιδιά ένα έκθεμα, οι συνοδοί – σε υποστηρικτικό ρόλο- τους θέτουν ερωτήματα, προκειμένου να τα ενθαρρύνουν, να εστιάσουν την προσοχή τους και να διατυπώσουν τις σκέψεις τους, όπως : «Τι βλέπετε;», «Τι είδατε που σας κάνει να λέτε ότι το άγαλμα είναι παλιό;», «Τι μπορεί να σκεφτόταν αυτός που το έφτιαξε;», «Ποιος μπορεί να το χρησιμοποιούσε;» κ.ά.

Ακολουθεί φωτογράφιση των αντικειμένων που υπάρχουν στην καρτέλα/σελίδα, με εστίαση στην λεπτομέρειές τους. Τα παιδιά επιλέγουν ποιο σημείο του αγάλματος ή πιο τμήμα του ψηφιδωτού ή ενός σκεύους θα φωτογραφίσουν, αλληλεπιδρώντας με τα μουσειακά αντικείμενα και διαμορφώνοντας το δικό τους βλέμμα.

Γ' ΦΑΣΗ - ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ :

Κάθε παιδί δανείζεται τη φωτογραφική μηχανή για δύο ημέρες με στόχο να φωτογραφίσει οτιδήποτε του θυμίζει το αντικείμενο που έχει ήδη φωτογραφίσει στο μουσείο, με τη βοήθεια των γονιών του.

Κατόπιν, γίνεται επεξεργασία των φωτογραφιών στην τάξη και δημιουργία φωτογραφικών δίπτυχων, που αποτυπώνουν τη συνειρμική σχέση των μουσειακών εκθεμάτων με την καθημερινή ζωή των παιδιών (βλ. παράδειγμα φωτογραφικών δίπτυχων, παράρτημα ΣΤ.1.3).

Ακολουθεί οργάνωση έκθεσης για την παρουσίαση των φωτογραφικών δίπτυχων, σε συνεργασία με το Ν.Α.Μ.Χ., στην αίθουσα περιοδικών εκθέσεων ή στην αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμμάτων του μουσείου και τέλος, παρουσίαση της έκθεσης και στο σχολείο κατά τον τελευταίο μήνα της σχολικής χρονιάς.

Σημείωση : το πρόγραμμα αυτό στηρίχθηκε σε ιδέες από το πιλοτικό πρόγραμμα που εφαρμόστηκε το 2014-2015 σε δύο νηπιαγωγεία στην Αθήνα, όπως περιγράφεται στο κείμενο των Ασκούνη – Βαβουσίρα – Φάκου «ΖΟΥΜ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ. Παιδαγωγικές και κοινωνικές παράμετροι ενός εκπαιδευτικού προγράμματος στο Νηπιαγωγείο» (2017).

4.3 Μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα για μαθητές της Β' Τάξης του δημοτικού

Στόχοι του προγράμματος :

Εξοικείωση των παιδιών με το μουσείο και με τα μουσειακά αντικείμενα μέσω ενός προσφιούς σε αυτά θέματος (τα ζώα και τα συναισθήματα που τους δημιουργούνται σε σχέση με αυτά).

Επαφή των μαθητών με νεώτερα έργα τέχνης (ζωγραφικής, γλυπτικής, κεραμικής) που σχετίζονται με ζώα στο πλαίσιο της θεματικής «Τα ζώα στην τέχνη», με δυνατότητα ένταξης του προγράμματος στην ευέλικτη ζώνη, ως τμήμα σε ένα ευρύτερο πρόγραμμα ή project, που θα εμπλέκει διαθεματικά ενότητες από τη Γλώσσα, το Ανθολόγιο, τη Μελέτη Περιβάλλοντος και τα Εικαστικά. Ενδεικτικό παράδειγμα υπάρχει στο Παράρτημα Ζ.2.

Μέθοδοι και τρόποι προσέγγισης (αφορούν όλες τις φάσεις του προγράμματος):

Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται είναι μαιευτική, ανακαλυπτική (εξερεύνηση στο χώρο του μουσείου), βιωματική (παιχνίδι ρόλων) – δημιουργική (ζωγραφική, κατασκευή μάσκας, οργάνωση έκθεσης ζωγραφικής). Οι τρόποι προσέγγισης των αντικειμένων είναι εικαστικοί, οπτικοί και ακουστικοί τρόποι προσέγγισης των αντικειμένων. Κεντρικός είναι ο ρόλος της σύνδεσης των μουσειακών αντικειμένων με τα ζώα και τις σχέσεις των ανθρώπων με αυτά από την αρχαιότητα έως σήμερα.

Διάρκεια : δύο εβδομάδες για την Α΄ Φάση του προγράμματος, 2 ώρες για την επίσκεψη στο μουσείο και περίπου 2 εβδομάδες για τη φάση μετά την επίσκεψη.

Α΄ ΦΑΣΗ -ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ :

1. Δύο εβδομάδες πριν από την επίσκεψη στο Ν.Α.Μ.Χ. :

Γίνεται ενημέρωση από τον εκπαιδευτικό για την επίσκεψη στο μουσείο, η οποία έχει σχεδιαστεί από κοινού με τους μαθητές, στο πλαίσιο της φιλοσοφίας της ευέλικτης ζώνης όπου ο εκπαιδευτικός θεωρείται συνεργάτης και συν-ερευνητής των μαθητών και ο μαθητής ενεργό υποκείμενο (30-01-19, <https://edu.klimaka.gr>).

Ακολουθεί επίσκεψη της διαδικτυακής πύλης του μουσείου για να δουν τα παιδιά το κτίριο, την τοποθεσία και φωτογραφίες κάποιων μουσειακών αντικειμένων.

2. Μία εβδομάδα πριν από την επίσκεψη στο Ν.Α.Μ.Χ. :

Γίνεται επίσκεψη της διαδικτυακής πύλης του μουσείου για δεύτερη φορά προκειμένου να αναζητηθούν μουσειακά αντικείμενα που έχουν σχέση με ζώα. Κατόπιν, γίνεται συζήτηση για τα αποτελέσματα της αναζήτησης και για το γεγονός ότι αυτά τα μουσειακά αντικείμενα που έχουν σχέση με τα ζώα, πρόκειται να δουν κατά την επικείμενη επίσκεψή τους.

Οι μαθητές ασχολούνται με το φύλλο εργασίας (βλ. παράρτημα ΣΤ.2.1), με τη βοήθεια του δασκάλου τους, το οποίο έχει εκτυπωθεί από την ιστοσελίδα του μουσείου και μοιράζεται στα παιδιά για την τελευταία δραστηριότητα μόνο.

Β΄ ΦΑΣΗ - Η ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ - «ΜΙΑ ΜΕΡΑ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΕ ΤΟΥΣ ΦΙΛΟΥΣ ΜΟΥ ΤΑ ΖΩΑ» :

1. Οργάνωση της επίσκεψης :

Συμμετέχουν τρεις συνολικά συνοδοί για κάθε τμήμα (όπως και στο πρόγραμμα για την πρώτη τάξη δημοτικού). Η επίσκεψη μπορεί να γίνει στο εβδομαδιαίο τρίωρο της ευέλικτης ζώνης (ενοποιημένες οι τρεις ώρες).

2. Μέσα στο μουσείο :

Γίνεται καλωσόρισμα από την μουσειοπαιδαγωγό και διάλογος με τους μαθητές για τις εντυπώσεις τους από το κτίριο του μουσείου, την τοποθεσία και το χώρο υποδοχής μέσα στο μουσείο, συγκριτικά με τις εικόνες που είδαν στον Η/Υ κατά την επίσκεψή τους στη διαδικτυακή πύλη, 2 εβδομάδες νωρίτερα. Εισαγωγή στη θεματική του προγράμματος με ερωτήσεις στους μαθητές για τα συναισθήματά τους σχετικά με τα ζώα (π.χ. Εάν τους αρέσουν, εάν τα αγαπούν, εάν έχουν στο σπίτι τους ζώα).

Κατόπιν οι μαθητές χωρίζονται σε 3 ομάδες. Σε κάθε ομάδα δίνεται από ένα φύλλο εργασίας (βλ. παράρτημα ΣΤ.2.2), με δύο μουσειακά αντικείμενα σχετικά με ζώα. Κάθε ομάδα, συνοδευόμενη από έναν εκπαιδευτικό εξερευνά το μουσείο προκειμένου να βρει τα ζώα και τα μουσειακά αντικείμενα. Η μουσειοπαιδαγωγός ακολουθεί μία από τις ομάδες.

Αφού ανακαλύψουν όλες οι ομάδες με τα ζώα που αντιστοιχούν στα φύλλα εργασίας που τους δόθηκαν, όλοι μαζί – μαθητές, εκπαιδευτικοί και μουσειοπαιδαγωγός – κατευθύνονται σε κάθε ένα από τα έξι μουσειακά αντικείμενα και γίνονται δραστηριότητες συζήτησης για αυτά με ερωτήσεις όπως : «Ποιο ζώο είναι αυτό; Πού ζει συνήθως; Είναι άγριο; Το συναντάμε στην πόλη; Μπορούμε να το δούμε στην αυλή του σχολείου;» κ.λ.π.

Μετά το πέρας της προηγούμενης δραστηριότητας, κατευθύνονται όλοι στον 1^ο όροφο του Ν.Α.Μ.Χ., στην αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Ακολουθούν οι παρακάτω δραστηριότητες :

Αρχικά, η μουσειοπαιδαγωγός δείχνει σε διαφάνειες, στον ειδικό πίνακα, τα έξι μουσειακά αντικείμενα που ανακάλυψαν τα παιδιά σε προηγούμενη δραστηριότητα (βλ. σχετική κάρτα για την 1^η δραστηριότητα στην αίθουσα εκπ/κών προγρ/των). Γίνεται διάλογος μεταξύ των εκπαιδευτικών και των μαθητών για τα ζώα και τις σχέσεις τους με τους ανθρώπους [φιλία, βοήθεια στο κυνήγι (σκύλος), χρησιμότητα για τροφή του ανθρώπου (χταπόδι, πάπια, λαγός), χρήση από τον άνθρωπο ως συμβολισμό δύναμης – υπερηφάνειας (λιοντάρι) ή γονιμότητας και γήινου χαρακτήρα (περιστέρι)] από τα παλιά χρόνια έως σήμερα. Σύγκριση των σχέσεων του τότε και του σήμερα. Έχουν αλλάξει, έχουν μείνει ίδιες; Τα ζώα είναι εχθροί μας ή φίλοι μας; Γιατί;

Έπειτα, η μουσειοπαιδαγωγός παρουσιάζει με τον προβολέα έξι νεότερα έργα τέχνης (*Το παιδί με το περιστέρι* του Πικάσσο, *Νεαρός λαγός* του Ντύρερ, *Las Meninas* του Βελάσκειθ, *Silver Appleyards*, του Waugh, *Ο λέοντας αγνώστου γλύπτη* και *Τσαγιέρα σε σχήμα χταποδιού* της Masumoto) (βλ. κάρτα με τα έργα τέχνης για την 2^η δραστηριότητα στην αίθουσα εκπ/κών προγρ/των, παράρτημα ΣΤ.2.3). Έπειτα, παρουσιάζει ένα ένα τα νεότερα έργα τέχνης και μέσα από διάλογο και ερωτήσεις (όπως : «τι βλέπετε σε αυτόν τον πίνακα; Υπάρχει κάποιο ζώο; Ποιο είναι αυτό; Μοιάζει με κάποιο από αυτά που είδαμε πριν στην έκθεση του μουσείου και μιλήσαμε γι' αυτό;») τα παιδιά συσχετίζουν το ζώο που πρωταγωνιστεί σε αυτά τα έργα τέχνης με αυτό του μουσειακού αντικειμένου που έχουν ήδη ανακαλύψει στο μουσείο. Όταν ολοκληρωθεί η διαδικασία για όλα τα έργα τέχνης και τα μουσειακά αντικείμενα, έχουν δημιουργηθεί στον ειδικό πίνακα έξι ζευγάρια από έργα τέχνης και μουσειακά αντικείμενα με τα έξι ζώα (βλ. κάρτα με την αντιστοίχιση μουσειακών εκθεμάτων – έργων τέχνης, παράρτημα ΣΤ.2.4).

Τέλος, τα παιδιά – με τη βοήθεια των εκπαιδευτικών - κόβουν και ζωγραφίζουν μάσκες από χαρτόνι με τη μορφή των ζώων που ανακάλυψαν και συζήτησαν για αυτά στο μουσείο (ενδεικτικά σχέδια για τις μάσκες, βλ. στο Παράρτημα ΣΤ.2.5). Κατά τη διάρκεια της χειροτεχνίας ακούγονται παιδικά τραγούδια με ζώα (π.χ. *Το Κροκοδειλάκι και άλλα ζωάκια* | Παιδικά Τραγούδια με τα Ζουζούνια). Κατόπιν, με τη βοήθεια των καθηγητών θεατρικής αγωγής ή εικαστικών, τις φορούν και μιμούνται τις φωνές και τις κινήσεις των ζώων για όσο διάστημα ακούν ένα τραγούδι σχετικό με τα ζώα (π.χ. *Δέκα Καβουράκια* του Γ. Χατζηπιερή, *Φοίβος Δελιβοριάς - Το Ελεφαντάκι, Για πού για πού για πού* από την Χορωδία Νέας Γενιάς Ζηρίδη, *Λύκε Λύκε*, Δημ. Ζερβουδάκης). Όταν

σταματά το τραγούδι, δεν κινούνται. Όταν συνεχίζεται αρχίζουν ξανά τη μίμηση και τις κινήσεις των ζώων. Τέλος, παίρνουν τις μάσκες μαζί τους φεύγοντας, ως ενθύμιο.

Γ΄ ΦΑΣΗ – ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ :

Την εβδομάδα που ακολουθεί, στο σχολείο, ακολουθούν οι παρακάτω δραστηριότητες μέσα στην τάξη οι οποίες μπορούν να πραγματοποιηθούν στο πλαίσιο της ευέλικτης ζώνης και στις τρεις ώρες που προβλέπονται:

(α) Συζήτηση στην τάξη για την επίσκεψη στο μουσείο. Τα παιδιά μιλούν για τις εντυπώσεις τους.

(β) Τα παιδιά ζωγραφίζουν όποιο ζευγάρι έργων τέχνης – μουσειακών αντικειμένων με ζώα θέλουν, από τα έξι που δημιουργήθηκαν κατά τη σχετική δραστηριότητα στην αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

(γ) Με τις ζωγραφιές τους κάνουν μία μικρή έκθεση ζωγραφικής μέσα στην τάξη, την οποία παρουσιάζουν και στο τέλος της χρονιάς στο φουαγιέ του σχολείου.

4.4 Μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα για μαθητές της Γ΄ Τάξης του δημοτικού

Στόχοι του προγράμματος :

Η γνωριμία των μαθητών με δύο σημαντικές πλευρές (καθημερινή ζωή και λατρεία) του μινωικού πολιτισμού στον τόπο τους (Μινωική Κυδωνία), πέρα από την επικέντρωση του βιβλίου στην Κνωσό.

Η εξοικείωση των παιδιών με το μουσείο και με τα μουσειακά αντικείμενα, κυρίως μέσω της προετοιμασίας τους για την επίσκεψη αλλά και κατά τη διάρκεια της επίσκεψής τους (εξερεύνηση και ανακάλυψη αντικειμένων που ήδη έχουν γνωρίσει από την ιστοσελίδα και κατασκευάσει στην τάξη, κατανόηση αντικειμένων της καθημερινής ζωής και της λατρείας των μινωιτών μέσω των σχετικών αναπαραστάσεων που διαθέτει το μουσείο αλλά και μέσω των θεατρικών σκηνών που «στήνουν» και παίζουν οι μαθητές).

Ο εμπλουτισμός και η επέκταση της σχολικής μάθησης, με την προσφορά των προαναφερόμενων εμπειριών που εμπλέκουν ενεργά τους μαθητές, διανοητικά, σωματικά και ψυχικά και οδηγούν στη δόμηση προσωπικών νοημάτων κατά την ανακάλυψη της πραγματικότητας.

Μέθοδοι και τρόποι προσέγγισης :

Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται είναι μαιευτική, ανακαλυπτική, βιωματικές/δημιουργικές μέθοδοι (ζωγραφική, κατασκευή αντικειμένων από χαρτόνι και πλαστελίνη/πηλό, χορός, οργάνωση έκθεσης ζωγραφικής και έκθεσης χειροτεχνημάτων). Οι τρόποι προσέγγισης των αντικειμένων είναι εικαστικοί, απτικοί και οπτικοί.

Διάρκεια : ένας μήνας για την Α΄ Φάση του προγράμματος, 2 ώρες για την επίσκεψη στο μουσείο και περίπου 4 εβδομάδες για τη φάση μετά την επίσκεψη.

Α΄ ΦΑΣΗ -ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ :

1. Ένα μήνα πριν από την επίσκεψη στο Ν.Α.Μ.Χ. :

Γίνεται ενημέρωση από τον εκπαιδευτικό για την επίσκεψη στο μουσείο και επίσκεψη της διαδικτυακής πύλης του μουσείου για να δουν τα παιδιά το κτίριο και φωτογραφίες κάποιων μουσειακών αντικειμένων μινωικής περιόδου.

Ακολουθεί αναζήτηση στο διαδίκτυο για τις σπουδαιότερες μινωικές πόλεις νεοανακτορικής περιόδου του σημερινού νομού Χανίων (βλ. ενδεικτικά χάρτη με τα νεοανακτορικά κέντρα στο νομό Χανίων, παράρτημα ΣΤ.3.1) και συμπλήρωση των πόλεων αυτών στο χάρτη της Κρήτης με τα σπουδαιότερα κέντρα του Μινωικού πολιτισμού στη σελ. 117 του βιβλίου της Ιστορίας.

2. Τρεις εβδομάδες πριν από την επίσκεψη στο Ν.Α.Μ.Χ. :

Αρχικά, προτείνεται παρακολούθηση σχετικών βίντεο, όπως *Το μουσείο*. Επεισόδιο 9, της σειράς βίντεο *Ο Μικρός Νικόλας* (<https://www.youtube.com/watch?v=oLixX20HTKQ>) και συζήτηση για το περιεχόμενό του.

Επίσης, παρακολούθηση βίντεο σχετικών με τον Μινωικό πολιτισμό, όπως *Η θρησκεία στη Μινωική Κρήτη* (<https://www.youtube.com/watch?v=Y8F79eUF2n4>), *Η καθημερινή ζωή των Μινωιτών (2)* (<https://www.youtube.com/watch?v=AoXDD6Vu9EM>), *Η*

καθημερινή ζωή των Μινωιτών (1), (https://www.youtube.com/watch?v=JQK_sxgH8iw), και συζήτηση για το περιεχόμενό τους (τα σπίτια που έμεναν, τα ρούχα και τα κοσμήματα που φορούσαν, ποια επαγγέλματα έκαναν, πώς διασκέδαζαν, τι έτρωγαν, σε ποιες θεότητες πίστευαν κ.λ.π).

Ύστερα από εκτύπωση φύλλου εργασίας από την ιστοσελίδα του μουσείου (βλ. παράρτημα ΣΤ.3.2) με συγκεκριμένα μουσειακά αντικείμενα που έχουν σχέση με την καθημερινή ζωή των κατοίκων της μινωικής Κυδωνίας και με τις λατρευτικές συνήθειές τους στα μινωικά ιερά, γίνεται δεύτερη επίσκεψη του ιστότοπου του N.A.M.X. για να δουν – μέσα από τον σύνδεσμο «Εκπαιδευτικά Προγράμματα» - στοιχεία της καθημερινής ζωής και της λατρείας των ανθρώπων. Ο εκπαιδευτικός ενημερώνει τα παιδιά ότι κατά την επίσκεψή τους στο μουσείο θα ασχοληθούν με τις δύο αυτές πλευρές της ζωής των Μινωιτών στην Κυδωνία. Κατόπιν επιλέγουν τα αντικείμενα τα οποία θα «κατασκευάσουν» τις επόμενες δύο εβδομάδες, στην τάξη – με τη βοήθεια του καθηγητή εικαστικών - και θα κρατούν μαζί τους στο μουσείο. Συζητούν στην τάξη γι' αυτά τα αντικείμενα που επέλεξαν : από τι είναι φτιαγμένα; Ποιοι τα κατασκεύασαν; Για ποιο λόγο τα χρησιμοποιούσαν οι κάτοικοι της μινωικής Κυδωνίας;

3. Δύο εβδομάδες πριν από την επίσκεψη στο N.A.M.X. :

Στην ώρα των εικαστικών (2 ώρες εβδομαδιαίως) και με τη βοήθεια του καθηγητή και του δασκάλου/δασκάλας, τα παιδιά κατασκευάζουν, από χαρτόνι σε διάφορα χρώματα, αντικείμενα της καθημερινής ζωής των Μινωιτών της Κυδωνίας, τα οποία είχαν επιλέξει την προηγούμενη εβδομάδα, π.χ. περιδέραιο, καθρέπτης, τηγάνι, πιθάρι μικρό για την κουζίνα. Επίσης σχεδιάζουν και ζωγραφίζουν πάνω σε χαρτόνι τη Μεγάλη Θεά, με φίδια στα χέρια, όπως παρουσιάζεται στο βιβλίο της Ιστορίας (σελ. 124).

4. Μία εβδομάδα πριν από την επίσκεψη στο μουσείο :

Στην ώρα των εικαστικών (2 ώρες εβδομαδιαίως) και με τη βοήθεια του καθηγητή εικαστικών και του δασκάλου/δασκάλας, τα παιδιά κατασκευάζουν 2 αγγεία (ρυτά) από πλαστελίνη ή πηλό που χρησιμοποιούνταν για σπονδές θρησκευτικών τελετουργιών στα μινωικά ιερά καθώς και αντικείμενα καθημερινής χρήσης όπως κύπελλα, πιάτα και κότσια (αστράγαλοι).

Παράλληλα, γίνεται ενημέρωση των γονέων για την επικείμενη επίσκεψη των μαθητών στο μουσείο και για την ανάγκη συνεργασίας τους, δανείζοντας στην τάξη κάποια

αντικείμενα που θα χρειαστούν κατά την επίσκεψη στο μουσείο, όπως εσάρπες και κοντές κρητικές ποδιές.

Β' ΦΑΣΗ - Η ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ :

1. Οργάνωση της επίσκεψης :

Συμμετέχουν τρεις συνολικά συνοδοί για κάθε τμήμα, όπως έχει προταθεί στα προγράμματα της πρώτης και δευτέρας τάξης δημοτικού.

Την προηγούμενη ημέρα της επίσκεψης, ο δάσκαλος της τάξης μεταφέρει στο μουσείο, σε συνεννόηση με τη μουσειοπαιδαγωγό, τις χειροτεχνίες των παιδιών και τα ρούχα που δάνεισαν οι γονείς.

2. Μέσα στο μουσείο

Αρχικά, γίνεται καλωσόρισμα από την μουσειοπαιδαγωγό και διάλογος με τους μαθητές για τις εντυπώσεις τους από το κτίριο του μουσείου, την τοποθεσία και το χώρο υποδοχής μέσα στο μουσείο, συγκριτικά με τις εικόνες που είδαν στον Η/Υ κατά την επίσκεψή τους στη διαδικτυακή πύλη του μουσείου. Εισαγωγή στη θεματική του προγράμματος με αναφορά στις δύο πλευρές της ζωής των Μινωιτών της Κυδωνίας που θα γνωρίσουν και βιώσουν οι μαθητές.

Κατόπιν, οι μαθητές χωρίζονται σε 3 ομάδες. Σε κάθε ομάδα δίνεται από ένα φύλλο εργασίας (βλ. παράρτημα ΣΤ.3.3), με δύο μουσειακά αντικείμενα. Για τις δύο ομάδες τα αντικείμενα αυτά έχουν σχέση με την καθημερινή ζωή των μινωιτών της Κυδωνίας (ένα κύπελλο και μία τριποδική μαγειρική χύτρα για την πρώτη ομάδα, ένας καθρέπτης και ένα περιδέραιο χρυσό με λουλούδια για την δεύτερη ομάδα) ενώ για την τρίτη ομάδα τα αντικείμενα αυτά είναι ένα ρυτό που χρησιμοποιείτο για τις θρησκευτικές τελετουργίες και ένα ομοίωμα λάτρη από αυτά που προσφέρονταν στη Μεγάλη Θεά. Κάθε ομάδα, συνοδευόμενη από έναν εκπαιδευτικό εξερευνά το μουσείο προκειμένου να βρει τα προαναφερόμενα μουσειακά αντικείμενα. Η μουσειοπαιδαγωγός ακολουθεί μία από τις ομάδες.

Αφού ανακαλύψουν όλες οι ομάδες τα αντικείμενα που αντιστοιχούν στα φύλλα εργασίας που τους δόθηκαν, όλοι μαζί – μαθητές, εκπαιδευτικοί και μουσειοπαιδαγωγός – κατευθύνονται σε κάθε ένα από τα έξι μουσειακά αντικείμενα και γίνονται δραστηριότητες συζήτησης για κάθε ένα από αυτά με ερωτήσεις όπως :

«αναγνωρίζετε το αντικείμενο αυτό; Πού το έχετε ξαναδεί; Τι είναι; Το κατασκευάσατε στην τάξη; Πού το χρησιμοποιούσαν οι Μινωίτες της Κυδωνίας;».

Μετά το πέρας της προηγούμενης δραστηριότητας, κατευθύνονται όλοι στην αναπαράσταση της μινωικής κουζίνας με τους αποθηκευτικούς χώρους της, όπου με τον ίδιο τρόπο (ερωτήσεις, διάλογος), οι μαθητές βλέπουν από κοντά ένα μέρος της οικίας των κατοίκων της εποχής, με τα σκεύη που χρησιμοποιούσαν για το φαγητό τους και για την αποθήκευση τροφίμων. Αναφέρουν στοιχεία που γνωρίζουν για τη διατροφή των Μινωιτών και τα προϊόντα που παρήγαγε η γη, σύμφωνα και με το κεφάλαιο της Ιστορίας «Η καθημερινή ζωή των Μινωιτών» (σελ. 120 – 121) και κάνουν σύγκριση με τη σημερινή εποχή.

Ακολουθεί η γνωριμία με την αναπαράσταση της δεξαμενής καθαρμών, η οποία ανήκε σε ένα κτηριακό συγκρότημα με ιερό και τελετουργικό χαρακτήρα, της νεοανακτορικής περιόδου. Εκεί, οι μαθητές μέσα από ερωτήσεις της μουσειοπαιδαγωγού και διάλογο, μαθαίνουν για τη δεξαμενή αυτή και την πιθανή χρήση της. Κατόπιν, αναφέρουν στοιχεία που γνωρίζουν για τις προσφορές των μινωιτών στη θεά – Μητέρα – σύμφωνα και με το κεφάλαιο της Ιστορίας «Η θρησκεία και η γραφή των Μινωιτών» (σελ. 123-126) – και κάνουν σύγκριση με τη σημερινή εποχή.

Μετά το πέρας της προηγούμενης δραστηριότητας και αφού δίδεται χρόνος περίπου 5 λεπτών για διάλειμμα, κατευθύνονται όλοι στον 1^ο όροφο του Ν.Α.Μ.Χ., στην αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Ακολουθούν οι παρακάτω δραστηριότητες που εντάσσονται στην αναπαράσταση δύο πλευρών της ζωής των μινωιτών (από την καθημερινή ζωή και τη λατρεία τους), με τη μορφή θεατρικών σκηνών :

Αρχικά, οι μαθητές χωρίζονται σε 4 ομάδες (από 6 παιδιά περίπου κάθε μία). Ακολουθεί διαμόρφωση του χώρου από τα παιδιά, με οδηγίες της μουσειοπαιδαγωγού και τη βοήθεια των εκπαιδευτικών :

- Από την πρώτη ομάδα, σε μία πλευρά της αίθουσας τοποθετούνται σκεύη (τηγάνι, τρίποδη χύτρα) που κατασκεύασαν τα παιδιά στο σχολείο, πάνω σε τραπεζάκια που διαθέτει ο χώρος, καθώς και τραπέζι (με τα πήλινα πιάτα, τα κύπελα και υδρία) και καρέκλες, αναπαριστώντας την μινωική κουζίνα. Κάποια μεγαλύτερα αγγεία (αποθηκευτικοί αμφορείς) από χαρτόνι τοποθετούνται στο πάτωμα.

- Από τη δεύτερη ομάδα, σε μία άλλη πλευρά της αίθουσας, τοποθετείται ένα μεγάλο ειδώλιο της Μεγάλης Μητέρας (της θεάς της φύσης) που έχει ζωγραφιστεί σε μεγάλο χαρτόνι από τα παιδιά στην τάξη τους. Αναπαριστά τη Μεγάλη Θεά, την οποία λάτρευαν στη μινωική Κρήτη και τα παιδιά φαντάζονται ότι βρίσκεται σε ένα λόφο.
- Οι υπόλοιπες δύο ομάδες φροντίζουν να τακτοποιήσουν και να έχουν έτοιμα για χρήση τα υπόλοιπα αντικείμενα που έχουν φέρει από το σπίτι τους (εσάρπες, κρητικές ποδιές) ή έχουν κατασκευάσει στην τάξη (περιδέραια, καθρέπτης) καθώς και τα κομμάτια ύφασμα που τους έχει δώσει η μουσειοπαιδαγωγός και βρίσκονται σε ένα μπαουλάκι (μικρά υφάσματα για τα αγόρια και φούστες απλές μακριές για τα κορίτσια).
- Τα παιδιά επιλέγουν ποιες δύο ομάδες θα ασχοληθούν με το παιχνίδι ρόλων που αφορά τη μινωική κουζίνα, το οποίο αποκαλείται «Στη μινωική κουζίνα» και ποιες δύο ομάδες θα ασχοληθούν με το παιχνίδι ρόλων που αφορά το μινωικό ιερό το οποίο αποκαλείται «Στη γιορτή της θεάς».

Κατόπιν, σε όλες τις ομάδες δίνονται γενικές κατευθύνσεις από τη μουσειοπαιδαγωγό για τη σκηνή που θα αναπαραστήσουν οι μαθητές. Στην πρώτη περίπτωση π.χ. μία γυναίκα μαγειρεύει στην κουζίνα της, χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα σκεύη ενώ έξω από την κουζίνα, στην αυλή, τα παιδιά της με τους φίλους τους παίζουν αστραγάλους. Ο σύζυγός της επιστρέφει από τη δουλειά του (ψαράς/τεχνίτης/γεωργός) και όλοι μαζί κάθονται να φάνε στο τραπέζι. Οι μαθητές, με βάση τις γενικές οδηγίες της μουσειοπαιδαγωγού και με βάση αυτά που είχαν συζητήσει στο σχολείο και δει στο μουσείο, σχεδιάζουν τους ρόλους τους, ποιος θα είναι η γυναίκα, ποιοι τα παιδιά, τι θα φάνε κ.λπ. και τι περίπου θα λένε στη σκηνή που θα αναπαραστήσουν. Τους δίδεται χρόνος περίπου 10 λεπτών για να αυτοσχεδιάσουν και 5 λεπτά για να ντυθούν και στολιστούν με τα κοσμήματα και να τοποθετήσουν στη σκηνή τα αντικείμενα που χρειάζονται.

Στη δεύτερη περίπτωση, μία ομάδα ανθρώπων βρίσκονται καθ' οδόν προς το κοντινό τους ιερό, στην κορυφή ενός λόφου. Κάποιοι κρατούν στα χέρια τους αγγεία (ρυτά) προκειμένου να κάνουν σπονδή στη Μεγάλη Θεά, ένας κρατά ειδικό σκεύος (κέρνο) με ψωμί και σιτάρι, κάποιος άλλος ένα αγαλματάκι με ανθρώπινη μορφή. Όλοι θέλουν να προσφέρουν στη θεά, άλλοι για να την ευχαριστήσουν για τους καρπούς που έδωσε στη γη και ο πιστός με το ομοίωμα λάτρη, για να δηλώσει την αφοσίωσή του στο ιερό(2014,

greekworldhistory.blogspot.com). Στο δρόμο, συζητούν μεταξύ τους για ποιο λόγο επισκέπτονται τον ιερό χώρο. Φτάνοντας στο ιερό, αντικρίζουν το άγαλμα της θεάς και αποθέτουν στα πόδια του τις προσφορές τους. Κατόπιν, χρησιμοποιώντας τα δύο ρυτά, κάνουν σπονδή σε αυτήν. Τέλος, τα κορίτσια χορεύουν προς τιμήν της θεάς. Οι μαθητές, με βάση τις γενικές οδηγίες της μουσειοπαιδαγωγού και με βάση αυτά που είχαν συζητήσει στο σχολείο και δει στο μουσείο, σχεδιάζουν τους ρόλους τους και κάνουν ό,τι περιγράφηκε και στο πρώτο πιθανό σενάριο για την προετοιμασία της σκηνής (αντίγραφο του κέρνου και ανθρώπινων αγαλματιδίων δίδονται από το μουσείο για το εκπαιδευτικό πρόγραμμα).

Τέλος, κάθε ομάδα, αναπαριστά τη σκηνή που έχει επιλέξει και οι υπόλοιπες παρακολουθούν, ως κοινό. Κάθονται στα καρεκλάκια που διαθέτει η αίθουσα και τα οποία έχουν ήδη τοποθετηθεί από την αρχή ως καθίσματα θεάτρου σε μία πλευρά του χώρου.

Γ' ΦΑΣΗ – ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ :

Τις εβδομάδες που ακολουθούν, στο σχολείο, ακολουθούν οι παρακάτω δραστηριότητες μέσα στην τάξη (οι οποίες προτείνονται από την ιστοσελίδα του Ν.Α.Μ.Χ.) :

Συζήτηση για την επίσκεψη στο μουσείο. Τα παιδιά μιλούν για τις εντυπώσεις τους. Τι τους άρεσε περισσότερο, τι λιγότερο κ.λ.π.

Έπειτα, διοργανώνουν, με τη βοήθεια των εκπαιδευτικών, μία έκθεση, για τον τελευταίο μήνα του σχολικού έτους, στο φουαγιέ του σχολείου τους με τις ζωγραφιές και τις χειροτεχνίες που είχαν κάνει κατά την προετοιμασία της επίσκεψής τους στο μουσείο, με τίτλο : «Σκηνές από τη ζωή στη μινωική Κυδωνία, τον τόπο μου».

Και εκτός τάξης, οι μαθητές επισκέπτονται με τον δάσκαλό τους την δεξαμενή των καθαρμών στη συνοικία της Σπλάντζιας και γνωρίζουν αυτό τον ιερό χώρο από κοντά.

Το εν λόγω εκπ/κό πρόγραμμα μπορεί, εναλλακτικά, να αποτελέσει μεγάλο τμήμα ευρύτερου σχεδίου εργασίας (project) στην Ευέλικτη Ζώνη και συγκεκριμένα στη θεματική «Τοπική Ιστορία», αφού επικεντρώνεται στη μινωική Κυδωνία, να προσαρμοστεί κατάλληλα χρονικά και όλες οι δραστηριότητες πριν και μετά από την επίσκεψη στο μουσείο να γίνονται στις 3 ώρες εβδομαδιαία που αφορούν την Ευέλικτη Ζώνη. Σε αυτήν την περίπτωση,

και η επίσκεψη μπορεί να γίνει στο εβδομαδιαίο τρίωρο της ευέλικτης ζώνης (ενοποιημένες οι τρεις ώρες).

4.5 Μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα για μαθητές της Δ' Τάξης του δημοτικού

ΣΚΟΠΟΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ :

Σε άμεση σχέση με το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου και συγκεκριμένα με το μάθημα της Ιστορίας, συνδεδεμένο με συγκεκριμένα κεφάλαια τριών θεματικών ενοτήτων (Γεωμετρικά χρόνια, Αρχαϊκά χρόνια, Κλασικά χρόνια).

Η σε βάθος γνωριμία των μαθητών με την τέχνη αυτών των ιστορικών περιόδων, όπως παρουσιάζεται στο βιβλίο της Ιστορίας αλλά και σε σύνδεση με τον τόπο τους, όπως αποτυπώνεται σε αντίστοιχα μουσειακά αντικείμενα στο Ν.Α.Μ.Χ.

Η εξοικείωση των παιδιών με το μουσείο και με τα μουσειακά αντικείμενα, κυρίως μέσω της προετοιμασίας τους για την επίσκεψη αλλά και κατά τη διάρκεια της επίσκεψής τους (εξερεύνηση και ανακάλυψη αντικειμένων που ήδη έχουν γνωρίσει από την ιστοσελίδα και για τα οποία έχουν κάνει δραστηριότητες, κατανόηση κάποιων σημαντικών εργασιών που γίνονται από τους αρχαιολόγους και άλλους επαγγελματίες, όπως ανασκαφή, καθαρισμός ευρημάτων, συγκόλληση, παίρνοντας τον ρόλο αυτών και κάνοντας το ίδιο, σε μικρότερη κλίμακα) .

Εμπλουτισμός και επέκταση της σχολικής μάθησης – αναφορικά με την τέχνη, με την έννοια της «πόλης – κράτους», τη γνωριμία με το αρχαίο θέατρο της Απτέρας, τη συγγραφή ιστοριών από τα παιδιά με επίκεντρο μουσειακά αντικείμενα - με την προσφορά των προαναφερόμενων εμπειριών που εμπλέκουν ενεργά τους μαθητές.

Μέθοδοι και τρόποι προσέγγισης :

Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται είναι μαιευτική, ανακαλυπτική, βιωματική/δημιουργική (ζωγραφική, φωτογράφιση μουσειακών αντικειμένων, συγγραφή ιστορίας και διήγησή της από τους μαθητές, δραστηριότητα κατά την οποία οι μαθητές κάνουν «ανασκαφή», καθαρίζουν και συγκολλούν κομμάτια ευρημάτων, οργάνωση έκθεσης ζωγραφικής και φωτογραφίας). Οι τρόποι προσέγγισης των αντικειμένων είναι εικαστικοί, απτικοί και οπτικοί.

Διάρκεια : η Α΄ Φάση του προγράμματος είναι μακρόχρονη, καθώς οι δραστηριότητες πραγματοποιούνται βαθμηδόν, κατά τη διάρκεια ή μετά από συγκεκριμένα κεφάλαια ενοτήτων της Ιστορίας, και αφού ολοκληρωθεί και η ενότητα «Κλασικά χρόνια», γίνεται η επίσκεψη στο μουσείο. Επίσης, περίπου μιάμιση ώρα για την επίσκεψη στο μουσείο και τέσσερις εβδομάδες για τη φάση μετά την επίσκεψη.

Α΄ ΦΑΣΗ –ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ :

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ 1^Η ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ «ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ»

1. Με το τέλος του κεφαλαίου 1 «Η κάθοδος των Δωριέων» του βιβλίου της Ιστορίας :

Επίσκεψη της διαδικτυακής πύλης του μουσείου για να δουν τα παιδιά το κτίριο και φωτογραφίες κάποιων μουσειακών αντικειμένων Γεωμετρικής περιόδου, μέσω της «Αναζήτησης εκθεμάτων». Μέσω του συνδέσμου «Ψυχαγωγία», παίζουν το παιχνίδι της μνήμης στην «Ανασκαφή».

2. Με το τέλος του κεφαλαίου 3 «Η ποίηση και η θρησκεία των Ελλήνων» του βιβλίου της Ιστορίας:

Μέσω της διαδικτυακής πύλης του μουσείου, αναζητούν αγάλματα θεών του Ολύμπου στα εκθέματα και συγκρίνουν πόσους θεούς βρήκαν με βάση το παράθεμα 2 του βιβλίου «Οι δώδεκα Θεοί του Ολύμπου» . επίσης, ζωγραφίζουν όποιο θεό ή θεά θέλουν. Τέλος, αναζητούν το γλυπτό κεφάλι με σκούφο, που ανήκει πιθανόν στον Οδυσσέα και συζητούν για τα ομηρικά έπη.

3. Με το τέλος του κεφαλαίου 4 «Η τέχνη και η γραφή» του βιβλίου της Ιστορίας:

Αναζητούν αγγεία γεωμετρικής εποχής στη διαδικτυακή πύλη του μουσείου και ανακαλύπτουν πόσα από αυτά που βρήκαν αναφέρονται στη σελ. 16 του βιβλίου, στο παράθεμα 2 «Τα σχήματα και η χρησιμότητα των αγγείων» αλλά και ποια άλλα είδη αγγείων βρήκαν και τη χρησιμότητα που αυτά είχαν εκείνη την εποχή στις πόλεις του νομού Χανίων.

Ζωγραφίζουν το αγγείο της δραστηριότητας 2, στο Τετράδιο Εργασιών της Ιστορίας (σελ. 8), επιλέγοντας σχέδια από τα αγγεία Γεωμετρικής εποχής που βρήκαν στη διαδικτυακή πύλη του μουσείου.

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ 2^Η ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ «ΑΡΧΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΑ»

1. Με το τέλος του κεφαλαίου 5 «Νέες αποικίες των Ελλήνων» του βιβλίου της Ιστορίας :

Επίσκεψη της διαδικτυακής πύλης του μουσείου για να δουν τα παιδιά φωτογραφίες κάποιων μουσειακών αντικειμένων Αρχαϊκής περιόδου, μέσω της «Αναζήτησης εκθεμάτων».

Συζητούν στην τάξη για την πόλη – κράτος και τα κυριότερα χαρακτηριστικά της : πού και πώς ήταν κτισμένη, εάν είχε δική της εξωτερική πολιτική, αν λειτουργούσε με δικούς της νόμους και κανόνες στο εσωτερικό της, αν είχε σημασία η θέση της για την ανάπτυξη της, όπως συμβαίνει με ένα κράτος, εάν υπήρχε ανταγωνισμός με άλλες πόλεις – κράτη κ.ά. Κατόπιν, ανακαλύπτουν μία σημαντική πόλη – κράτος στα Χανιά, την Απτέρα, μέσω του φύλλου εργασίας 1(βλ. παράρτημα ΣΤ.4.1), που υπάρχει στην ιστοσελίδα του μουσείου, το οποίο επεξεργάζονται στην οθόνη του Η/Υ ή σε μεγέθυνση στον προτζέκτορα .

2. Με το τέλος του κεφαλαίου 8 «Η τέχνη της αρχαϊκής εποχής» του βιβλίου της Ιστορίας:

Μέσω του φύλλου εργασίας 2 (βλ. παράρτημα ΣΤ.4.2) στην ιστοσελίδα του μουσείου, οι μαθητές εξερευνούν εάν υπάρχουν ομοιότητες σε αγάλματα, ναούς και αγγεία της αρχαϊκής εποχής, όπως απεικονίζονται στις σελ. 27 έως 29 του βιβλίου και στα μουσειακά εκθέματα που απεικονίζονται στο φύλλο εργασίας και υπάρχουν στο Ν.Α.Μ.Χ. Συζητούν, με επιχειρήματα για ποιους λόγους θεωρούν ότι κάποια αντικείμενα/ναοί/αγάλματα του φύλλου εργασίας και του βιβλίου μοιάζουν (π.χ. σχήμα, χρώμα, μέγεθος, μορφές) και κάποια άλλα όχι.

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ 3^Η ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ «ΚΛΑΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ»

1. Με το τέλος του κεφαλαίου 23 «Ο χρυσός αιώνας της τέχνης» του βιβλίου της Ιστορίας :

Μέσω του φύλλου εργασίας 1 (βλ. παράρτημα ΣΤ.4.3) που υπάρχει στην ιστοσελίδα του μουσείου και της επεξεργασίας του στην οθόνη του Η/Υ ή σε μεγέθυνση στον προτζέκτορα, εξερευνούν εάν υπάρχουν ομοιότητες στις Καρυάτιδες, τον Παρθενώνα και τη ζωφόρο της κλασικής εποχής, όπως απεικονίζονται στις σελ. 72 έως 74 του βιβλίου και στα μουσειακά εκθέματα που απεικονίζονται στο φύλλο εργασίας. Συζητούν, με επιχειρήματα για ποιους λόγους θεωρούν ότι μοιάζουν μεταξύ τους και για ποιους λόγους θεωρούν κάποιιο ότι δεν μοιάζουν.

Έχοντας διαβάσει στην τάξη το παράθεμα 1 «Οι κόρες του Κάστρου», στη σελίδα 73 του βιβλίου, τα παιδιά γράφουν μία σύντομη ιστορία, πάνω στο φύλλο εργασίας 2 (βλ. παράρτημα ΣΤ.4.4), με βάση ένα μουσειακό αντικείμενο του Ν.Α.Μ.Χ., από αυτά που προτείνονται και λέξεις – κλειδιά που συνοδεύουν κάθε αντικείμενο. Τέλος, όσοι μαθητές επιθυμούν, διαβάζουν την ιστορία τους και συζητούν για ποιους λόγους επέλεξαν το συγκεκριμένο έκθεμα για να την πλάσουν.

2. Με το τέλος του κεφαλαίου 24 «Η Αθήνα γίνεται σχολείο της Ελλάδας» του βιβλίου της Ιστορίας :

Στο φύλλο εργασίας 3 (βλ. παράρτημα ΣΤ.4.5) με φωτογραφίες από το αρχαίο θέατρο της Απτέρας, μιας σημαντικής πόλης – κράτους των Χανίων, οι μαθητές το παρατηρούν προσεκτικά και συγκρίνουν με τη φωτογραφία του θεάτρου της αρχαίας Αθήνας, στη σελίδα 75 του βιβλίου.

Παρακολουθούν σε Η/Υ ή στον προτζέκτορα, το βίντεο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Χανίων «Το αρχαίο θέατρο της Απτέρας», στο vimeo (<https://vimeo.com/176438470>) και το «γνωρίζουν» από κοντά.

Τέλος, μία εβδομάδα πριν από την επίσκεψη στο μουσείο, ο εκπαιδευτικός ενημερώνει ξανά τα παιδιά ότι κατά την επίσκεψή τους στο μουσείο θα ασχοληθούν με δραστηριότητες που αφορούν τις τρεις προηγούμενες περιόδους (Γεωμετρικά, Αρχαϊκά και Κλασικά χρόνια).

Β΄ ΦΑΣΗ - Η ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ :

1. Οργάνωση της επίσκεψης :

Συμμετοχή τριών συνολικά συνοδών για κάθε τμήμα, όπως έχει περιγραφεί και στα προηγούμενα προγράμματα.

2. Μέσα στο μουσείο (διάρκεια : 2 ώρες περίπου)

Αρχικά, γίνεται καλωσόρισμα από την μουσειοπαιδαγωγό και διάλογος με τους μαθητές για τις εντυπώσεις τους από το κτίριο, την τοποθεσία και το χώρο υποδοχής μέσα στο μουσείο, συγκριτικά με τις εικόνες που είδαν στον Η/Υ κατά την επίσκεψή τους στη διαδικτυακή πύλη του μουσείου. Εισαγωγή στη θεματική του προγράμματος με αναφορά στις τρεις διαφορετικές εποχές με τις οποίες θα ασχοληθούν και θα βιώσουν οι μαθητές.

Η πρώτη δραστηριότητα είναι παιχνίδι και ονομάζεται «Λύνω τον γρίφο». Οι μαθητές χωρίζονται σε 3 ομάδες. Σε κάθε ομάδα δίνονται τρεις κάρτες, κάθε μία από τις οποίες αποτελεί ένα γρίφο (βλ. παράρτημα ΣΤ.4.6), που αφορά ένα μουσειακό αντικείμενο. Συνολικά δίνονται 9 κάρτες στις 3 ομάδες, που αφορούν και τις τρεις ιστορικές περιόδους που μελέτησαν στο σχολείο και για τις οποίες είχαν κάνει τις δραστηριότητες στην τάξη. Οι μαθητές καλούνται – αφού παρατηρήσουν το φύλλο εργασίας με τις φωτογραφίες των 9 εκθεμάτων, χωρίς ετικέτες (βλ. παράρτημα ΣΤ.4.6), και συζητήσουν ομαδικά ποιο αντικείμενο μπορεί να κρύβεται πίσω από κάθε γρίφο - να εξερευνήσουν συγκεκριμένη αίθουσα του μουσείου (η οποία αναγράφεται πάνω σε κάθε γρίφο για διευκόλυνση των μαθητών) και να ανακαλύψουν το μουσειακό αντικείμενο. Κάθε φορά που εντοπίζουν ένα αντικείμενο, το φωτογραφίζουν με τη βοήθεια του κινητού τηλεφώνου του εκπαιδευτικού που τους συνοδεύει. (Κάθε ομάδα, συνοδεύεται από ένα εκπαιδευτικό ενώ η μουσειοπαιδαγωγός ακολουθεί μία από τις ομάδες).

Αφού ανακαλύψουν όλες οι ομάδες τα αντικείμενα που αντιστοιχούν στις κάρτες με τους γρίφους που τους δόθηκαν, όλοι μαζί – μαθητές, εκπαιδευτικοί και μουσειοπαιδαγωγός – κατευθύνονται στην αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμμάτων του μουσείου. Ακολουθούν οι παρακάτω δραστηριότητες :

Αρχικά, κάθε ομάδα μιλά για τα μουσειακά αντικείμενα που ανακάλυψε ενώ οι σχετικές φωτογραφίες για κάθε ένα αντικείμενο, προβάλλονται στον πίνακα της αίθουσας, μέσω Η/Υ. Επίσης, εξηγεί για ποιους λόγους επέλεξε τα συγκεκριμένα αντικείμενα, με βάση το γρίφο και τις φωτογραφίες των εκθεμάτων που της δόθηκε.

Κατόπιν, οι μαθητές, μέσω συζήτησης και ερωτήσεων που τους κάνει η μουσειοπαιδαγωγός συμπεραίνουν σε ποια εποχή και σε ποιο σχετικό κεφάλαιο του βιβλίου της Ιστορίας μίλησαν γι' αυτά τα αντικείμενα [π.χ. για το κεφάλι του Οδυσσέα

με τον σκούφο ότι παραπέμπει στα Ομηρικά έπη και στην Οδύσσεια που συνάντησαν στο τρίτο κεφάλαιο της ενότητας «Γεωμετρικά χρόνια» (Η ποίηση και η θρησκεία των Ελλήνων)]. Στο τέλος, παρουσιάζονται στον πίνακα, οι γρίφοι σε αντιστοίχιση με τα μουσειακά αντικείμενα.

Τέλος, στον πάγκο εργασίας έχουν τοποθετηθεί μία ξύλινη ή πλαστική λεκάνη με άμμο, σκαλιστήρι, σπάτουλα, σκουπάκι, μία λεκάνη με νερό, μικρές βούρτσες, μία πλαστική βάση, γάντια μιας χρήσεως, κόλλα, σημειωματάριο, στυλός και μέτρο. Μετά από μία σύντομη συζήτηση με τη μουσειοπαιδαγωγό που εξηγεί στα παιδιά για τις εργασίες που κάνουν οι αρχαιολόγοι (ανασκαφή) και αυτές που κάνουν άλλοι επαγγελματίες των μουσείων (καθαρισμός των ευρημάτων, συγκόλληση), κάθε μία από τις τρεις ομάδες των μαθητών αναλαμβάνει μία εργασία. Όλες οι ομάδες παίρνουν θέση μπροστά στον πάγκο και η πρώτη βρίσκει τα κομμάτια από ένα μικρό αγγείο και από ένα ειδώλιο, σημειώνει τον αριθμό τους, το μέγεθος και το υλικό τους (βλ. ενδεικτικά μουσειακά αντικείμενα για την 2^η δραστηριότητα, παράρτημα ΣΤ.4.7), η δεύτερη τα παραλαμβάνει και τα καθαρίζει και η τρίτη, αφού ξεχωρίσει τα κομμάτια για κάθε «εύρημα», τα ενώνει με την κόλλα και τα μετράει. Στο τέλος των δραστηριοτήτων παρουσιάζουν τα αντικείμενα που ανέσκαψαν, καθάρισαν και κόλλησαν.

Γ΄ ΦΑΣΗ – ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ :

Τις εβδομάδες που ακολουθούν, στο σχολείο, ακολουθούν οι παρακάτω δραστηριότητες μέσα στην τάξη (οι οποίες προτείνονται από την ιστοσελίδα του Ν.Α.Μ.Χ.) :

Συζήτηση στην τάξη για την επίσκεψη στο μουσείο. Τα παιδιά μιλούν για τις εντυπώσεις τους. Τι τους άρεσε περισσότερο, τι λιγότερο κ.λ.π.

Οι φωτογραφίες των μουσειακών αντικειμένων εμφανίζονται και οι μαθητές ζωγραφίζουν, στο μάθημα των εικαστικών, όποιο αντικείμενο επιθυμούν.

Στο τέλος της χρονιάς κάνουν μία μικρή έκθεση με τις φωτογραφίες και τις ζωγραφιές τους με τίτλο : «Αναμνήσεις από το μουσείο».

Το εν λόγω εκπ/κό πρόγραμμα μπορεί να αποτελέσει μεγάλο τμήμα ευρύτερου σχεδίου εργασίας (project) στην Ευέλικτη Ζώνη και συγκεκριμένα στη θεματική «Τοπική Ιστορία», αφού επικεντρώνεται σε πόλεις του νομού Χανίων (Κυδωνία, Απτέρα) κατά την Γεωμετρική, Αρχαϊκή και Κλασική περίοδο, να προσαρμοστεί

κατάλληλα χρονικά και όλες οι δραστηριότητες πριν και μετά από την επίσκεψη στο μουσείο να γίνονται στις 3 ώρες εβδομαδιαία που αφορούν την Ευέλικτη Ζώνη. Σε αυτήν την περίπτωση, και η επίσκεψη μπορεί να γίνει στο εβδομαδιαίο τρίωρο της ευέλικτης ζώνης (ενοποιημένες οι τρεις ώρες).

4.6 Μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα για μαθητές των Ε΄ και ΣΤ΄ Τάξεων του δημοτικού

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ : Από τη μινωική στη ρωμαϊκή εποχή : ο πολίτης και η διοίκηση (εξουσία)

ΣΚΟΠΟΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ :

Σε σχέση με το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου και συγκεκριμένα με τα παρακάτω μαθήματα : Ιστορία Ε΄ Δημοτικού (Ρωμαϊκά χρόνια), Ιστορία Γ΄ και Δ΄ Δημοτικού, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Φυσικά και Γεωγραφία Ε΄ Δημοτικού, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Φυσικά και Γεωγραφία ΣΤ΄ Δημοτικού, Εικαστικά Ε΄ & ΣΤ΄ Δημοτικού.

Η κατανόηση από τους μαθητές των διαφορών μεταξύ των μορφών πολιτεύματος και ιδιαίτερα μεταξύ δημοκρατίας και μοναρχίας αλλά και των ομοιοτήτων στη μοναρχία μεταξύ ρωμαϊκής και μινωϊκής εποχής.

Εξοικείωση των παιδιών με το μουσείο και με τα μουσειακά αντικείμενα, μέσω της προετοιμασίας τους για την επίσκεψη αλλά και κατά τη διάρκεια της επίσκεψής τους (εξερεύνηση και ανακάλυψη αντικειμένων που ήδη έχουν γνωρίσει από την ιστοσελίδα και για τα οποία έχουν κάνει δραστηριότητες, ανάπτυξη της ενσυναίσθησης μέσω δραστηριότητας για τα πιθανά συναισθήματα, τις σκέψεις και τα λόγια του «Δεσπότη», γνωριμία με την τεχνική του ψηφιδωτού).

Εμπλουτισμός και επέκταση της σχολικής μάθησης – αναφορικά με τις μορφές πολιτεύματος και τη θέση του πολίτη σε διαφορετικές εποχές, την περιγραφή έργων τέχνης και κατανόηση του συμβολισμού σε αυτά, τη σύνδεση ενός τραγικού γεγονότος - όπως παρουσιάζεται μέσα από την αναπαράσταση στρώματος ανασκαφής με ανθρώπινο σκελετό, ως συνέπεια του σεισμού - με την αντιμετώπιση του φαινομένου σήμερα.

Μέθοδοι και τρόποι προσέγγισης :

Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται είναι μαιευτική, ανακαλυπτική, βιωματική/δημιουργική (ζωγραφική, κατασκευή «ψηφιδωτών» με όσπρια, δραστηριότητες που αναπτύσσουν την ενσυναίσθηση, οργάνωση έκθεσης ζωγραφικής) και οι τρόποι προσέγγισης των αντικειμένων είναι εικαστικοί, απτικοί και οπτικοί.

Διάρκεια : η Α΄ Φάση του προγράμματος είναι μακρόχρονη, καθώς οι δραστηριότητες πραγματοποιούνται βαθμηδόν, κατά τη διάρκεια ή μετά από συγκεκριμένα κεφάλαια ενοτήτων της Ιστορίας και της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της Ε΄ Δημοτικού αλλά και της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής της ΣΤ΄ τάξης. Επίσης, χρειάζονται δύο ώρες περίπου για την επίσκεψη στο μουσείο και 3-4 εβδομάδες για τη φάση μετά την επίσκεψη.

Α΄ ΦΑΣΗ –ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ :

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ 1^η ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ Ε΄ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ «ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ»

1. Με το τέλος του κεφαλαίου 1 «Οι Ρωμαίοι κυβερνούν τους Έλληνες» της ενότητας αυτής :

Επίσκεψη της διαδικτυακής πύλης του μουσείου για να δουν τα παιδιά το κτίριο, την τοποθεσία και φωτογραφίες κάποιων μουσειακών αντικειμένων Ρωμαϊκής περιόδου, μέσω της «Αναζήτησης εκθεμάτων».

2. Με το τέλος του κεφαλαίου 2 «Οι Έλληνες κατακτούν τους Ρωμαίους με τον πολιτισμό τους» :

Μέσω του συνδέσμου «Ψυχαγωγία», παίζουν το παιχνίδι «Ανασύνθεση ευρημάτων» καθώς και το παιχνίδι «Ανασκαφή» στη διαδικτυακή πύλη του μουσείου.

3. Με το τέλος του κεφαλαίου 3 «Η ρωμαϊκή αυτοκρατορία : μια υπερδύναμη του αρχαίου κόσμου» :

Συζητούν στην τάξη για την *pax romana* και κάποιους από τους αυτοκράτορες στο διάστημα αυτό. Αναζητούν εκθέματα στη διαδικτυακή πύλη του N.A.M.X., με βάση το όνομα του Τραϊανού, και ανακαλύπτουν δύο (μία μαρμάρινη κεφαλή αξιωματούχου και μαρμάρινη ανάγλυφη πλάκα από μεγάλο ταφικό μνημείο της Απτέρας).

Στο διαδίκτυο αναζητούν πορτρέτα του αυτοκράτορα Τραϊανού και βρίσκουν τις ομοιότητες ή διαφορές με την μαρμάρινη κεφαλή του αξιωματούχου. Κατανοούν ότι οι κάτοικοι των πόλεων του νομού Χανίων, βρισκόμενοι, αυτήν την περίοδο, υπό ρωμαϊκή εποχή, έχουν επηρεαστεί και στον τομέα της τέχνης.

Περιγράφουν τον ανδριάντα του αυτοκράτορα Αυγούστου και σχολιάζουν με τον δάσκαλο το γεγονός ότι οι Ρωμαίοι τον λάτρευαν σα θεό και είχε απόλυτη εξουσία. Συγκρίνουν το ρόλο του και το πολίτευμα με τα πρόσωπα της «εξουσίας» άλλων ιστορικών περιόδων (βασιλιάς Κόδρος, Πεισίστρατος, Περικλής) – που έχουν διδαχθεί στην τετάρτη δημοτικού - μέσω του φύλλου εργασίας (βλ. παράρτημα ΣΤ.5.1) (από την ιστοσελίδα του μουσείου), με ερωτήσεις όπως : «Τι πολίτευμα είχε η Αθήνα την εποχή του Κόδρου; Τι είναι η βασιλεία; Ο Κόδρος ενδιαφερόταν μόνο για τον εαυτό του; Θυμάστε ποια θυσία έκανε για το λαό του; Τι πολίτευμα είχε η Αθήνα την εποχή του Πεισίστρατου; Τι είναι η τυραννία; Τι πολίτευμα είχε η Αθήνα την εποχή του Περικλή; Τι είναι η δημοκρατία;» κ.ά.

4. Με το τέλος του κεφαλαίου 4 «Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Ρώμη» :

Μέσω του φύλλου εργασίας από την ιστοσελίδα του μουσείου (βλ. παράρτημα ΣΤ.5.2) παρατηρούν και σχολιάζουν ευρήματα από την ρωμαϊκή Κυδωνία και συγκρίνουν με τη ζωή στη Ρώμη, ιδιαίτερα αυτή των πλούσιων αστών, όπως απεικονίζεται στην εικόνα 2 «Έπαυλη πλούσιων στα προάστια».

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ Α΄ ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ «ΕΙΜΑΣΤΕ ΟΛΟΙ ΠΟΛΙΤΕΣ»

Με το τέλος του κεφαλαίου 4 «Περικλής, πολίτης Αθηναίος» :

Επίσκεψη της διαδικτυακής πύλης του μουσείου για να δουν τα παιδιά φωτογραφίες κάποιων μουσειακών αντικειμένων Κλασικής περιόδου, μέσω της «Αναζήτησης εκθεμάτων».

Συζητούν στην τάξη για την τέχνη της περιόδου αυτής και τον «Χρυσό αιώνα» - που έχουν διδαχτεί στην Δ΄ Δημοτικού - καθώς και για τη δημοκρατία.

Συζητούν και επεξεργάζονται το φύλλο εργασίας (βλ. παράρτημα ΣΤ.5.3) (από την ιστοσελίδα του μουσείου) στην οθόνη του Η/Υ ή σε μεγέθυνση στον προτζέκτορα. Συγκεκριμένα, αφού διαβάσουν τα δύο αποσπάσματα που υπάρχουν («Ένας Μινωίτης

έμπορος μιλά για τη δουλειά του» από το κεφάλαιο 9 «Ο Μινωικός πολιτισμός» της ιστορίας της Γ' δημοτικού και «Ποια γνώμη είχαν οι Αθηναίοι για τον πολίτη στην αρχαία Αθήνα» από το κεφάλαιο 4 «Περικλής, πολίτης Αθηναίος», Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή Ε' Δημοτικού Α' Ενότητα) μέσω συζήτησης και ερωτήσεων από τον εκπαιδευτικό, κατανοούν τις ομοιότητες και τις διαφορές στη σχέση του πολίτη με τη διοίκηση/εξουσία στη Μινωική και στην Κλασική εποχή.

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ Γ' ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ «ΖΟΥΜΕ ΣΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ»

Με το τέλος του κεφαλαίου 1 «Ζούμε στη Δημοκρατία» :

Συζητούν για το τι είναι πολίτευμα και δημοκρατία και συγκρίνουν με το συγκεντρωτικό χαρακτήρα της διοίκησης στη μινωική Κρήτη. Στο φύλλο εργασίας (βλ. παράρτημα ΣΤ.5.4), από την ιστοσελίδα του μουσείου, επεξεργάζονται την εικόνα από το «Σφράγισμα του Δεσπότη», ένα από τα σημαντικότερα ευρήματα του μουσείου, και μέσω ερωτήσεων καταλήγουν ότι η εικόνα αποκαλύπτει σίγουρα μία μη δημοκρατική διοίκηση αλλά την ηγετική μορφή ενός άρχοντα, με θεοκρατικό, μάλιστα χαρακτήρα.

Ζωγραφίζουν τον άρχοντα/ηγέτη που φαίνεται στη σφραγίδα.

ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ, ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ 2^Α ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ «ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ» :

Με το τέλος του κεφαλαίου 2 «Το πολίτευμα και οι μορφές του»

Γίνεται η προηγούμενη δραστηριότητα. Η συζήτηση περιλαμβάνει και τις μορφές πολιτεύματος. Χρησιμοποιείται το ίδιο φύλλο εργασίας.

Οι μαθητές ζωγραφίζουν τον άρχοντα/ηγέτη που φαίνεται στη σφραγίδα.

Συζητούν για την ρωμαϊκή εποχή που είχαν διδαχθεί στην Ιστορία της Ε' δημοτικού και σχολιάζουν με τον δάσκαλο το γεγονός ότι οι Ρωμαίοι λάτρευαν τον αυτοκράτορα σα θεό και είχε απόλυτη εξουσία. Επαναλαμβάνουν την δραστηριότητα μέσα στην τάξη που κάνουν οι μαθητές της Ε' Δημοτικού, μετά το τέλος του κεφαλαίου 3 «Η ρωμαϊκή αυτοκρατορία : μια υπερδύναμη του αρχαίου κόσμου».

- Συνιστάται στους εκπαιδευτικούς, από τις οδηγίες στην ιστοσελίδα του μουσείου, να πραγματοποιήσουν την επίσκεψή τους, αφού έχουν ολοκληρώσει τα παρακάτω κεφάλαια από τα κάτωθι μαθήματα :
 - ο Η Ε΄ τάξη, Γεωγραφία : κεφάλαιο 26 «Ο ρόλος των ηφαιστειών και των σεισμών στις αλλαγές της φύσης», Φυσικά : κεφάλαιο 3 «Η Ενέργεια»
 - ο Η ΣΤ΄ τάξη, Φυσικά : κεφάλαιο 1 «Ενέργεια», Γεωγραφία : κεφάλαιο 16 «Οι φυσικές καταστροφές και οι συνέπειές τους στη ζωή των ανθρώπων»
 - ο Και οι δύο τάξεις, Εικαστικά : ενότητα Α΄ «Απλά υλικά και μορφικά στοιχεία», κεφάλαιο 3 «Ψηφίδες και ψηφιδωτά».

Μία εβδομάδα πριν από την επίσκεψη στο μουσείο ο εκπαιδευτικός ενημερώνει τα παιδιά για την επίσκεψή τους.

Β΄ ΦΑΣΗ - Η ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ :

1. Οργάνωση της επίσκεψης :

Χρειάζεται η συμμετοχή τριών συνολικά συνοδών για κάθε τμήμα, όπως έχει διατυπωθεί στο πρόγραμμα για την πρώτη τάξη του δημοτικού.

2. Μέσα στο μουσείο

Αρχικά, καλωσόρισμα από την μουσειοπαιδαγωγό και διάλογος με τους μαθητές για τις εντυπώσεις τους από το κτίριο, την τοποθεσία και το χώρο υποδοχής μέσα στο μουσείο, συγκριτικά με τις εικόνες που είδαν στον Η/Υ κατά την επίσκεψή τους στη διαδικτυακή πύλη του μουσείου. Εισαγωγή στη θεματική του προγράμματος με αναφορά στις δύο διαφορετικές εποχές (μινωική και ρωμαϊκή) με τις οποίες θα ασχοληθούν και θα βιώσουν οι μαθητές.

Κατόπιν, οι μαθητές χωρίζονται σε 3 ομάδες. Σε κάθε ομάδα δίνεται από μία φωτογραφία με το εύρημα που θα προσπαθήσουν να ανακαλύψουν (το Σφράγισμα του Δεσπότη, τμήμα ψηφιδωτού δαπέδου με το μύθο της Αμυμώνης και του Ποσειδώνα και την αναπαράσταση ανασκαφικού στρώματος από τον σεισμό της 21^{ης} Ιουλίου του 365 μ.χ. στην Κίσαμο) (βλ. φύλλο εργασίας , παράρτημα ΣΤ.5.5). Κάθε ομάδα, συνοδεύεται από ένα εκπαιδευτικό ενώ η μουσειοπαιδαγωγός ακολουθεί μία από τις ομάδες.

Αφού ανακαλύψουν όλες οι ομάδες τα εκθέματα που αντιστοιχούν στα φύλλα εργασίας που τους δόθηκαν, όλοι μαζί – μαθητές, εκπαιδευτικοί και μουσειοπαιδαγωγός – κατευθύνονται στα δύο πρώτα (σφράγισμα του Δεσπότη και ψηφιδωτό δάπεδο) και γίνονται δραστηριότητες συζήτησης, με ερωτήσεις όπως : «αναγνωρίζετε το αντικείμενο/ψηφιδωτό αυτό; Πού το έχετε ξαναδεί; Τι είναι; Μιλήσατε γι' αυτό στην τάξη; Περιμένατε ότι ένα τόσο μικρό αντικείμενο, όπως το Σφράγισμα του Δεσπότη, δίνει τόσο σημαντικές πληροφορίες για την αρχιτεκτονική της εποχής και τη διοίκηση; Έχετε ακούσει για την τεχνική του ψηφιδωτού; Από τι υλικό είναι φτιαγμένο αυτό που βλέπετε;» .

Μετά το πέρας της προηγούμενης δραστηριότητας, κατευθύνονται όλοι στην αναπαράσταση της οικίας με το στρώμα καταστροφής, όπως βρέθηκε στην Κίσαμο από σεισμό. Εκεί, οι μαθητές μέσα από ερωτήσεις της μουσειοπαιδαγωγού και διάλογο, βλέπουν και μαθαίνουν για το φοβερό σεισμό των 8,5 ρίχτερ, της 21^{ης} Ιουλίου του 365 μ.Χ., που κατέστρεψε την Κίσαμο μαζί με πολλές άλλες πόλεις της Κρήτης και της ανατολικής Μεσογείου. Μέσα από ερωτήσεις ανακαλύπτουν ότι ο σκελετός που βρέθηκε στο στρώμα καταστροφής ανήκει σε κάτοικο του σπιτιού, ο οποίος σκοτώθηκε στην προσπάθειά του να πάρει από το υπόγειο τις οικονομίες του που είχε κρύψει σε μικρό πήλινο σκεύος. Με ερωτήσεις όπως «Οι άνθρωποι εκείνης της εποχής γνώριζαν τι να κάνουν σε περίπτωση σεισμού; Τι έκανε ο άνθρωπος του σπιτιού που βλέπετε; Γιατί; Εσείς γνωρίζετε τι πρέπει να κάνετε σε περίπτωση σεισμού;», ολοκληρώνεται η εν λόγω δραστηριότητα.

Μετά το πέρας της προηγούμενης δραστηριότητας και αφού δίδεται χρόνος περίπου 5 λεπτών για διάλειμμα, κατευθύνονται όλοι στον 1^ο όροφο του Ν.Α.Μ.Χ., στην αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Ακολουθούν οι παρακάτω δραστηριότητες :

Στον ειδικό πίνακα προβάλλεται η πήλινη σφραγίδα και οι μαθητές θυμούνται, μέσα από ερωτήσεις, τη δραστηριότητα που είχαν κάνει στην τάξη για το έκθεμα αυτό και ποιος μπορεί να ήταν ο νέος άνδρας στην κορυφή του πιο ψηλού κτιρίου. Κατόπιν, ο/η μουσειοπαιδαγωγός δίνει λίγα λεπτά στους μαθητές να σκεφτούν τι μπορεί να αισθανόταν ο ηγέτης πάνω στο μινωικό κτίριο και τι θα μπορούσε να πει για τον εαυτό του στους κατοίκους της πόλης τότε και στους ίδιους τους μαθητές σήμερα. Στον διαδραστικό πίνακα, εμφανίζεται η μορφή του άνδρα με «συννεφάκια» τριγύρω (βλ. ενδεικτικά, παράρτημα ΣΤ.5.6). Όποιοι μαθητές επιθυμούν μιλούν πρώτα για τα συναισθήματα του ηγέτη (π.χ. «είμαι περήφανος για την πόλη μου», «νιώθω δυνατός»,

«η θεότητα μου δίνει δύναμη») και συμπληρώνουν, ένα ένα, τα συννεφάκια με τον ειδικό στυλό, μέχρι αυτά να γεμίσουν. Η ίδια διαδικασία γίνεται και με αυτά που μπορούσε να πει στους κατοίκους της πόλης (π.χ. «πρέπει να είστε περήφανοι για την πόλη μας», «θα κάνω τα πάντα για να σας προστατεύσω», «η θεότητα θα μας βοηθήσει σε κάθε βήμα») καθώς και στους μαθητές σήμερα (π.χ. «είμαι ο άρχοντας της πόλης», «η πόλη μου είναι κτισμένη σε μία πανέμορφη τοποθεσία, δίπλα στο λιμάνι», «αισθάνομαι περήφανος γι' αυτήν», «την προστατεύω με τη βοήθεια της θεάς»).

Κατόπιν, στον πίνακα εμφανίζονται οι εικόνες του ανδριάντα του Αυγούστου (από το κεφάλαιο 3, ενότητα Α' της Ιστορίας της Ε' Δημοτικού «Οι Έλληνες και οι Ρωμαίοι») και του «Δεσπότη» (βλ. φύλλο εργασίας, παράρτημα ΣΤ.5.7) και η μουσειοπαιδαγωγός, με ερωτήσεις, καλεί τα παιδιά να ανακαλύψουν τις ομοιότητες και τις διαφορές στις δύο μορφές. Παρατηρούν τη στάση του σώματος, το υψωμένο χέρι, το ραβδί που κρατούν, την περηφάνια που εκφράζουν κ.λ.π. και βγάζουν τα συμπεράσματά τους για το είδος του πολιτεύματος και στις δύο περιπτώσεις.

Τέλος, στον πίνακα εμφανίζεται το ψηφιδωτό δάπεδο από τη ρωμαϊκή έπαυλη στην Κυδωνία. Μέσω ερωτήσεων, οι μαθητές μαθαίνουν για το μύθο της Αμυμώνης και του Ποσειδώνα που απεικονίζεται στο ψηφιδωτό.

Στον πάγκο εργασίας τοποθετούνται χαρτόνια με λεπτομέρειες από διάφορες μορφές του ψηφιδωτού (π.χ. κόκορας, κεφάλι Αμυμώνης, κεφάλι Ποσειδώνα), αποτελούμενες από τετραγωνάκια κενά (βλ. ενδεικτικά Παράρτημα ΣΤ.5.8). Οι μαθητές γεμίζουν τα κενά αυτά με όσπρια (φακή σε όλα τα χρώματα, ρύζι καστανό και άσπρο, φάβα κ.ά.) ή με μαρκαδόρο, φτιάχνοντας το δικό τους ψηφιδωτό. Στο τέλος, παίρνουν μαζί τους, ως αναμνηστικά, τα «ψηφιδωτά» που έφτιαξαν προκειμένου να τα τελειώσουν στο σχολείο.

Γ' ΦΑΣΗ – ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ :

Τις εβδομάδες που ακολουθούν, στο σχολείο, ακολουθούν οι παρακάτω δραστηριότητες μέσα στην τάξη :

(α) Συζήτηση στην τάξη για την επίσκεψη στο μουσείο. Τα παιδιά μιλούν για τις εντυπώσεις τους. Τι τους άρεσε περισσότερο, τι λιγότερο κ.λ.π.

(β) Τελειώνουν τα ψηφιδωτά που ξεκίνησαν στο μουσείο

(γ) Στο τέλος της χρονιάς κάνουν μία μικρή έκθεση με τα «ψηφιδωτά» που έφτιαξαν, με τίτλο : «Γίνομαι ψηφοθέτης στο μουσείο».

- ❖ ΣΗΜΕΙΩΣΗ : Όλα τα βήματα και οι δραστηριότητες πριν από την επίσκεψη στο μουσείο και μετά από αυτήν, προτείνονται με τη μορφή οδηγιών στους εκπαιδευτικούς, στη διαδικτυακή πύλη του μουσείου, για όλα τα προηγούμενα μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα

4.7 Μέθοδοι αξιολόγησης των προτεινόμενων μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων

Η αξιολόγηση των μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων προτείνεται να γίνεται με τις παρακάτω μεθόδους :

Για όλα τα προτεινόμενα προγράμματα :

1. Συζήτηση των εκπαιδευτικών με τα παιδιά στην τάξη για τις δραστηριότητες πριν, κατά την επίσκεψη και μετά από αυτήν. Συγκεκριμένα, μετά το πέρας κάθε δραστηριότητας, ο εκπαιδευτικός συζητά με τα παιδιά (π.χ. για τις εντυπώσεις τους, εάν τους άρεσε η δραστηριότητα ή όχι, τι τους άρεσε περισσότερο, τι λιγότερο, εάν δεν τους άρεσε γιατί κ.λ.π.)
2. Παρατήρηση των παιδιών μέσα στο μουσείο κατά τη διάρκεια της επίσκεψής τους εκεί (κινούνται άνετα στο χώρο, δείχνουν ενδιαφέρον και χαρά όταν ανακαλύπτουν ένα μουσειακό αντικείμενο, αλλά και στις δραστηριότητες μέσα στην αίθουσα εκπ/κών προγρ/των; Δείχνουν βαριεστημένα και αν ναι, σε ποιες δραστηριότητες;)
3. Τα αποτελέσματα των συζητήσεων και της παρατήρησης των παιδιών μέσα στο μουσείο καταγράφονται στο «Ερωτηματολόγιο προς τους εκπαιδευτικούς», στο οποίο συμπληρώνουν και τη δική τους άποψη για το πρόγραμμα, (βλ. παράρτημα Δ.2, ερωτηματολόγια προς τους εκπαιδευτικούς) και κατόπιν το στέλνουν ηλεκτρονικά στον υπεύθυνο των εκπαιδευτικών προγραμμάτων (εκτός από το πρόγραμμα για το Νηπιαγωγείο και την Α΄ Τάξη Δημοτικού).

- ❖ Οι παραπάνω μέθοδοι θα προτείνονται ως οδηγίες στη διαδικτυακή πύλη του Ν.Α.Μ.Χ. και τις οποίες θα μπορούν να τυπώσουν οι εκπαιδευτικοί και να τις ακολουθήσουν.

Για τα δύο προγράμματα των Δ' και Ε' & ΣΤ' Τάξεων, πλέον των προηγούμενων μεθόδων, προτείνονται ερωτηματολόγια για τους μαθητές που θα συμπληρώνονται μέσα στην τάξη έως μία εβδομάδα μετά από την επίσκεψή τους στο μουσείο (βλ. Παράρτημα Δ.3.1., Δ.3.2, ερωτηματολόγια προς τους μαθητές) και τα οποία θα αποστέλλονται στον υπεύθυνο των προγραμμάτων του μουσείου, είτε ταχυδρομικά είτε ιδιοχειρώς μέσω του εκπαιδευτικού.

Ειδικότερα, για το πρόγραμμα του Νηπιαγωγείου και της Α' Τάξης δημοτικού προτείνονται επιπλέον :

1. Συνεντεύξεις με τους γονείς – από τους εκπαιδευτικούς (συζητούσαν τα παιδιά στο σπίτι για το πρόγραμμα αυτό; Αναφέρονταν στις επιμέρους δραστηριότητες, π.χ. την παρακολούθηση βίντεο ή την ανάγνωση βιβλίων ή την ακρόαση τραγουδιών σχετικών με το μουσείο; Αναφέρονταν στην επίσκεψη στο μουσείο, στη φωτογράφιση των αντικειμένων; Πώς αντέδρασαν με την δραστηριότητα της φωτογράφισης στο σπίτι κάποιου αντικειμένου που τους θυμίζει τη λεπτομέρεια του μουσειακού αντικειμένου που φωτογράφισαν στο μουσείο; Ζήτησαν τη βοήθεια του γονέα; Ενθουσιάστηκαν με αυτή τη διαδικασία ή ήταν βαρετή γι' αυτά;)
2. Από τους προηγούμενους τρόπους αξιολόγησης μπορούν οι εκπαιδευτικοί των νηπιαγωγείων και της πρώτης δημοτικού να υποβάλουν στον υπεύθυνο εκπαιδευτικών προγραμμάτων τα συμπεράσματά τους και προτάσεις βελτίωσης του προγράμματος, σε ετήσια βάση.

Κεφάλαιο 5

Επίλογος

Κύριο στόχο της παρούσας διατριβής αποτέλεσε η δημιουργία σύγχρονων μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων για το νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων, με βάση τη συνεργασία του με το σχολείο της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

Για την επίτευξη αυτού του στόχου, καταρχήν, αξιολογήθηκε η παρούσα σχέση του με τη μουσειοπαιδαγωγική. Η έρευνα έδειξε ότι, ενώ υπάρχει ενδιαφέρον από τους εκπαιδευτικούς και τα σχολεία για επίσκεψη στο μουσείο και παρά τις φιλότιμες προσπάθειες των αρχαιολόγων που εκτελούν και καθήκοντα ξενάγησης ή διεκπεραίωσης των εκπαιδευτικών δράσεων που σχεδιάζει το ΥΠΠΟΑ, ουσιαστικά δεν υπάρχουν εκπαιδευτικά προγράμματα σε τακτική βάση και με τις προϋποθέσεις που διεθνώς είναι αποδεκτές (βλ. Παπαϊωάννου-Στεργιάκη 2013:48). Επιπλέον, ο χώρος του τωρινού Α.Μ.Χ. είναι μικρός και χωρίς υποδομές για εκπαιδευτικά προγράμματα. Ένα θετικό στοιχείο αποτελεί η αυτόνομη διαδικτυακή πύλη του που ωστόσο, χρειάζεται βελτιώσεις.

Έπειτα, διερευνήθηκαν οι τρόποι υποστήριξης του Νέου Α.Μ.Χ. στην εκπαιδευτική διαδικασία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Η έρευνα έδειξε ότι, με την έναρξη της λειτουργίας του το 2021, το Ν.Α.Μ.Χ. θα διαθέτει όλα τα μέσα (μεγάλο, σύγχρονο κτίριο με κατάλληλες υποδομές για τον εκπαιδευτικό ρόλο του, καλή και βολική τοποθεσία για την προσβασιμότητα σε αυτό, διαμόρφωση μόνιμης έκθεσης που απευθύνεται σε όλα τα κοινά και σε σχέση με τις ανάγκες των μαθητών, αξιόλογη αυτόνομη διαδικτυακή πύλη) προκειμένου να πραγματοποιηθεί αυτό. Το επόμενο βήμα θα είναι η προσφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων για την οποία δεν έχει ληφθεί ακόμη πρόνοια – όπως φάνηκε από την έρευνα και τις συνεντεύξεις με τους αρχαιολόγους.

Τα προτεινόμενα μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα - με βάση τη συνεργασία μουσείου - σχολείου σε όλες τις φάσεις τους, τη συνάρτησή τους με το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου, τη δυνατότητα ένταξης των περισσότερων από αυτά στο πλαίσιο της Ευέλικτης Ζώνης/βιωματικών δράσεων, τη χρήση μεθόδων, όπως ανακαλυπτική, μαιευτική και βιωματική και την αξιολόγησή τους από μαθητές και

εκπαιδευτικούς- αποσκοπούν στη στήριξη των εκπαιδευτικών στο έργο τους και στη βελτίωση της εμπειρίας των παιδιών, συνδυάζοντας τη μάθηση με την ψυχαγωγία. Απώτερος, αν όχι ιδανικός, στόχος για τον σχεδιασμό τους, είναι να αγαπήσουν οι μαθητές το μουσείο ώστε να έχουν την επιθυμία να επιστρέψουν σε αυτό, είτε με τους γονείς τους ή με το σχολείο αλλά και αργότερα ως ενήλικες.

Βιβλιογραφία

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Ασκούνη, Ν., Βουβουσίρα, Στ. & Φάκου, Αιμ. (2017) Ζουμ στο Μουσείο. Παιδαγωγικές και κοινωνικές παράμετροι ενός εκπαιδευτικού προγράμματος στο Νηπιαγωγείο. *Museumedu ηλεκτρονικό διεθνές περιοδικό του εργαστηρίου Μουσειακής Έρευνας και Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου της Θεσσαλίας* [e-journal] τεύχος 4, Ιούνιος 2017 σ. 183-208. Διαθέσιμο στο <<http://www.museumedulabe.ece.uth.gr>> [τελευταία πρόσβαση 01 Νοεμβρίου 2018].

Black, Gr. (2009) *Το ελκυστικό μουσείο. Μουσεία και επισκέπτες*, μετάφρ. Σόνια Κωτίδου, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.

Γκότσης, Στ. (2000) Ερμηνευτικές – εκπαιδευτικές προσεγγίσεις σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, πρακτικά Ημερίδας «Παιδεία και Αρχαιολογία. Εκπαιδευτικά Προγράμματα του ΥΠ.ΠΟ.», Χαλκίδα 13 Μαΐου 1998, σελ. 18-23. Διαθέσιμο στο <http://www.academia.edu/36299489/Γκότσης_Στ._Ερμηνευτικές_εκπαιδευτικές_προσεγγίσεις_σε_μουσεία_και_αρχαιολογικούς_χώρους_ [τελευταία πρόσβαση 17 Δεκεμβρίου 2018].

Δημαράκη, Ευαγγ. (2014) «Ψηφιακή διαμεσολάβηση της μάθησης για το παρελθόν : σχεδιασμός εφαρμογών για την ενορχήστρωση μαθησιακής δραστηριότητας» στο Νικονάνου, Ν. – Κασβίκης, Κ. (επιμ.) *Εκπαιδευτικά Ταξίδια στο χρόνο* σελ. 154-187), Αθήνα : Εκδόσεις Πατάκη.

Hein, G. (2012) Μουσειακή Εκπαίδευση, Macdonald, Sh. (επιστημ. επιμέλεια) *Μουσείο και Μουσειακές Σπουδές. Ένας πλήρης οδηγός*, μετάφρ. Δήμητρα Παπαβασιλείου, σελ. 471-487, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.

Καλογιάννη, Αιμ. (2015) Αξιοποιώντας παιδαγωγικά τις επισκέψεις σε μουσεία. Η περίπτωση του Αθανασάκειου Αρχαιολογικού Μουσείου Βόλου. *Museumedu ηλεκτρονικό διεθνές περιοδικό του εργαστηρίου Μουσειακής Έρευνας και Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου της Θεσσαλίας* [e-journal] τεύχος 1, spring 2015 σ. 115-134. Διαθέσιμο στο <<http://www.museumedulabe.ece.uth.gr>> [τελευταία πρόσβαση 01 Νοεμβρίου 2018].

Καλογιάννη, Αιμ. & Δουλγέρη - Ιντζεσίλογλου, Αργ. (2009) Παιχνίδια στο μουσείο. Εκπαιδευτικά Προγράμματα της ΙΓ'Ε.Π.ΚΑ κατά τη διετία 2006-2008, Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης «Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας», Βόλος, 12 - 15 Μαρτίου 2009, Τόμος Ι : Θεσσαλία, σελ. 531-539. Διαθέσιμο στο http://www.academia.edu/6483691/Παιχνίδια_στο_Μουσείο_εκπαιδευτικά_προγράμματα_της_ΙΓ_ΕΠΚΑ_κατά_τη_διετία_2006_2008 [τελευταία πρόσβαση 27 Δεκεμβρίου 2018].

Κατσουλάκος, Θ., Καρυώτη, Ιφ., Λένα, Μ., Κατσάρου, Χρ. (2016) *Ιστορία Δ' Δημοτικού. Τετράδιο Εργασιών. Στα Αρχαία Χρόνια*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων «Διόφαντος».

Κατσουλάκος, Θ., Καρυώτη, Ιφ., Λένα, Μ., Κατσάρου, Χρ. (2006) *Ιστορία Δ' Δημοτικού. Στα Αρχαία Χρόνια. Βιβλίο μαθητή*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.

Μαϊστρέλλης, Στ., Καλύβη, Ελ., Μιχαήλ, Μ. (2018) *Ιστορία Γ' Δημοτικού. Από τη Μυθολογία στην Ιστορία*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων «Διόφαντος».

Μαϊστρέλλης, Στ., Καλύβη, Ελ., Μιχαήλ, Μ. (2014-2015) *Ιστορία Γ' Δημοτικού. Τετράδιο Εργασιών. Από τη Μυθολογία στην Ιστορία*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων «Διόφαντος».

Μπαντιμαρούδης, Φ. (2011) *Πολιτιστική Επικοινωνία. Οργανισμοί, Θεωρίες, Μέσα*, σ. 89-117 Αθήνα : Κριτική.

Μπουλώτης, Χρ. (1999) *Το άγαλμα που κρύωνε*, Αθήνα : Εκδόσεις Πατάκη.

Μπούνια, Αλ., Οικονόμου, Μ. & Πιτσιάβα Ε. Μ. (2010) «Η χρήση νέων τεχνολογιών σε μουσειακά εκπαιδευτικά προγράμματα: αποτελέσματα μιας έρευνας στα ελληνικά μουσεία», στο Βέμη, Μπ. & Νάκου, Ειρ. (επιμ.), *Μουσεία και εκπαίδευση*, σελ. 335-347. Αθήνα: Νήσος.

Μπούνια, Αλ. & Νικονάνου, Ν. (2014) «Μουσειακά αντικείμενα και ερμηνεία :δημιουργώντας την εμπειρία, επιδιώκοντας την επικοινωνία», στο Νικονάνου, Ν. - Κασβίκης, Κ. (επιμ.), *Εκπαιδευτικά ταξίδια στο χρόνο. Εμπειρίες και ερμηνείες του παρελθόντος*, σελ. 66-95. Αθήνα : Εκδόσεις Πατάκη.

Νάκου, Ειρ. (2001) *Μουσεία: εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός*, Αθήνα: Νήσος.

Νάκου, Ειρ. (2006) *Μουσεία και Σχολεία – Εμπειρίες και προοπτικές*. Πανεπιστήμιο Κρήτης. Επιστημονικό Διήμερο 13-14 Μαΐου 2006 [pdf] Διαθέσιμο στο <<http://www.edc.uoc.gr/~didgram/PDF/NAKOY.pdf>> [τελευταία πρόσβαση 01 Νοεμβρίου 2018].

Νικονάνου, Ν. (2010) *Μουσειοπαιδαγωγική : από τη θεωρία στην πράξη*, Αθήνα : Εκδόσεις Πατάκη.

Νικονάνου, Ν. & Νάκου, Ειρ. (2015) Το μουσείο ως χώρος μάθησης, ψυχαγωγίας και έμπνευσης. Εφαρμογή και αξιολόγηση επιμορφωτικού προγράμματος. *Museumedu ηλεκτρονικό διεθνές περιοδικό του εργαστηρίου Μουσειακής Έρευνας και Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου της Θεσσαλίας* [e-journal] τεύχος 1, Μάιος 2015 σ. 9-36. Διαθέσιμο στο <<http://www.museumedulabe.ece.uth.gr>> [τελευταία πρόσβαση 01 Νοεμβρίου 2018].

Νικονάνου, Ν., Μπούνια, Αλ., Φιλιππουπολίτη, Αν., Χουρμουζιάδη, Αν. & Γιαννούτσου, Ν. (2015) *Μουσειακή Μάθηση και Εμπειρία στον 21^ο αιώνα*. [ηλεκτρονικό βιβλίο] Αθήνα : Ελληνικά Ακαδημαϊκά Συγγράμματα Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα. www.kallipos.gr. Διαθέσιμο στο <<https://repository.kallipos.gr>> [τελευταία πρόσβαση 15 Οκτωβρίου 2018].

Ντεκάστρο, Μ. (2007) *Στο μουσείο*, Αθήνα : Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

Παπαϊωάννου, Γ. (2007) Μουσείο και Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, Εκπαιδευτικά Προγράμματα, ο Ρόλος του Μουσείου, ο Ρόλος του Εκπαιδευτικού : Προκλήσεις και Ερευνητικές Δράσεις, πρακτικά του Α΄ Συνεδρίου «Η Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και οι Προκλήσεις της Εποχής μας», Ιωάννινα 17-20 Μαΐου 2007, σελ. 311-314. Διαθέσιμο στο <http://www.academia.edu/34808936/Παπαϊωάννου_Γ._2007_Μουσ.> [τελευταία πρόσβαση 26 Νοεμβρίου 2018].

Παπαϊωάννου, Γ. & Στεργιάκη, Α. (2013). *Σχολείο – Μουσείο – Ψηφιακός κόσμος. Σύνοψη ψηφιακού μουσειακού χώρου με συνεπιμέλεια μαθητών και εκπαιδευτικών*, Ρόδος : Βιβλιοθήκη Γυμνασίου Ιαλυσού, Εύδημος.

Παπαϊωάννου, Γ. & Παπαδημητρίου, Ο. (2016) Μουσείοεκπαιδευτικό Πρόγραμμα «Τα Φυτά της Κέρκυρας» για μαθητές/ήτριες Α΄ Δημοτικού στο Αρχαιολογικό Μουσείο Παλαιόπολης – Μον Ρεπό της Κέρκυρας, πρακτικά του 3^{ου} Συνεδρίου «Νέος Παιδαγωγός», Ίδρυμα Ευγενίδου, Αθήνα, 16-17 Απριλίου 2016, σελ. 1-9. Διαθέσιμο στο <http://www.academia.edu/34958112/Παπαϊωάννου_Γ._and_Παπαδημητρίου_Ο._2016_Μουσείοεκπαιδευτικό_Πρόγραμμα_Τα_Φυτά_της_Κέρκυρας_για_μαθητές_ήτριες_Α_Δημοτικού_στο_Αρχαιολογικό_Μουσείο_Παλαιόπολης_-_Μον_Ρεπό_της_Κέρκυρας> [τελευταία πρόσβαση 17 Δεκεμβρίου 2018]

Περάκης, Π. (2012) *Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο για τα Χανιά. Υλοποιείται χρόνιο αίτημα της τοπικής κοινωνίας*, διαθέσιμο στο <http://www.haniotika-nea.gr/94898-neo-archaiologiko-mouseio>, ανακτήθηκε 18-01-2019

Τερεζάκη, Χρ. (2009) *Εκπαίδευση και Πολιτισμός. Απόπειρες σχεδιασμού και υλοποίησης εκπαιδευτικών προγραμμάτων και υλικού με τη μέθοδο project*, Αθήνα : έκδοση ίδιας

Τζανακάκη, Κ. & Παπαδοπούλου, Ελ. (2013) Μουσειολογική Μελέτη – Α΄ Φάση Νέου Αρχαιολογικού Μουσείου Χανίων, Πρακτικά της 3^{ης} Συνάντησης «Αρχαιολογικό Έργο Κρήτης», Ρέθυμνο 5-8 Δεκεμβρίου 2013, σελ. 221-230. Διαθέσιμο στο <http://www.academia.edu//27145821/ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΗ_ΜΕΛΕΤΗ_Α_ΦΑΣΗ_ΝΕΟΥ_ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ_ΜΟΥΣΕΙΟΥ_ΧΑΝΙΩΝ.> [τελευταία πρόσβαση 11 Ιανουαρίου 2019].

Τράντα, Αλ. (2013). Μουσειακή εκπαίδευση στην πράξη : ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για τη Νεολιθική Εποχή. *"Το Μουσείο"* - επιστημονικό περιοδικό του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών "Μουσειακές Σπουδές" του Πανεπιστημίου Αθηνών [e-journal] τεύχος 8 και 9, σ. 52-59. Διαθέσιμο στο website του Πανεπιστημίου Αθηνών <http://www.museum-studies.uoa.gr/05C1Teuxi.htm> [τελευταία πρόσβαση 17 Νοεμβρίου 2018]

Φουρλίγκα, Ε., Κασβίκης, Κ., Νικονάνου, Κλ., Γαβριηλίδου, Ι. (2002). Μουσειακή εκπαίδευση και αρχαιολογία. Παραδείγματα από τρεις ευρωπαϊκές χώρες. *Αρχαιολογία και Τέχνες* 85B, σ. 113-122

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Aerila, J., Ronkko, M. & Gronman, S. (2016) Field Trip to a Historic House Museum with Preschoolers : Stories and Crafts as Tools for Cultural Heritage Education. *Visitor Studies* [e-journal] 19 (2), pp 144-155. <http://doi.org/10.1080/10645578.2016.1220187>.

Andre, L., Durksen, T., Volman, M. (2016) Museums as avenues of learning for children : a decade of research. *Learning Environ Res.* [e-journal] 20, pp 47-76. Available through open access at <<http://www.Springerling.com>> [Accessed 24 November 2018].

Downey, S., Delam, J. & Jones, J. (2015) Measuring the Impact of of Museum – School Programs : Findings and Implications for Practice. *Journal of Museum Education* [e-journal] 32 (2), pp 175-187. <http://doi.org/10.1080/10598650.2007.11510567>.

Foreman-Peck, L. & Travers, K. (2013) What is distinctive about museum pedagogy and how can museums best support learning in schools ? An action research inquiry into the practice of three regional museums. *Educational Action Research* [e-journal] 21 (1), pp 28-41. <http://doi.org/10.1080/09650792.2013.761924>.

German, S., & Harris, J. (2017) Agile Objects. *Journal of Museum Education* [e-journal] 42 (3), pp 248-257. <http://doi.org/10.1080/10598650.2017.1336369>.

Hein, G. (1998) *Learning in the Museum.* [e-book] London : Routledge. Available through google books website <https://books.google.gr> [accessed 7 October 2018].

Kaufman, R., Rinehardt, E., Hine, H., Wilkinson, B., Tush, P., Mead, B. & Fernandez, F. (2014) The Effects of a Museum Art Program on the Self-Concept of Children. *Art Therapy. Journal of the American Art Therapy Association* [e-journal] 31 (3), pp 118-125. <http://doi.org/10.1080/07421656.2014.935592>.

Krakowski, P. (2015) Museum Superheroes. *Journal of Museum Education* [e-journal] 37 (1), pp 49-58. <http://doi.org/10.1080/10598650.2012.11510717>.

Kumpulainen, K., Karttunen, M., Juurola, L. & Mikkola, A. (2014) Towards children's creative museum engagement and collaborative sense-making. *Digital Creativity* [e-journal] 25 (3), pp 233-246. <http://doi.org/10.1080/1426268.2014.904370>.

Leftwich, M. & McAllen, A. (2018) Be the Change : A Mindset for Museum Teaching. *Journal of Museum Education* [e-journal] 43 (4), pp 394-399. <http://doi.org/10.1080/10598650.2018.1522608>.

Lillehammer, G. (2010) A child is born. The child's world in an archaeological perspective. *Norwegian Archaeological review* [e-journal] 22 (2), pp 89-105. <http://doi.org/10.1080/00293652.1989.9965496>.

Luke, J., Stein, J., Foutz, S. & Adams, M. (2015) Research to Practice : Testing a Tool for Assessing Critical Thinking in Art Museum Programs. *Journal of Museum Education* [e-journal] 32 (2), pp 123-135. <http://doi.org/10.1080/10598650.2007.11510564>.

Nevins, El. (2018) On the Floor : Museum Teaching Techniques in the 21st Century. *Journal of Museum Education* [e-journal] 43 (4), pp 287-290. <https://doi.org/10.1080/10598650.2018.1529343>.

Ng-He, C. (2015) Common Goals, Common Core : Museums and Schools Work Together. *Journal of Museum Education* [e-journal] 40 (3), pp 220-226. <http://doi.org/10.1179/10598650.15Z.00000000098>.

Packer, J. & Ballantyne, R. (2016) Conceptualizing the Visitor Experience : A Review of Literature and Development of a Multifaceted Model. *Visitor Studies* [e-journal] 19 (2), pp 128-143. <http://doi.org/10.1080/10645578.2016.1144023>.

Pavlou, V. (2012) The educational potential of museum websites : building an instrument for assessing pre-service teachers' views. *Museum Management and Curatorship* [e-journal] 27 (3), pp 291-309. <https://doi.org/10.1080/09647775.2012.701998>.

Synodi, Ev. (2014) Verbal Communication in Museum Programs for Young Children : Perspectives From Greece and the U.K. *Childhood Education* [e-journal] 90 (2) pp 116-126. <http://doi.org/10.1080/00094056.2014.894814>.

Talboys, Gr. (2005) *Museum Educator's Handbook*. [e-book] Aldershot : Ashgate Publishing Limited. Available through Ashgate website <http://www.ashgate.com> [accessed 7 October 2018].

Tisliar, P. (2017) The Development of informal Learning and Museum Pedagogy in Museums. *European Journal of Contemporary Education* [e-journal] 6 (3) pp 586-592. DOI: 10.13187/ejced.2017.3.586.

Trivulzio, Alb. (2009) Guided tours for children in Italian museums : The work of the educational department of V.A.M.I. *Museum Management and Curatorship* [e-journal] 7 (1), pp 63-65. <https://doi.org/10.1080/09647778809515105>.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Αποστολάκης, Εμμ., Παναγοπούλου, Ελ., Σάββας, Στ., Τσαγλιώτης, Ν., Πανταζής, Γ., Σωτηρίου, Σοφ., Τόλιας, Β., Τσαγκογέωργα, Αθ., Καλκάνης, Γ. (2019α) *Φυσικά Ε΄ Δημοτικού. Ερευνώ και Ανακαλύπτω* [e-book] Αθήνα : Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων. Διαθέσιμο μέσω : <<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-E107/559/3671,15941/>> [τελευταία πρόσβαση 26 Φεβρουαρίου 2019].

Αποστολάκης, Εμμ., Παναγοπούλου, Ελ., Σάββας, Στ., Τσαγλιώτης, Ν., Πανταζής, Γ., Σωτηρίου, Σοφ., Τόλιας, Β., Τσαγκογέωργα, Αθ., Καλκάνης, Γ. (2019β) *Φυσικά ΣΤ΄ Δημοτικού. Ερευνώ και Ανακαλύπτω* [e-book] Αθήνα : Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος». Διαθέσιμο μέσω : <<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL101/560/3669,15940/>> [τελευταία πρόσβαση 26 Φεβρουαρίου 2019].

Αργυρίου, Μ., Τσούτσια-Πουλάκη, Ελ., Μαγαλιού, Μ. (2019) *Μουσική Α΄ Δημοτικού*. [e-book] Αθήνα : Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων. Διαθέσιμο μέσω : <<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-A104/135/979,3551/>> [τελευταία πρόσβαση 16 Φεβρουαρίου 2019].

Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων, (2019). [online] Διαθέσιμο σε : <<http://chaniamuseum.culture.gr>> [Τελευταία πρόσβαση 20 Ιανουαρίου 2019].

Ashmolean. Museum of Art and Archaeology, (2019). *Life in Ancient Greece*. [online] Available at : <<https://www.ashmolean.org/article/life-ancient-greece>> [Accessed 7 January 2019].

Austin Museum of Art, (2018). *Education Programs*. [online] Available at : <<https://www.youtube.com/watch?v=Pm3IMVJXPpU>> [Accessed 16 December 2018].

Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, (2018). *Εκπαιδευτικά Προγράμματα*. [online] Διαθέσιμο σε : <http://www.byzantinemuseum.gr/el/educational_programme_dept/> [Τελευταία πρόσβαση 16 Δεκεμβρίου 2018].

Clark County Historical Museum, (2019). *Artifact Detectives* [online] Available at : <https://www.youtube.com/watch?v=OsRUVh9_2ys> [Accessed 6 January 2019].

(2019). *Οδηγίες για το νέο πλαίσιο της Ευέλικτης Ζώνης και των Βιωματικών Δράσεων στο Δημοτικό Σχολείο* [online] Διαθέσιμο σε : <<https://edu.klimaka.gr/sxoleia/dimotiko/2788-evelikth-zwnh-biamatikes-draseis-dhmotiko>> [τελευταία πρόσβαση 30 Ιανουαρίου 2019].

Γλεντής, Στ., Μαραγκουδάκης, Ελ., Νικολόπουλος, Ν., Νικολοπούλου, Μ. (2019) *Ιστορία Ε΄ Δημοτικού. Στα Βυζαντινά Χρόνια* [e-book] Αθήνα : Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων. Διαθέσιμο μέσω : <<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-E105/157/1111,4055/>> [τελευταία πρόσβαση 26 Φεβρουαρίου 2019].

(2019). *Η Θρησκεία στη μινωική Κρήτη* [online] Διαθέσιμο σε : <<https://www.youtube.com/watch?v=Y8F79eUF2n4>> [τελευταία πρόσβαση 20 Ιανουαρίου 2019].

(2019). *Η καθημερινή ζωή των Μινωιτών (1)* [online] Διαθέσιμο σε : <[https://www.youtube.com/watch?v=\]QK_sxgH8iw](https://www.youtube.com/watch?v=]QK_sxgH8iw)> [τελευταία πρόσβαση 20 Ιανουαρίου 2019].

(2019). *Η καθημερινή ζωή των Μινωιτών (2)* [online] Διαθέσιμο σε : <<https://www.youtube.com/watch?v=AoXDD6Vu9EM>> [τελευταία πρόσβαση 20 Ιανουαρίου 2019].

Dallas Symphony Orchestra (2019) *DSO Kids. Activities* Available at : <<https://www.mydso.com/dso-kids/activities>> [Accessed 20 April 2019].

Δεληβοριάς, Φ. (2017) Το ελεφαντάκι [online] Διαθέσιμο σε : <https://www.youtube.com/watch?v=V8bUPNE1mhg> [τελευταία πρόσβαση 10 Φεβρουαρίου 2019].

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών Ελευθέριος Βενιζέλος, (2018). *Εκπαιδευτικά Προγράμματα – Βιωματικά Σεμινάρια* [online] Διαθέσιμο σε : <<http://www.venizelos-foundation.gr/el/ekpaideutika/>> [τελευταία πρόσβαση 30 Δεκεμβρίου 2018].

Εφορεία Αρχαιοτήτων Χανίων, (2019). *Το αρχαίο θέατρο της Απτέρας* [online] Διαθέσιμο σε : <<https://vimeo.com/176438470>> [τελευταία πρόσβαση 25 Φεβρουαρίου 2019].

Ζωγράφος, Θ., Μπέσσας, Δ., Μπέσσα, Ελ. (2019) *Εικαστικά Α΄ και Β΄ Δημοτικού*. [e-book] Αθήνα : Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων. Διαθέσιμο μέσω : <<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-B102/565/3693,16094/>> [τελευταία πρόσβαση 16 Φεβρουαρίου 2019].

Ζωγράφου, Τ. – Τσίτας, Μ. Ερμηνεία : Δημ. Ζερβουδάκης – Λεωνή Κανελλοπούλου (2017). *Λύκε Λύκε* [online] Διαθέσιμο σε : <<https://www.youtube.com/watch?v=XQWNZm0RFoo>> [τελευταία πρόσβαση 10 Φεβρουαρίου 2019].

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (2014) *Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου* [pdf] Διαθέσιμο σε : <https://www.esos.gr/sites/default/files/articles-legacy/1947_1o_meros_pps_nipiagogeiou.pdf> [τελευταία πρόσβαση 19 Απριλίου 2019].

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (2014) *2ο Μέρος Μαθησιακές Περιοχές. Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου* [pdf] Διαθέσιμο σε : <<http://ebooks.edu.gr/info/newps/%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%20%CE%A0%CF%81%CF%8E%CF%84%CE%B7%20%CE%A3%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%97%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AF%CE%B1/2%CE%BF%20%CE%9C%CE%AD%CF%81%CE%BF%CF%82.pdf>> [τελευταία πρόσβαση 19 Απριλίου 2019].

Ιστορία Ελληνική και Παγκόσμια (2014) *Μινωική Κρήτη και Πολιτισμός (μέρος Β΄). Αναίμακτες Προσφορές* [online] Διαθέσιμο σε :

<<http://greekworldhistory.blogspot.com/2014/05/b.html>> [τελευταία πρόσβαση 14 Ιανουαρίου 2019].

Καραντζόλα, Ελ., Κύρδη, Κ., Σπανέλλη, Τ., Τσιαγκάνη, Θ. (2019) *Γλώσσα Α΄ Δημοτικού. Γράμματα, Λέξεις, Ιστορίες* [e-book] Αθήνα : Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων. Διαθέσιμο μέσω : <<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-A110/660/4228,19654/>> [τελευταία πρόσβαση 16 Φεβρουαρίου 2019].

KidZone Museum, (2019). Children's Programs at KidZone Museum [online] Available at : <https://www.youtube.com/watch?v=H2pZfhk2oBA> [Accessed 4 January 2019].

Κουτσόπουλος, Κ., Σωτηράκου, Μ., Ταστσόγλου, Μ. (2019α) *Γεωγραφία Ε΄ Δημοτικού. Μαθαίνω την Ελλάδα* [e-book] Αθήνα : Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος». Διαθέσιμο μέσω : <<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-E100/692/4592,20773/>> [τελευταία πρόσβαση 26 Φεβρουαρίου 2019].

Κουτσόπουλος, Κ., Σωτηράκου, Μ., Ταστσόγλου, Μ. (2019β) *Γεωγραφία ΣΤ΄ Δημοτικού. Μαθαίνω για τη Γη* [e-book] Αθήνα : Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος». Διαθέσιμο μέσω : <<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL100/418/2817,10618/>> [τελευταία πρόσβαση 26 Φεβρουαρίου 2019].

Κυπουργός, Ν. - Κριεζή, Μ. Ερμηνεία : Σ. Σακκάς (1976-1980) Εδώ Λιλιπούπολη – Μεσ στο μουσείο [online] Διαθέσιμο σε : <https://www.youtube.com/watch?v=6LOkRjUCgRQ> [τελευταία πρόσβαση 10 Φεβρουαρίου 2019].

(27-01-2018). *Κόσμημα για τα Χανιά το Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο* [online] Διαθέσιμο σε : <<https://www.kriti24.gr/kosmima-gia-ta-chania-to-neo-archeologiko-mousio-foto/>> [τελευταία πρόσβαση 12 Ιανουαρίου 2019].

Μαγουλιώτης, Απ., Τσιπλητάρης, Αθ. (2019) *Εικαστικά Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού. Παρατηρώ και δημιουργώ.* [e-book] Αθήνα : Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων. Διαθέσιμο μέσω : <<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-G101/711/4697,21238/>> [τελευταία πρόσβαση 26 Φεβρουαρίου 2019].

Marco Peri, (2019). *Marco Peri for The Marsh Awards for Excellence in Gallery Education 2018* [online] Available at : <https://www.youtube.com/watch?v=96pp_Jcp2no> [Accessed 6 January 2019].

Museum of ancient toys, (2018). *Skill toys* [online] Available at : <<https://sites.google.com/site/greektovirtualmuseum/collection/room-4>> [Accessed 6 March 2019].

Museum of London, (2019). *Interactive Sessions* [online] Available at : <<https://www.museumoflondon.org.uk/schools/interactivesessions#?school=84&loc=111>> [Accessed 15 January 2019].

NEA ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΚΡΗΤΗΣ (2019). *Ξεναγηση στο νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων*, [online] Διαθέσιμο στο <<https://www.youtube.com/watch?v=D43hOrf7c80>> [τελευταία πρόσβαση 14 Ιανουαρίου 2019].

Νικολάου, Σ. – Μ., Βουτσίτση, Α., Δανηλίδου, Ντ. – Μαργ., Πασχαλιώρη, Β. 2019) *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή ΣΤ' Δημοτικού*. [e-book] Αθήνα : Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων. Διαθέσιμο μέσω : <<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-F103/165/1141,4219/>> [τελευταία πρόσβαση 26 Φεβρουαρίου 2019].

Ο μικρός Νικόλας (2018) Επεισόδιο 9 : *Στο Μουσείο* [online] Διαθέσιμο σε : <<https://www.youtube.com/watch?v=guQ3Tfo8ogo>> [τελευταία πρόσβαση 15 Φεβρουαρίου 2019].

Παιδικά τραγούδια με τα Ζουζούνια (2017). *Το Κροκοδειλάκι* [online] Διαθέσιμο σε : <https://www.youtube.com/watch?v=3qhK51_9wis> [τελευταία πρόσβαση 10 Φεβρουαρίου 2019].

Peabody Museum of Archaeology and Ethnology at Harvard University (2019). *Programs. King for a day* [online] Available at : <<https://www.peabody.harvard.edu/king-for-a-day>> [Accessed 19 April 2019].

Pitt Rivers Museum, (2019). *Our hands – on workshops* [online] Available at : <<https://www.prm.ox.ac.uk/primary-schools>> [Accessed 17 January 2019].

Σαγώνας, Γ. (2013). *Παιχνίδια από την ελληνική αρχαιότητα. Παιχνίδι αρχαιοελληνικό - Πεντόβολα ή Πεντέλιθα ή Αλεκαντρίδες ή Ανεκαντρίδες* [online] Διαθέσιμο σε : <<https://www.youtube.com/watch?v=YRliH5Bvu58>> [τελευταία πρόσβαση 10 Φεβρουαρίου 2019].

San Jose Museum of Art, (2019). *Education Programs at the San Jose Museum of Art* [online] Available at : <<https://www.youtube.com/watch?v=lO3s6tw1a-Y>> [Accessed 4 January 2019].

The British Museum, (2019). Learning>Schools and Teachers. Ages 7–11 (Key Stage 2) [online] Available at : https://www.britishmuseum.org/learning/schools_and_teachers/age_7-11.aspx [Accessed 15 January 2019].

Φλώρου, Δημ., Στεφανόπουλος, Ν., Χριστοπούλου, Ευστ. (2019) Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή Ε΄ Δημοτικού. [e-book] Αθήνα : Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων. Διαθέσιμο μέσω : <<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-E108/158/1116,4077/>> [τελευταία πρόσβαση 26 Φεβρουαρίου 2019].

Χατζηπιερής, Γ. Ερμηνεία : Δώρος Δημοσθένους (2012). *Δέκα καβουράκια* [online] Διαθέσιμο σε : <<https://www.youtube.com/watch?v=YZfw912Yoks>> [τελευταία πρόσβαση 10 Φεβρουαρίου 2019].

Χορωδία Νέας Γενιάς Ζηρίδη, (2018) Για πού για πού για πού [online] Διαθέσιμο σε : <<https://www.youtube.com/watch?v=vUjlynPFH3Y>> [τελευταία πρόσβαση 10 Φεβρουαρίου 2019].